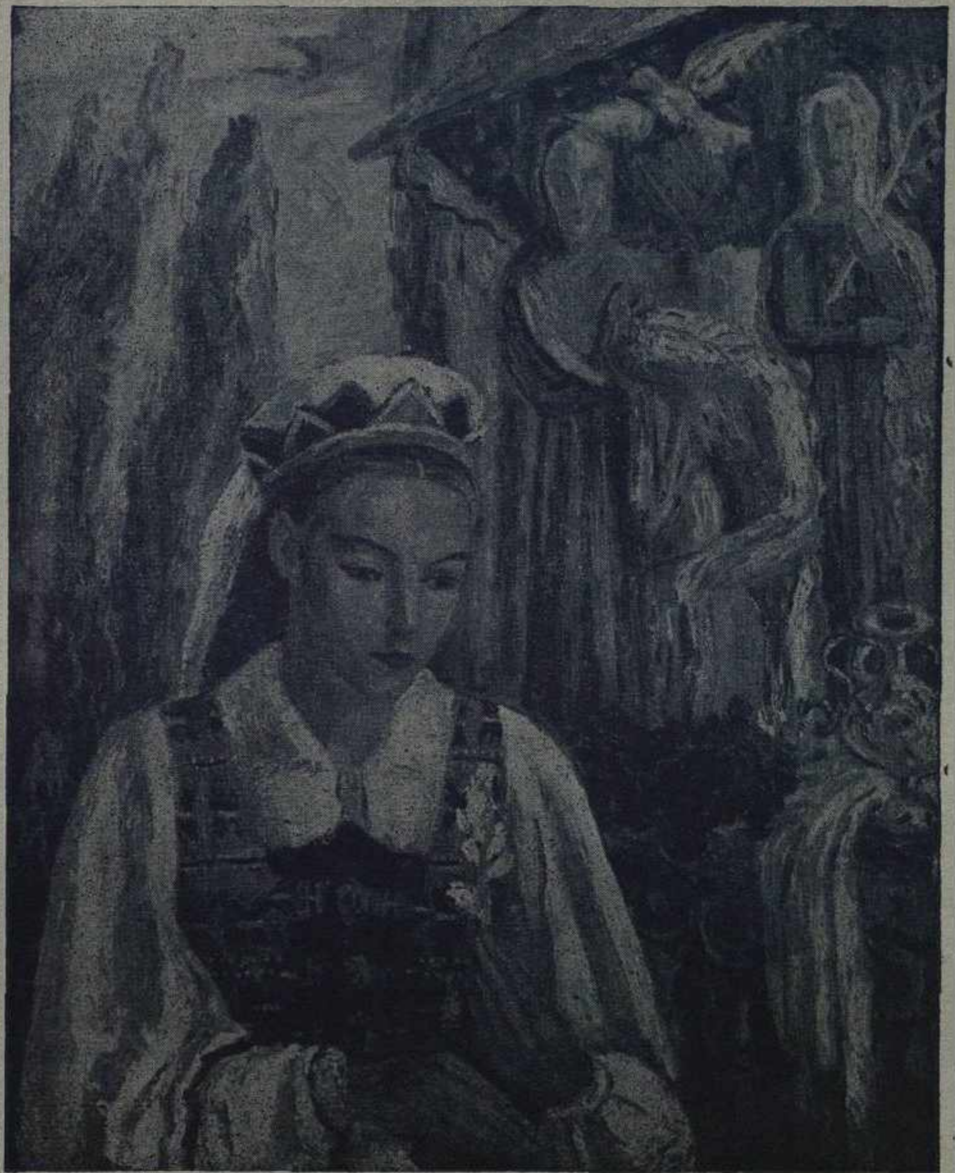

AIDAI

1950

NR. 9

TURINYS

NOVEMBER, 1950

AIDAI - ECHOS, cultural magazine published monthly, except July and August, by the Franciscan Fathers, Kennebunk Port, Maine. Subscription $5.00 yearly in U. S. A.; single copy 50c.; Canada $5.50, single copy 55c; Foreign, $6.00.

Entered as second class matter at the Post Office at Kennebunk Port, Maine February 7, 1950, under the Act of March 3, 1879.

AIDAI

MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

1950 METAI LAPKRIČIO MĖNUO Nr. 9 (35)

TAUTINĖS SĄMONĖS UGDYMAS IR IŠLAIKYMAS EMIGRACIJOJE

VACLOVAS ČIŽIŪNAS

Mūsų tūkstančiai, ir mes mirties nebijom:
Veda mus šviesi tikėjimo liepsna
Į tenai, kur puošis žemė tulpėm ir lelijom —
Mūsų didžio išsipildymo diena!
Bernardas Brazdžionis

Sunku rasti civilizuotą tautą pasaulyje, kuri neturėtų savų emigrantų. "Žuvis ieško, kur giliau, žmogus ieško, kur geriau" — sako lietuviškoji patarlė. Tokių geriau ieškančių ir senasis pasaulis visais laikais turėjo. Ištisos giminės ir tautos kraustėsi senovėje iš vieno krašto į kitą, nukeliaudamos šimtus ir tūkstančius mylių ir ieškodamos geresnių ganyklų savo gyvulių bandoms ir patogesnių bei turtingesnių apylinkių medžioti, žvejoti ir gyventi. Tokie tautų kraustymaisi, savaime aišku, neapsiėjo be prievartos kitoms kaimynėms tautoms, t. y. be karų su jomis. Tačiau toks tautų kraustymasis buvo jokia emigracija, nes šiuo atveju "emigruodavo" visa tauta, ieškodama sau naujos tėvynės.

Kitaip virto, kai su Amerikos atradimu kilo Europoje susidomėjimas ne tik atrastuoju naujuoju pasauliu, bet ir visais kitais artimesniais ar tolimesniais kraštais. Taip europiečiams prireikė ne kartą "atradinėti" milžiniškų Afrikos žemyno plotų paslaptis, nors tas kaimyninis žemynas iš pakraščių jau nuo amžių buvo jiems pažįstamas. Po to sekė susidomėjimas Tolimaisiais Rytais, Malajų salynu, Australija, Ramiojo vandenyno salomis, pagaliau — arktiniais kraštais. Visur baltasis žmogus, europietis, žengė, kaip smalsus žvalgas-atradėjas, mokslininkas-tyrinėtojas, pirklys, krikščionis misijonierius, pagaliau ir kolonistas.

Ligi tol žinojusi tik vidinę emigraciją (pvz. senovės graikų kėlimąsi iš tėvynės į Juodosios jūros pakraščius, Mažąją Aziją ir kitur, anglųsaksų kėlimąsi nuo Elbės pakrančių į Britų salą, normanų-nukariautojų švaistymąsi po Europą X—XI a.), Europa pradėjo savo politinę ekspansiją kartu su dideliu savo gyventojų emigravimu į užjūrius. Pats didžiausias tos ekspansijos ir emigracijos taikinys buvo naujai atrastasis Amerikos žemynas. Ispanai ir portugalai, olandai, anglai ir prancūzai — visi iš eilės skubėjo užimti juo daugiau žemių. Tas veržimasis į naujai atrastuosius kraštus sukėlė konkurenciją ir varžovų savitarpio karus. Pagaliau, kai europiečiai išeiviai, daugiausia drąsiausias, energingiausias ir sumaniausias minėtų Europos tautų elementas, nugalėjo visas gamtines kliūtis, nukariavo čiabuvius indėnus ir kolonizavo jų gyventąsias žemes, prasidėjo naujai įkurtųjų kolonijų laisvinimosi vyksmas. Taip viena po kitos atsiskyrė nuo savo europinių metropolijų beveik visos Amerikos žemyno kolonijos ir tapo nepriklausomomis valstybėmis. Jos visos tada buvo labai retai gyvenamos, todėl laikė plačiai atvertus vartus visiems Europos ateiviams. Nuo tada prasidėjo didžioji europiečių emigracija į naująjį pasaulį, teikusį prieglobstį visiems persekiojamiems dėl rasės, tautybės ir tikybos, davusį laisvės, duonos ir ir įvairiausių prasigyvenimo galimybių visiems, kurie tėvynėje to neturėjo. Naujų energijos šaltinių išradimai ir sparčiai auganti pramonė skatino naujų ateivių atvykimą į Šiaurės Ameriką, kur į XIX a. pabaigą dėl tų pačių priežasčių nepaprastai suklestėjo Jungtinės Amerikos Valstybės. Jos, būtent, priglaudė ir didžiausią dalį lietuvių tautos emigrantų.

Kai didžiosios narių skaičiumi, turtais ir politine bei militarine galia Europos tautos ir valstybės siuntė į tolimuosius užjūrius (Ameriką,

Afriką, Australiją) savo emigrantus, kad šie, įsitvirtinę naujuose kraštuose, užtikrintų tik savo senoms tėvynėms viešpatavimą ar bent politinę bei ekonominę įtaką, mažų, juo labiau politiškai ir ekonomiškai nelaisvų, tautų išeiviai nebuvo jokie kolonistai ir eksploatatoriai. Jie vyko iš savo tėvynių, ieškodami duonos ir laisvės. Tokie išeiviai buvo ir lietuviai.

Pradėję emigruoti į J. A. Valstybes pereitojo šimtmečio antroje pusėje, mūsų tautiečiai niekad nebuvo nutraukę dvasinių ryšių su senąja tėvyne. Didelė dalis jų ieškojusi sau tik prasigyvenimo šaltinių, nelinko tapti naujosios tėvynės piliečiais ir, užsikalę sau kiek kapitalo, grįždavo atgal į "krajų". Buvo susidariusi Lietuvoje savotiška "tradicija" išleisti iš šeimos kurį pranašesnį sūnų (rečiau — dukterį), arba net pačiam šeimos galvai vykti į Ameriką, kad ten uždirbtų pinigų ir jais tėvynėje likusio ūkio reikalus paremtų. Tačiau "be skiedros medžio nenukirsi." Tam tikra emigrantų dalis negalėjo grįžti tėvynėn, nes niekas jų ten neviliojo ir nelaukė. Dalis lietuvių bėgo tais laikais iš tėvynės ir politiniais motyvais. Abiejų XIX amžiaus sukilimų, 1905-jų metų neramumų dalyviai, įvairūs kiti priešinimosi caro valdžiai organizatoriai, pagaliau, ir vengią karo tarnybos Rusijos kariuomenėje — visi jie buvo tam tikri politiniai emigrantai, kuriems tėvynės vartai buvo užtverti. Retai kuris jų galėjo tikėtis kada nors pamatyti savo kraštą.

Ir nepriklausomoji Lietuva emigracijos srovės, alinusios tautą populiaciniu atžvilgiu, neįstengė sustabdyti. Susilaukusi pradžioje tam tikro skaičiaus grįžusių į laisvą tėvynę entuziastų, padėjusių jai kurti ir stiprinti ekonominę ir kultūrinę gerovę, vėliau taip pat susilaukdavo ir kasmet didėjusio J.A.V. tautiečių-svečių lankymosi. Tačiau 1929 metais prasidėjusi ūkinė pasaulio depresija per kelerius metus išviliojo iš Lietuvos keliasdešimt tūkstančių tautiečių, šį kartą daugiausia į Pietų Amerikos kraštus. Jau tada stebėdavomės faktais, kaip toli būdavo nusibasčiusių į pasaulį tautiečių.

Didžiavomės savo gausia, palyginti, skaičiumi ir reikšminga svoriu tautos gyvenime Amerikos lietuvių emigracija. Niekas mūsų nežinojo, kaip ir dabar nežino, tikslaus jos narių skaičiaus. Džiaugėmės ir didžiavomės milijonu parašų, surinktų po peticija J.A.V. prezidentui, reikalaujančia pripažinti de jure Lietuvos valstybę. Bene tik šis faktas ir sudarė mūsų protuose mitą apie milijoną mūsų tautiečių J. A. Valstybėse. Dr. K. Pakštas yra kartą paskelbęs mažiausiai optimistiškus J.A.V. lietuvių skaičius, sulaipsniuodamas juos tautiečių aktyvumo tautiniuose reikaluose atžvilgiu. Norėtume vis dar skaičiuoti mūsų tautiečius J. A. Valstybėse šimtais tūkstančių, nors suspausta širdimi prisipažįstame, kad — kokie tie skaičiai bebūtų — jie tirpsta pamažėle ir dingsta lietuvių tautai.

Dabar ištikusi lietuvių tautą katastrofa yra nepalyginama su jokia nelaime praeityje. Gal tik lietuvių giminaičių prūsų kovų su pavergėjais kryžiuočiais laikotarpis gali būti šiek tiek lyginamas su dabartinių kančių ir kovų laiku. Antrasis pasaulinis karas atėmė Lietuvai laisvę, o pačią lietuvių tautą atidavė keleriopai žiauresnio už Neroną ar Čingischaną tirono sauvalei. Dabar tautos branduolys — tėvynėje likę broliai ir seserys — yra atsidūrę tėviškės laukuose medžiojamųjų žvėrių padėtyje, o į Europos vakarus prasiveržę tautiečiai, po kelerių vargo, nežinios ir nevilties metų, sklaidosi po pasaulį, prašydami prieglaudos, darbo ir duonos.

Visas lietuvių tautos tragizmas šiuo metu glūdi ne tame fakte, kad tauta neteko nepriklausomos valstybės, bet kad tauta netenka šaknų tėvynėje: ji palaipsniui ir planingai raujama iš amžiais įgyventų istorinių plotų ir blaškoma neaprėpiamoje Sibiro erdvėje. Deportacijų, žudynių ir visiško žmogaus nuvertinimo alinama ir naikinama, lietuvių tauta tėvynėje nebeįstengia jau ne tik tautinės kultūros ugdyti ir kurti, bet ir jos likučių išsaugoti. Ten, tėvynėje, lietuviui rūpi išsaugoti savo gyvybę — ir tai tik diena iš dienos. Tautos garbės ir gyvybės gynėjas, dangaus teisingumo šaukiančio keršto vykdytojas — partizanas yra šiandien vienintelis laisvas Lietuvoje žmogus. Todėl kaipgi milžiniška uždavinių našta gula šiuo metu ant lietuviškosios emigracijos pečių! Jai tenka perimti daugelį tų uždavinių, kuriuos kadaise tik nepriklausomoji Lietuvos valstybė tevykdė. Jai reikia imtis kultūrinės kūrybos, nes tik tautinė kultūra paskirame asmenyje ir organizuotame asmenų junginyje — bendruomenėje išlaiko tautinę gyvybę ir svetimiesiems parodo gyvos tautos sielą ir veidą. O kad tai įvykdyti pasisektų, reikia labai rimtai susirūpinti tautos gyvybės liepsnele kiekvienamе emigracijos lietuvyje — jo tautine sąmone.

Šių didžiųjų uždavinių akivaizdoje abi lietuviškosios emigracijos bangos — visų laikų ir šalių s e n o j i, ne kartą įrodžiusi karštą tautos ir tėvynės meilę, ir n a u j o j i, tremties banga, — turi tvirtai paduoti viena antrai rankas.

II.

Koks yra tas pasaulis, kuriame nuo seniau gyvena mūsų ankstybesnės emigracijos tautiečiai ir kurį dabar skuba ir spiečiasi vėlybiausioji — tremtinių emigracija? Abiejų Amerikų žemynas yra šiuo metu laisvas nuo beveik visų baimių, kurios varžo Rytų pusrutulio žemynų žmonijos dalį. Laisvė nuo baimės dėl ateities daro amerikiečius savimi pasitikinčiais ir kūrybingais žmonėmis. Jei istorinė lemtis skirtų Amerikai būti Europos politinio ir kultūrinio palikimo paveldėtoja, kitaip sakant, jei pasaulio politiniai ir kultūriniai centrai persikeltų į Vakarų pusrutulį ir įsikurtų Amerikoje, šis faktas čia būtų sutiktas su pelnyto pasididžiavimo jausmu. Tokį pasididžiavimą jau šiandien diktuoja vadovaujamasis ir lemiamasis J. A. Valstybių vaidmuo pasaulyje.

Tačiau nei išskirtinis politinis J.A.V. vaidmuo, nei politinė bei kultūrinė laisvė, charakterizuojanti ne tik šį kraštą, bet ir visą Amerikos žemyną, nedaro jo gyventojų visiškai laisvų nuo

likusios žmonijos nuotaikų, pasaulėžiūrinių ir politinių srovių, mąstysenos ir elgsenos. Juk, kaip jau pasisakėme, naujasis pasaulis yra senojo vaikas.

Nacionalizmas pasaulyje nėra nugalėtas. Yra tik pašalinta (ir tai dar negalutinai!) pati šiurkščiausioji jo forma — fašizmas ir nacionalsocializmas. Nacionalizmo esmė visur pasiliko ta pati: nuasmeninanti ir suniveliuojanti žmogų tam, kad tarnautų galybės, paremtos jėga ir medžiaga, organizacijai. Nuo nacionalizmo nėra laisvas ir naujasis pasaulis. Tai liudija Rabindranatas Tagore, sakydamas: "Tas pats reiškinys pasirodo ir Amerikoj, kur tauta yra vaišinga, bet ne nacija, kuri svečią iš Rytų taip sutinka, kad jis jaučiasi pažemintas kaip savo tėvynės atstovas". Šis didžiojo Indijos mintytojo posakis apibūdina, be abejonės, Azijos išeivių padėtį J. A. Valstybėse, kur su nepasitikėjimu buvo žiūrima į spalvotųjų imigrantų, ypač japonų, antplūdį ir jų apsigyvenimas buvo gerokai varžomas.

Dabartinis Vakarų žemyno tautų nacionalizmas kyla iš tam tikros netikrumo savijautos. Mat, tiek Šiaurės, tiek Pietų Amerikoje tautos-nacijos tebėra gimimo ir augimo būsenoje. Ten pirmųjų ir vėlesniųjų nukariautojų kolonizatorių įkurtosios Europos valstybių kolonijos palengva atsipalaidavo *ryšių su metropolijomis, kūrė naujus* valstybinius organizmus, skaidėsi ir vėl jungėsi, iki susidarė dabartinis politinis abiejų Amerikų žemėlapis. Tačiau visi tie politiniai organizmai— valstybės — pasigedo vienos iš pagrindinių savo sudedamųjų dalių — t a u t o s, nes nei įvairių baltosios rasės tautų marginys su anglosaksiškuoju pagrindu Šiaurės Amerikoje, nei juo labiau ispaniškai-portugališkųjų konkvistadorių palikuonių mišinys su vietos raudonodžiais Pietų Amerikoje dar nėra sukūręs ryškaus etninio tipo, kurio fizinės ir ypač dvasinės savybės galėtų garantuoti jaunų kultūrinių bei valstybinių tradicijų pastovumą ir tęsiamumą. Jungtinėse Amerikos Valstybėse anglosaksiškoji naujakurių kultūra sukūrė branduolinį jaunosios tautos etninį tipą — y a n k e e, bet nuolatinio įvairiataučių ir įvairiarasių imigrantų antplūdžio poveikyje šis tipas buvo pasijutęs nykstąs ir netenkąs lemiamojo svorio sparčiai augančioje galingosios valstybės gyventojų masėje. Iš to anglosaksiškojo branduolio nesaugumo jausmo kilo ir stropiai apgalvota imigracinė politika, pasireiškianti palankiausiomis anglosaksiškajam ir germaniškajam elementui imigrantų kvotomis. Kraštutinė to nesaugumo jausmo forma pasireiškia ir rasine neapykanta negrams, kuri palieka iki mūsų dienų dar atvira J.A.V. visuomeninė problema. Jaunos ir veržlios kultūros poveikis, lydimas dar niekur pasaulyje nepasiektų medžiaginės pažangos laimėjimų, kartu su jais ir aukšto gyvenimo standarto, sudaro tirpinantį visas kitas tautines kultūras katilą, kuris taip baugina ne tik mus, mažos tautos europiečius imigrantus. Tokį patį tautinės kultūros tirpinamąjį katilą organizuoja ir Pietų Amerikos valstybės, savo istorinėje raidoje tik dabar tampančios tautomis.

III

Senąją lietuviškąją emigraciją šiuo metu papildo naujoji, kuri visais atžvilgiais yra p o l i t i n ė. Tokia ji yra dėl to, kad keliasdešimt tūkstančių tautiečių, apleidusių tėvynę karo veiksmų eigoje ir politinio bei kultūrinio teroro baimės poveikyje, išgyveno ketverius ar penkerius metus vargingoje tremtyje ir pasirinko išsisklaidymą likusiame laisvame pasaulyje, užuot sugrįžus į tėvynę jau pirmais pokario "taikos" mėnesiais, kaip tai padarė milijonai Vokietijoje kartu su lietuviais ir jų šiaurės kaimynais, latviais ir estais, vargusių ir beteisių "auslenderių" likimą vilkusių kitų europiečių. Tas vienas tokio pasirinkimo faktas pakankamai nusako tremtinių-emigrantų politinį nusistatymą. Vienas kitas šimtas nevilties apimtų ir "repatriacijos" viliojimams pasidavusių tautiečių visiškai nekeičia visos mūsų tremtinių masės političkai kultūrinio veido.

Šita vėliausioji ir gausiausioji lietuvių tautos politinė emigracija suteikia visai laisvojo pasaulio lietuvių masei *pasaulinės lietuviškosios diasporos* būseną ir naują jos organizaciją Pasaulio Lietuvių Bendruomenės pavidale. Ir viena ir kita tremties emigracijai yra kartu neišvengiama ir būtina. Savo išsisklaidymu pasaulyje ir įsijungimu į senosios emigracijos gretas tremties emigracija *vykdo tam tikrą misiją. Pastaroji* yra kartu kultūrinė ir politinė. Ji yra prasminga savo idealais, dėl kurių buvo apleista tėvynė, buvo daug vargta ir kentėta benamio ir beteisio D. P. būtyje.

Virsdami lietuviškąja diaspora pasaulyje, mes neturime nuogąstauti tolumų ir plataus išsisklaidymo jose. Pasitikdami tai, kas yra tuo tarpu neišvengiama, ir pasirengdami naujoms tautinės būties formoms, turime savyje individualiai ir organizuotu būdu rasti atsakymus į šiuos klausimus:

1. Ar mūsų dvasiniai ryšiai ateityje bus pakankamai stiprūs, kad jungtų mus visus draugėn, kaip vienos tautinės šeimos narius?

2. Ar sugebėsime, atitrūkę nuo tėvų žemės ir jos teikiamo fizinio bei dvasinio vaisingumo, sukurti prarasto teritorinio tautos suverenumo pakaitalą, dvasinio suverenumo reiškėją — Pasaulinę Lietuvių Bendruomenę?

Nuo to, kaip išsispręs ateityje šie du klausimai, labai priklausys ir mūsų tautinės sąmonės išlaikymas ir jos ugdymas visur ten, kur bus atsidūrę bent keli mūsų tautiečiai. Nesiimdami atsakyti tuojau pat į čia iškeltus klausimus, pamėginsime tik detalizuoti juos ir pateikti vieną kitą premisą teisingam jų sprendimui.

Kas yra tie dvasiniai ryšiai, kurie jungia žmogų su žmogumi, juo labiau tos pačios tautos žmones? Esmingiausia žmogaus, kaip tobuliausio visų žemės gyvių atstovo, žymė yra jo siela, kuri tačiau yra per abstrakti, kad galėtume ją tiesiogiai stebėti. Sielos gyvenime centrinę vietą turi sąmonė, kurią jau galime ir stebėti ir vertinti pagal jos reiškimosi lytis. Žmogus yra sociali būtybė, kurios socialinio bendravimo formos pasie-

kia aukščiausią laipsnį. Tas bendravimas yra galimas tik dėl to, kad paskiri žmonių individai sugeba dalintis tam tikru bendru sąmonės turiniu, randa bendrų interesų ir siekimų ir derina bei jungia savo proto bei kūno jėgas, vykdydami bendrus uždavinius, siekdami tų pačių tikslų. Visa būtis yra organizacijos padarinys ir išraiška (nebūtis = dezorganizacija, mirtis), siekianti visuotinės harmonijos. Kaip visame gamtiniame pasaulyje nuo elektrono, atomo, molekulės ir celės eina nenutrūkstama organizuotų grandžių eilė iki labiausiai komplikuotų kūnų ir organizmų, taigi ir žmogaus, taip ir socialinėje žmonių bendruomenėje norime matyti tos pačios harmonijos (darnos) tęsinį: individus, šeimas, gimines, valstybes, tautų bei valstybių sąjungas ir visą žmoniją.

Toje nuolat dinamiškoje harmonijoje karai visais laikais buvo ir yra disharmonijos (prievartos ir chaoso) aktai. Vienas žiauriausių, taip visuotiniu mastu sukrėtusių žmoniją, karų, antrasis pasaulinis karas suardė harmoningąją raidą lietuvių tautai, jos kaimynėms Pabaltijo tautoms ir visai eilei kitų rytinės Europos tautų. Patys žinome ir kiti akylesni ir sąžiningesni pasaulio protai tatai konstatuoja, kad Pabaltijo tautų kančia ir auka karo ir prievartos Molochui yra pati sunkiausia. Tačiau mums, nors ir išsklaidytiems pasaulyje, rūpi išsilaikyti fiziškai ir dvasiškai. Nemažiau rūpi ir tai, kad mūsų kraujo ir sielos broliai ir seserys tėvynėje išsilaikytų neišnaikinti, iki ateis išvadavimo valanda. Mes tikime, kad pastovioji pasaulio harmonija nepakęs paskutinio karo palikimo — permanentinės netaikos ir skriaudų, nepakęs tautų žudymo ir jų kančių. Mes tikime, kad mūsų tauta galės tęsti jai skirtą žmonijoje uždavinį, ir kartojame sau Vlado Putvinskio-Putvio žodžius:

"Tauta žūsta tik tada, kada perkerpamas paskutinis jos gyvybės siūlas, jungiąs praeitį su ateitimi, uždarytas gyvajame žmoguje, kaip tai atsitiko su lietuviškąja lietuvių tautos jotvingių šaka, kurią lenkai išpiovė iki paskutinio kūdikio, arba su dešimtimi lietuvių prūsų giminių, su kuriomis taip pat pasielgė vokiečiai.

"Kol tautoje glūdi nors maža gyvybės kibirkštis, uždaryta žmonių saujelėje, dar per anksti ją laidoti ir giedoti amžiną atilsį, kaip tai su mumis darė lenkai, liedami broliškos meilės ašaras ir kartu stengdamies mus dar gyvus žemėmis užpilti"[1]).

Didysis šaulys patrijotas negalėjo numanyti, kad šie žodžiai, taikomi pavojingiausiųjų tautos praeities momentų vertinimui, pasidarys netolimoje ateityje paguodos žodžiais jo tautiečiams. Taip, mes tautos gyvybės siūlą laikome savyje ir norime, kad jis nenutrūktų jokiose, nors ir sunkiausiose, aplinkybėse. O tas siūlas nenutruks, jei mūsų pasaulinės diasporos tautiečiai visur ir visada jausis vienos tautinės šeimos nariais, jei jiems bus aiškus savo tautos vaidmuo žmonijos tautų šeimoje, jei jie nebus praradę elementarinių sentimentų visam tam, kas lietuviška. Su baime tenka konstatuoti nelinksmą faktą, kad kai kur nūdienis mūsų išeivijos gyvenimas toli gražu nėra mokykla, ugdanti tautiečiuose broliško artumo ir tautinio solidarumo jausmus. Tokiose mūsų kolonijose tautinė bendruomenė tėra tik mechaniškai suburtų žmonių junginys, aplinkybių ir atsitiktinumų diktuojama forma valdomas ir tvarkomas. Tokiais atvejais tenka tiktai pasitikėti tuo vienu faktu, kad tautiečiai bent mechaniškai laikosi būryje ir nesąmoningai palaiko savyje lietuviškosios kaimynystės ar net artumo jausmą. To betgi per maža, turint galvoje, kad iš tų gi pačių žmonių netolima ateitis pareikalaus dar didesnio atsparumo svetimosios aplinkos poveikiams. Juk tiems patiems mūsų tautiečiams teks susirasti savyje daug didesnės tautinio solidarumo jėgos ir energijos bei kovingumo, kai prieš mūsų vienokios ar kitokios formos pasaulinę lietuvių bendruomenę iškils nebe gynimosi, bet puolimo prieš mūsų tautos pavergėjus uždaviniai! . . .

Žengdami artyn prie tų uždavinių, mes turime aiškiai formuluoti savo būseną, kaip *politinės emigracijos būseną*. O politinė emigracija tik tada yra pateisinama ir prasminga, kai jai šviečia ir vadovauja aiškūs idealai, kai ji vykdo jai likimo lemtą politinę misiją. Ši misija galima nucharakterizuoti šitaip nusakomais konkrečiais uždaviniais:

1. išlaikyti fizinį ir dvasinį lietuviškosios diasporos narių atsparumą svetimosios aplinkos spaudimui, ugdant ir stiprinant kiekviename jų visas teigiamas lietuviškumo savybes,

2. tęsti visais galimais būdais tautinės kultūros kūrybą, ne tik kaip tautinės dvasios suverenumo reiškėją, bet ir kaip duoklę pasaulio kultūrai ir civilizacijai,

3. ugdyti kiekviename bendruomenės naryje tautos laisvės ir nepriklausomybės kovotoją.

4. organizuotai dalyvauti kovoje už vieną nedalomą taiką ir demokratijos idealų įkūnijimą pasaulyje,

5. organizuoti ir visais galimais būdais remti savitarpinę lietuvių moralinę bei materialinę pagalbą tiek skirstantis ir vėl koncentruojantis pasaulinėje lietuvių diasporoje, tiek grįžtant į vaduojamą ar jau išvaduotą tėvynę.

IV.

Imantis nagrinėti taip svarbią, nuolat ir skaudžiai aktualėjančią tautinės sąmonės ugdymo bei išlaikymo emigracijoje problemą, iškyla atmintyje du įžymūs *pasaulio lietuvių* gyvenimo įvykiai. Tiedu įvykiai lygios kategorijos, nes abu buvo pavadinti kongresais. Abu šie lietuvių kongresai vyko skirtingu laiku ir skirtingose vietose. Turiu galvoje Pirmąjį Pasaulio Lietuvių Kongresą, įvykusį prieš penkiolika metų Kaune, ir Amerikos Lietuvių Kongresą, įvykusį dar neseniai, pernai metais, lapkričio 4—6 dienomis, New Yorke. Pamėginsime prisiminti kai kuriuos tų abiejų kongresų momentus, vienu ar kitu at-

[1]) Vl. Putvinskio-Putvio Raštai, II, 56.

JURGIS DAUGĖLA — KILIMAS

žvilgiu palietusius ir mūsų čia aptariamąją tautinės sąmonės ugdymo bei išlaikymo problemą.

Pirmasis Pasaulio Lietuvių Kongresas, įvykęs 1935 metais rugpiūčio 11—17 d. d. Kaune, įėjo į lietuvių tautos istoriją, įkurdamas Pasaulio Lietuvių Sąjungą. Suvažiavę iš Jungtinių Amerikos Valstybių, Kanados, Pietų Amerikos, Latvijos, lenkų okupuotojo Vilniaus krašto ir kitų pasaulio kraštų mūsų tautiečiai, sukviesti Draugijos Užsienio Lietuviams Remti rūpesčiu, matė nepriklausomosios tėvynės pažangą, džiaugėsi ir didžiavosi ja, tačiau nevengė ir kritikos. Akylesnis stebėtojas lengvai galėjo matyti, kokios nuotaikos vyravo kongrese anuometinio mūsų valstybės vidaus politinio gyvenimo atžvilgiu. Kas mūsų yra dalyvavęs to kongreso posėdžiuose Valstybės Teatre, tas, tur būt, gerai atsimena, koks skaistus optimizmas tryško visuose kongreso darbuose ir nutarimuose. Šalutiniu kongreso momentu buvo vienadienė mokytojų konferencija, įvykusi Vinco Kudirkos pradinės mokyklos salėje, kurioje dalyvavo keliolika užsienio lietuvių mokytojų (daugiausia iš Latvijos ir po pora iš Pietų bei Šiaurės Amerikos) ir gerokas būrys Kauno miesto mokytojų. Toje konferencijoje šių eilučių autoriui teko skaityti paskaitą, kurios tema, kiek atsimenu, buvo beveik visiškai sutampanti su dabar nagrinėjamąja. Šis faktas prisimenamas tik dėl to, kad jis rodo, jog tautinės sąmonės išsaugojimo ir jos ugdymo problema emigracijai buvo ir anais laikais labai svarbi ir kad ši problema mūsų gyvenamuoju momentu darosi kur kas svarbesnė ir aktualesnė, negu bet kada praeityje. Mes, anuometiniai laikinosios Lietuvos sostinės pedagogai, kaip ir visi kiti Lietuvos mokytojai, nė nesapnavome, kad kada nors ateityje taip pat atsidursime jau nebe užsienio lietuvių, bet benamių tremtinių padėtyje. Tiek minėtos konferencijos, tiek ir viso kongreso dalyviai negalėjo žinoti, kokia baisi tragedija teks lietuvių tautai pergyventi už penkerių ir dešimties metų, tačiau kai kurie kongreso dalyviai jau tada kalbėjo apie reikalą planingai tvarkyti mūsų tautiečių emigravimą ir kurti naujus kultūrinius židinius išeivijoje (prof. K. Pakštas). Neturėdami dabar po ranka pirmojo pasaulinio lietuvių kongreso paskaitų ir jo nutarimų, negalime arčiau pailiustruoti tų klausimų, kurie tada buvo keliami, nei pasinaudoti kai kuria rezoliucine medžiaga.

Svarbiausias, be abejonės, ano kongreso žygis buvo Pasaulio Lietuvių Sąjungos įkūrimas. Toji sąjunga turėjo jungti viso pasaulio lietuviškąją emigraciją, koordinuoti jos visuomeninių organizacijų veikimą, vadovaujantis vyriausiu principu — *išlaikyti fizinį ir dvasinį* (kultūrinį) *lietuvių emigracijos gajumą*, ir sudaryti bei palaikyti glaudesnius emigracijos ryšius su metropolija, senąja tėvyne, kurioje, berods, turėjo būti ir Pasaulio Lietuvių S-gos centro organų buveinė. Deja, penkerių metų laikotarpis tarp Pirmojo Pasaulio Lietuvių Kongreso ir Lietuvos nelaimių pradžios 1940-ais metais buvo per trumpas lėtam lietuviškam būdui, kad būtų realizuota bent esmingiausioji Pasaulio Lietuvių S-gos uždavinių dalis. O ta esmingiausioji dalis buvo ne kas kita, kaip *tautinės kultūros penetracijos* į mūsų išeiviją organizavimas. Kaip tokia penetracija suprasti? Ji, mano išmanymu, yra ne kas kita, kaip dvasinių gėrybių spinduliavimas iš vieno kultūrinio židinio (laisvosios tėvynės — metropolijos) į visus pasaulio kampelius, kur tik lietuvių esama. Toks dvasinių gėrybių spinduliavimas konkrečiai suprastinas, kaip dalinimasis visais kultūriniais laimėjimais, kurių pasiekta tėvynėje. Jei tai būtų buvę laiku suprasta, jei kultūrinių reikalų tvarkymas jaunoje Lietuvos respublikoje nebūtų buvęs tame laikotarpyje tipiškų biurokratų rankose, gal šiandien netektų dejuoti, kad neturime centrinės lietuviškosios bibliotekos laisvame pasaulyje (geriausia jai vieta — J. A. Valstybės), kad maža išeivijos jaunimo, ėjusio mokslus Lietuvos aukštosiose mokyklose, ir t. t.

Padėtis, kurioje atsidūrė mūsų tauta po 1940-jų metų, yra labai skirtinga nuo anos, kurioje gyveno tauta pirmojo pasaulio lietuvių kongreso metu 1935 metais. Anuo metu pasaulio lietuviai turėjo savo metropoliją — nepriklausomąją Lietuvą, kurios kultūriniais šaltiniais g a l ė j o naudotis visa išeivija. Ta pati nepriklausomoji Lietuva teikė mūsų išeivijai ir šiokią tokią materialinę paramą, bent netiesiogiai, Draugijos Užsienio Lietuviams Remti organizuojamų lėšų pavidalu. Dabar mūsų išeivija turi sukaupti visas savo jėgas, kad iš tautos kultūrinio lobio skeveldrų, išblaškytų visuose pasaulio kraštuose, sukurtų sau bent kuklų kultūrinį židinį, tikrojo tautos gyvybės židinio ir jos dvasios turtų lobyno pakaitalą. Tose pastangose išeivija yra griežtai izoliuota nuo tautos dvasios turtų lobyno, likusio tėvynėje ir patekusio į negailestingiausio, kokį pasaulis savo istorijoje matė, budelio rankas. Dėl pastarojo barbariškųjų metodų, taikomų pavergtųjų tautų fizinei ir dvasinei gyvybei naikinti, dėl neišsakomų lietuvių tautos kančių okupanto priespaudoje mūsų išeivija, tiek senoji, tiek ir naujoji, yra verčiama pirmon savo uždavinių eilėn statyti *politinius* tautos ir tėvynės vadavimo uždavinius, nustumiant tolyn ar net pamirštant *kultūrinius*.

Tuo požiūriu reikia vertinti ir Amerikos Lietuvių Kongresą, įvykusį 1949 m. lapkričio 4-6 d.d. New Yorke. Buvo tai galinga Amerikos lietuvių vieningumo ir jėgos demonstracija, įžymi savo atgarsiais J. A. V-bių vyriausybės (prezidento Trumano sveikinimas!), visuomenės ir spaudos sferose. Kongresas žymiai sustiprino Amerikos Lietuvių Tarybos vaidmenį išeivijoje, suteikė jai naujų direktyvų visos eilės rezoliucijų pavidale, ir atnaujino J. A. V. lietuvių politinių srovių įžadus vieningai dirbti tautos laisvės ir Lietuvos nepriklausomybės atstatymui.

Dėl aukščiau minėtų priežasčių kongresas mažai teliete kultūrinius išeivijos būties klausimus. Prof. Kazio Pakšto paskaita "Lietuvių tautos potencialo išlaikymas" buvo vienintelis kongreso darbų fragmentas, labai sutrauktai apta-

ręs pačius esmingiausius fizinės ir dvasinės tautos gyvybės išlaikymo klausimus. Deja, politiniame kongrese šie klausimai nebuvo nei plačiau aptarti nei diskutuoti. O prof. Pakšto paskaitos temai galima būtų (net ir labai reikia!) skirti visas antras toks *visuotinis mūsų išeivijos kongresas.* Ne be priežasties ir reikalo kilo mūsų spaudoje prieš kongresą ir tuoj po jo, kyla ir dabar kultūros atstovų ir veikėjų balsai, reikalaują žymiai didesnio susidomėjimo tautinės kultūros klausimais, negu jo parodė išeivijos organizacijų atstovai, veikdami "politinio realizmo" dvasioje, kaip tatai vykusiai charakterizuoja Juozas Girnius straipsnyje "Tautinės moralės pagrindų *beieškant (1950 m. "Aidų" Nr. 2). Tos pačios* "politinio realizmo" dvasios įkvėptas Visuotinis Amerikos Lietuvių Kongresas švystelėjo visais *politinės manifestacijos* žaibais, imponuojančiais ir efektingais, bet... paklauskime atvirai patys save: ką sukūrė vietos (J.A.V.) lietuvių *bendruomenei* stipriau sucementuoti, kokių žygių padarė, kad ta bendruomenė sėkmingiau įsijungtų į Pasaulio Lietuvių Bendruomenę (priėmė rezoliuciją, pavedančią ALT studijuoti šį klausimą!), ką padarė lietuvybės pozicijai mokykloje ir bažnyčioje sustiprinti ir užtikrinti? Maža arba nieko. Tatai nebuvo šio kongreso uždavinys, — patys sau atsakome.

Bet tai jokia paguoda! Paskui tokį atsakymą formuojasi sąmonėje naujas klausimas: argi ilgai dar teks tenkintis ir vaduotis partizaniškaisiais paskirų asmenų ar organizacijų žygiais tautinės sąmonės stiprinimo bei išlaikymo dirvoje? Ar mūsų politinis budrumas nevirsta tautiniu nebudrumu, kaip konstatuoja J. Girnius aukščiau minėtame straipsnyje, dar niekas tvirtais argumentais nepaneigė. O apgailėtinų tokio nebudrumo padarinių jau esama; tas nebudrumas gresia *paguldyti mūsų tautinę individualybę* į negalės guolį, iš kurio vienas tėra kelias... į kultūrinę mirtį, į nutautimą. Apie tai konkrečiais pavyzdžiais bus kalbama šiame rašinyje vėliau.

Pasiremdamas J. Girniaus žodžiais iš jau minėto jo rašinio, kad "ne politika, o kultūra yra neišsenkama tautinės gyvybės versmė, nes ir politinė akcija tol gali interesuoti, kol gyvas tautinis interesas", reiškiu gilią ir nuoširdžią viltį, kad J. A. V. lietuviai ras būdą (kongreso, konferencijos, spaudos debatų) ryžtingiau ir neatidėliojant spręsti aktyvaus tautinio atsparumo ir lietuviškosios kultūros gajumo problemoms.

V

Visa tai, kas ligi šiolei kalbėta, atrodo, dar neatsako į mūsų temos klausimus. Tačiau taip tik paviršutiniškai vertinant gali atrodyti. Mat, tautinės sąmonės ugdymas nėra pats sau tikslas. Mūsų pastangų tikslas yra tauta, jos gyvybė ir pažanga visuotinėje žmonijos harmonijoje. Mums rūpėjo išsiaiškinti ta situacija, kurioje atsidūrė tautos atlauža, gyvendama tremtyje ir vykdam į tolimesnį savo būties etapą — emigraciją. Nemažiau mums rūpėjo ir tas klausimas, koks yra tas pasaulis, kuriame atsidūrė mūsų tautiečiai — emigrantai.

Dabar mėginsime kiek plačiau aptarti, k u o ir k a i p turime rūpintis, kad mūsų tautos fizinės ir dvasinės gyvybės siūlas nenutrūktų išeivijoje atsidūrus, kad mūsų tautos kultūra ir jos dvasiniai lobiai būtų išsaugoti iki valandos, kai vėl galėsime atkurti Amžinosios Ugnies židinį prie Baltijos krantų.

Juozas Girnius savo paskaitoje, skaitytoje ateitininkams 1947 m. gegužės mėn. 22 d., ir vėliau išleistoje atskiru leidiniu "Tautiniai mūsų uždaviniai tremtyje", pagrindiniu lietuvių tremtinių uždaviniu laiko *išlikimą lietuviais.* Šį uždavinį minėtas autorius detalizuoja šitaip: "Išlikimas savajai tautai ištikimais reikalauja trijų dalykų: a. neužmiršti gimtosios tėvų kalbos, b. išsaugoti tautinę sąmonę ir c. išlaikyti tautinį charakterį." Nagrinėdamas nutautimo procesą, J. Girnius prieina išvadą, kad nutautimas prasideda tautinio charakterio blėsimu ir tautinės sąmonės praradimu, o baigiasi gimtosios kalbos nebevertinimu ir visišku jos užmiršimu. Ten pat minėtas autorius įspėja mus, kad nutautimo pavojus pradeda kilti jau dabar ir kad kova su tuo pavojumi turinti būti pradėta jau nuo šiandien pat.

Pakartodamas tas pačias mintis savo straipsnyje "Tautinio auklėjimo problema tremties mokyklose" ("Aidai" 1948 m. Nr. 11), J. Girnius aiškiai ir konkrečiai nusako pedagoginio darbo sritis, labiausiai reikšmingas tautinio auklėjimo atžvilgiu. Mūsų reikalui pažymėtina mintis, autoriaus išreikšta straipsnio pradžioje, kad "svetima aplinka ne tik netalkininkauja mokyklai tautiniame auklėjime, bet dargi paraližuoja tautinės mokyklos pastangas. Svetima aplinka tuo pačiu, kad ji yra svetima, savaime virsta nutautinimo veiksniu".

Priimdami en bloc šiuos J. Girniaus teigimus, kaip visiškai teisingus ir nesunkiai įrodomus faktais iš mūsų gyvenamosios aplinkos, stengsimės juos laikyti išeities taškais tolimesniems mūsų saprotavimams. Prisimindami, kad toli gražu ne visa mūsų emigracija įstengė susispiesti į labiausiai pageidaujamas šalis — JAV ar Kanadą, bet išplaukė srovėmis-srovelėmis į įvairiausius pasaulio užkampius, nuolat turėsime galvoje ir pačias nepalankiausias mūsų tautiniams uždaviniams emigracinės būties sąlygas.

Kai kalbame apie tautinę sąmonę, galvojame ją esant kažkuo, kas valdo žmogų-tautietį visais jo gyvenimo momentais pastoviai, nenutrūkstamai. Priimdami prof. Stasio Šalkauskio tautiškumo tezę, pagal kurią *tautiškumas yra stilius, kuriuo reiškiasi universalusis žmonių dvasios ir viso gyvenimo turinys,* tariame tautinę sąmonę esant ne kuo kitu, kaip *pastoviai budria galia jausti ir vertinti tautinio gyvenimo formą ir gebėjimu realizuoti joje universalųjį žmogiškosios dvasios ir visos būties turinį.* Žinome patys gana gerai, kad paprastas, *liaudinis,* pasak J. Girnių, atsparumas nutautinančiai svetimosios aplinkos

įtakai yra labai nepakankamas visais tais atvejais, kai tautinei formai atstovauja senoji karta, nepajėgianti primityviais tautinės esmės reiškimo būdais imponuoti jaunąją kartą. Tautiškumą gyvenimo ir dvasinio reiškimosi stiliuje išlaikyti ir efektingai jį perteikti jaunimui gali tik sąmoningoji, aktingoji ir atviroji svetimai aplinkai, to pat J. Girniaus terminu tariant, *inteligentinė* individualybė. Iš to išeina ir tolimesnė išvada, kad ypatingas vaidmuo emigrantų tautinės sąmonės ugdymo ir išlaikymo akcijoje turi tekti mūsų gausiai procentiniu atžvilgiu inteligentijai. Jai tenka imtis vadovaujamojo, instruktuojamojo ir, pirmoje eilėje, pavyzdžio teikiamojo vaidmens visais tais atvejais, kur spontaniško ir primityvaus tautinio atsparumo platesnėse tautiečių masėse jau nebeužtenka.

Norėdami iš eilės nagrinėti konkrečias tautinio atsparumo ugdymo priemones, turime aiškiai išskirstyti tuos viešojo tautinio gyvenimo veiksnius, kurie ir emigracijoje atsidūrus, palieka nepakitę ir neišnykę. Tie vieksniai yra arba visuomeninės struktūros nariai, kaip šeima, arba visuomeninės institucijos, kaip antai mokykla, bažnyčia ir įvairios kultūrinės organizacijos. Šitaip vertikališkai suskirstę pagrindinę socialinio organizmo — tautinės bendruomenės — gyvenimo plotmę, mėginsime aptarti visas konkrečias priemones, organizuotinas ir naudotinas galimai visur, kur yra susitelkęs bent kiek didesnis tautiečių būrys emigracijoje.

Šeima, kaip pagrindinė visuomenės santvarkos grandis, mums atsidūrus emigracijoje yra ir bus reikalinga didžiausio mūsų dėmesio. Visi kiti mūsų tautinio gyvenimo, jo stiliaus reiškimosi veiksniai, kaip mokykla, bažnyčia ir organizacijos, gali būti kai kur emigracijoje visiškai neįmanomi, tačiau sąmoninga lietuviška šeima ir nepalankiausiose aplinkybėse galės vykdyti tautinio ugdymo uždavinius, nors jai tatai būtų ir nepaprastai sunku. Tokį nelengvą uždavinį gali ištesėti tik grynai lietuviška šeima, todėl kuriantis įvairiose šalyse *reikia mūsų emigrantinį jaunimą įsąmoninti tokios lietuviškosios šeimos būtinumu.* Reikia, kad kiekvienas nevedęs vyras ar mergina jau dabar iš visų autoritetingų asmenų (tėvų, mokytojų, kunigų ir vyresniųjų draugų) lūpų girdėtų įsakmiai kartojamą ir visais įmanomais argumentais paremiamą reikalavimą tuoktis savitarpyje ar su imigruotoje šalyje susitiktais tautiečiais, taigi — *kiekvienu atveju kurti lietuviškas šeimas.* Tatai duotų realią bazę ir tam tikro našumo visoms kitoms organizuotosioms lietuviškosios tautinės sąmonės ugdymo ir išlaikymo pastangoms.

Dabar susidarančios ir ateityje susidarysiančios šeimos yra reikalingos ypatingo organizuotosios visuomenės dėmesio ir konkrečios pagalbos. Ta pagalba mūsų gyvenimo aplinkybėse gali būti daugiau moralinio, auklėjamojo pobūdžio. Pirmoje eilėje naujai susidariusi šeima turi būti bendruomenės valdomųjų organų šiltai sutinkama, turi susilaukti iš jų visokeriopos paramos ir globos. Tokia globa be paskatinimų ir pavyzdžių iš bendruomenės centrų būtų neefektinga. Ji turi būti organizuota.

Reikia atgaivinti sėkmingai praktikuotą vokiečių okupacijos metu Lietuvoje (Vilniuje, Kaune ir, rodos, kai kur kitur) Moters Mokyklą, kad ir trumpalaikių kursų pavidalu. Tokie kursai nesunku būtų suorganizuozti mūsų didelėse kolonijose. Centrinė vieta tokių kursų programoje turėtų tekti vaikų ugdymo-auklėjimo klausimams ir tautiškumo išlaikymo problemai. Jei kadaise Vilniuje 1943-4 metų žiemą įvairaus amžiaus bei išsilavinimo moterys ir merginos rinkosi toje pačioje patalpoje į Moters Mokyklos paskaitas, tai juo labiau dabar, kai joms kyla tos pačios problemos ir visa eilė naujų prieš akis, tokie kursai darosi būtini. Tinkamo turinio paskaitomis šeimos sudarymo, vaikų auklėjimo ir tautiškumo ugdymo bei išlaikymo temomis turėtų susirūpinti iš anksto mūsų moterų organizacijos ir ypač tos moterys-veikėjos, kurios kadaise taip gražiai buvo užinicijavusios ir tvarkiusios Moters Mokyklos veiklą Lietuvoje. Būtų gera, kad tokių paskaitų metu būtų dalinamos klausytojoms atitinkamo *turinio brošiūros* ar bent lapeliai. Reikia dar kartą rimtai patiems sau užakcentuoti, kad *visa, kas iš anksto bus padaryta šeimai morališkai sustiprinti ir jai reikiamomis žiniomis apginkluoti, — visa tai labai žymiai palengvins mūsų kitas tautiškai-kultūrines pastangas emigracijoje.*

Persikelkime mintimis į tolimus kraštus, kuriuose atsidūrė lietuviškoji tremtinių šeima. Jokie teoriniai samprotavimai nepamokys mūsų taip, kaip konkretūs senosios emigracijos šeimų gyvenimo ir auklėjimo pavyzdžiai. Sužinome iš spaudoje pasitaikančių kelionių reportažų apie nuostabiai stiprias savo lietuviškumu išeivių šeimas. Širdis sudreba iš džiaugsmo, skaitant faktus, kaip tolimos Brazilijos užkampyj ūkininkaujančių lietuvių vaikai gražiai kalbasi lietuviškai, bet dar labiau šildo krūtinę džiaugsmo ir pasididžiavimo jausmai, kai užtinkami tokie patys pavyzdžiai Pietų ar Šiaurės Amerikos didmiesčio gyvenime. Galima drąsiai ir neabejojant tvirtinti, kad tokių šeimų ir tokio lietuviško jaunimo buvimas yra pirmoje eilėje m o t i n o s nuopelnas. Tokie stiprių savo lietuviškumu šeimų faktai tik patvirtina mūsų postulatą, kad 1. lietuviškoji šeima g a l i įvykdyti šventą tautinės sąmonės ugdymo ir išlaikymo vaikuose misiją net ir labai nepalankiose aplinkybėse, 2. kad *lemiamas vaidmuo toje misijoje tenka motinai*, 3. kad tiek esamų, tiek būsimų motinų kvalifikacijomis rūpintis reikia organizuotu būdu ir tai atlikti turi Pasaulinė Lietuvių Bendruomenė per savo švietimo ir kultūros institucijas.

Tautinės sąmonės ugdymas bei palaikymas šeimoje yra bendrosios tautinės pedagogikos (siauriau — šeimos pedagogikos) problema. Ji rekalinga detalizuoti specialiais metodiniais klausimais, kurie išeitų iš šio rašinio ribų. Pasitenkinsime čia primindami patys sau faktą, kad šeimos pedagogija (auklėjimo menas) prasideda

dar vaikui negimus. Pradžią sudaro motinos nusiteikimai laukiamojo kūdikio atžvilgiu ir pasirengimas jį sutikti. Pats vaiko vardo parinkimas jau pakankamai charakterizuoja tėvų tautinės sąmonės budrumą. Kaipgi reikia vertinti Vokietijoje gimusių vaikų krikštijimą Manfredais, Rolandais, Gerdomis, Helgomis arba tokiais pasibaisėtinais Holgerdais (su slapta mintimi "eventualiai" vėl šaukti vaiką Algirdu)? O išvykus tokiems tėvams į lotynų ar anglosaksų Ameriką, prasideda nauja Chozių, Akvilinų, Teresinų, Magalių, Čalzų, Džekų, Betsių ir kitokiais vardais šaukiamų lietuvių generacija!... Šitoks lengvas atsisakymas populiaresnių ir Lietuvoje tradiciniais tapusių vardų jau yra pirmas žingsnis į svetimybių garbinimą, kartu su juo — į nutautimą.

Atėjus kūdikiui į pasaulį, jo tiesioginė aplinka tampa jam ne tik kūno, bet ir dvasios ugdymo židiniu. Emigracijoje šeimos židinys turi būti kartu ir tvirtovė, kurioje vaikas kūnu ir dvasia auga, stiprėja ir ugdo savyje atsparumą prieš tautiškumą užgožiančius svetimosios aplinkos poveikius. Tas židinys-tvirtovė gali būti ir labai neturtingas konkrečiomis tautinio ugdymo priemonėmis: kuklutis "tėvynės kampelis", kuriame būtų vienas kitas paveikslas, albumas, iliustruota vaikų knyga, žurnalų komplektas ir kitokie tėvynės atmenai, daug padėtų tėvams kurti, gaivinti ir išlaikyti vaikų sąmonėje tėvynės vaizdus, savosios tautybės originalumo supratimą ir meilę bei pagarbą tautai ir tėvynei. Lietuvių tremtinių-emigrantų šeimoje turėtų viešpatauti ypatinga, net šiek tiek mistinė pagarba visam tam, kas primena tolimą tėvynę ir kovojančią tautą. Tokioje atmosferoje nesunku būtų išlaikyti ir ugdyti tautinę sąmonę ir patrijotizmą. ....

Straipsnio ribose neįmanoma gilintis į šeimos pedagogikos klausimus, juo labiau — į metodinę sritį. Pakaktų čia pažymėti, kad šeima, kurioje kokių ketverių metų vaikui vartant Vytės Nemunėlio "Mažąją Abėcėlę", deklamuojant jos eiliuotuosius tekstus ir klausinėjant tėvus dėl paskirų nesuprantamų žodžių-sąvokų prieinama prie namų tėvynės, joje šeimininkaujančių "negerų žmonių", vyties, trispalvės vėliavos, Lietuvos, lietuvio-nelietuvio ir daugybės kitų sąvokų tautybei suprasti ir, kas daug svarbiau, jos jausmui ugdyti, — toji šeima gali džiaugtis turinti gerą pradžią tautinės sąmonės ugdymui. Tokia šeima pati sau kuria tautinio auklėjimo atmosferą ir susiranda tinkamų tam auklėjimui metodų[2]). Tačiau ir čia pakartotinai reikia užakcentuoti *motinos* vaidmuo. Ji, motina, žymiai labiau negu tėvas yra įpareigota būti visų aukščiau minėtų vertybių kūrėja, saugotoja ir ateitin nešėja, ji — *tikroji lietuviškosios šeimos židinio vaidilutė.*

Mokykla yra pats efektingiausias iš visų visuomeninių veiksnių, kurie vienu ar kitu atžvilgiu tarnauja tautinės sąmonės ugdymui bei išlaikymui. Taip yra jau vien dėl to, kad mums rūpimas reikalas — kultūrinių vertybių perteikimas jaunosioms kartoms — ir yra tiesioginė mokyklos paskirtis. Tačiau tikėtis tikros lietuviškosios mokyklos emigracijoje mes negalime. Vargiai kurioje iš mūsų imigruojamųjų valstybių galima susilaukti išimčių tremtiniams DP, leidžiančių jiems kultūrinį eksteritorialumą. Tad iliuzijų šioje srityje iš anksto venkime.

Tačiau, jeigu taip, tai ar galima iš viso kalbėti apie mokyklą emigracijoje? Mano supratimu, tautinė mokykla išeivijoje nebūtinai turi būti institucija mūsų įprastinės mokyklos forma. Tautine mokykla emigracijoje pavadintinas kiekvienas sambūris, siekiąs mokytis ir mokyti tautinės kultūros vertybių: gimtosios kalbos bei literatūros, savo tautos istorijos ir panašių dalykų. Plačiai pasaulyje išsklaidytos emigracijos sąlygose mokyklos vardu vadinsime ir tam tikro tipo mokyklą, kuri aptarnauja JAV lietuvių visuomenę (parapijinę mokyklą, šeštadienio mokyklą, Seselių Kazimieriečių, Tėvų Marijonų mokyklas ir kt.), pradinę mokyklą Brazilijoje, kuri leidžia mokytis gimtosios kalbos vaikus, sukakusius 10 m. amžiaus, ir įvairius vakarinius bei šventadienius kursus. Visais tais atvejais mokykla bus junginys įprastinių trijų komponentų: mokinių, mokytojų ir mokomosios medžiagos, kuriai pasisavinti jie bus susitelkę krūvon. Tačiau mastas, kuriuo bus dėstoma lituanistinė medžiaga visų galimų tipų mokyklose, yra toli gražu nevienodas ir visur ne per platus. Visais atvejais būsimai Pasaulio Lietuvių Bendruomenei teks lanksčiai derintis prie įvairiausių vietinių sąlygų, kad tik būtų laimėta dalelė galimybių, kokias turėjo tremtiniai DP stovyklose, Vokietijoje.

Šia proga reikia atvirai pažvelgti į akis liūdnai tiesai apie J. A. V. lietuvių mokyklas. Štai turiu prieš akis 1950. V. 13. "Draugo" iškarpą su J. Pr. straipsneliu "U. S. A. Lietuvių Mokyklose yra 13,127 Auklėtiniai". Autorius pasisako norėjęs susekti statistinius duomenis, kiek vaikų lankę lietuvių mokyklas š. m. pavasario pabaigoje J. A. Valstybėse. Žinių autoriui suteikusios Šv. Kazimiero seserys, Šv. Pranciškaus seserys ir Nukryžiuotojo Jėzaus seserys. Įdomiausios šinios suteiktos seserų kazimieriečių, nes jų

---

[2]) Tautiniam auklėjimui šeimoje didelės reikšmės turi tinkamas tautosakos naudojimas. Tautosakoje glūdi pirmapradė tautos dvasios galia, veikusi šimtmečiais. Tautosaka, anot Dr. J. Balio, yra plačiųjų tautos masių jausmų, minčių ir įsitikinimų visuma, todėl joje atsispindi ir tautos būdas.

Auklėjimo reikalui tėvai gali rasti tautosakoje labai daug tautos išminties, jausmų ir vaizduotės išraiškos perlų. Todėl reikiamas pasakų, dainų, patarlių bei priežodžių naudojimas pokalbiuose su vaikais teikia didelių pirmenybių tautinės sąmonės ugdymo ir išlaikymo pastangose. Per mažai tautosakos mokantiems tėvams turėtų būti parūpinta pagalba jos rinkinėlių pavidale. Ne visiems tėvams būtų prieinama Dr. J. Balio knyga "Lietuvių tautosakos skaitymai." Reikėtų parūpinti mažų rinkinėlių, pritaikytų šeimos, vaikų darželio ir pradžios mokyklos reikalui. šioje srityje paremtinos žinomo pedagogo-rašytojo A. Giedriaus pastangos sudaryti ir išleisti nedidelių pasakų rinkinėlių. Svarbu taip pat laiku susilaukti ir tinkamo liaudies dainų rinkinėlio su gaidomis, nes ne visiems tėvams bei auklėtojams seksis iš atminties atgaminti reikiamą šeimoje ir mokykloje vaikų dainų repertuarą. Tas pats pasakytina ir apie dainų repertuarą mūsų emigrantiniam jaunimui.

mokinių statistika nusako tėvų tautybę (lietuvius ir nelietuvius). Seserų kazimieriečių dirbama 31 mokykloje, kur mokosi 7,148 vaikai. Iš to mokinių skaičiaus 3,471 vaiko abudu tėvai lietuviai, 1,961 vaiko vienas tėvas lietuvis ir 1,726 vaikų abudu tėvai nelietuviai.

Kaip matome, lietuviškųjų ir pusiau lietuviškųjų šeimų persvara seserų kazimieriečių vedamų mokyklų mokinių statistikoje yra gana žymi: grynai lietuviškųjų šeimų santykis su kitomis yra 2:1, o grynai lietuviškųjų kartu ir mišriųjų su nelietuviškomis daugiau negu 3:1. Gaila, kad kitų mokyklų statistikoje šeimų tautybė neapibūdinta. Įdomu, kad beveik 10% (1,292 iš 13,127) mokinių yra tremtinių vaikai. Jų, be abejonės, būtų žymiai didesnis procentas, jei tik visiems atvykusiems iš tremties į J. A. V. lietuviams būtų prieinamos Amerikos lietuvių mokyklos. Dalis mūsų naujakurių imigrantų yra apsigyvenusi ir tokiose vietose, kur nėra lietuvių mokyklos, todėl jau tik tos vienos aplinkybės yra verčiama leisti vaikus į bet kurią artimiausią mokyklą.

Deja, neviena tik ši aplinkybė verčia kai kurį naujakurį imigrantą rimtai susimąstyti, kur leisti vaikutį mokytis. Visa eilė faktų rodo, kad mūsų parapijinės mokyklos yra tik iš vardo lietuviškos, o kai kurios jų visai sąmoningai tokiomis ir nenori būti. Tokiose mokyklose esąs varomas net visai aiškus nutautinamasis darbas. Kaipgi, pagaliau, pavadinti tokios mokyklos pedagoginį darbą, kai net tikybos mokymas bei katechizacija joje atliekami t i k anglų kalba, kai iš lietuviško tautinio vardo tos mokyklos mokytojų tyčiojamasi?

Suvažiavus porai dešimčių tūkstančių lietuvių, tremties imigrantų, į J. A. Valstybes, tuoj buvo imtasi organizuoti vadinamąsias šeštadienio mokyklas. Dauguma jų prisiglaudė tų pačių parapijinių mokyklų patalpose, bet jas lankė daugiausia tremtinių vaikai. Tų šeštadienio mokyklų mokytojai yra taip pat tremtiniai. Tokių mokyklų tikslas aiškus: mokyti lietuvių vaikus gimtosios kalbos ir literatūros, Lietuvos istorijos bei geografijos, apskritai — viso to, ką vadiname vienu bendru l i t u a n i s t i k o s vardu. Vieneri, nors ir nepilni, tokių šeštadienio mokyklų "mokslo metai" jau baigėsi. Po vasaros atostogų prasidėjo antri. Gaila, kad niekas nesiėmė sudaryti tokių mokyklėlių statistikos bei jų veiklos apibendrinamųjų žinių. Spaudoje tačiau pakako balsų, iš kurių jau galima susidaryti ir šiokį tokį šeštadienio mokyklų įvertinimą.

Trumpai drūtai kalbant, šitokio tipo mokyklos mūsų emigracijos švietimo dirvoje yra tik *poliatyvas*. Dar pridurkime: ir *idealistinio entuziazmo vaisius!* Jų mokytojai, dirbę visą 5-ių dienų darbo savaite fizinį darbą, šeštąją savaitės dieną skyrė lietuviškojo žodžio ir tėvynės meilės diegimui į vaikų širdis. Darbas pasigėrėtinas, tik ne visur vienodai sėkmingas, nes varytas grynai partizaniškai: be vienodų programų, be pritaikytų vadovėlių ir be reikiamų priemonių. O ir to darbo laiko visiems lituanistiniams dalykams tokiose mokyklose buvo skiriama vos po 2—3 valandas. Negirdėjome, kur būtų buvę dirbama 4 valandas ir ilgiau.

Čionykštėje (J.A.V.) mūsų spaudoje nestigo balsų apie švietimo reikalus. Vien tik "Draugo" literatūrinio priedo skiltyse buvo pasirodę trys straipsniai apie šeštadienines mokyklas, reikalą jų darbą geriau organizuoti ir palengvinti. Autoriai (St. Barzdukas, L. Dambriūnas ir K. Mockus), kalbėdami apie programų suvienodinimą, vadovėlių rūpinimą ir darbo kordinavimą, kėlė reikalą reformuoti ir parapijinę mokyklą, kurioje turėtų būti mokoma lietuvių kalbos ir kitų lituanistinių dalykų.

Nestigo J. A. V. lietuvių perijodinėje spaudoje ir aštresnių atsiliepimų apie parapijines mokyklas ("Dirvoje" ir kituose). Buvo ir visai konkrečių siūlymų reformuoti Amerikos lietuvių mokyklas, kad jos daugiau patarnautų lietuvybei (pvz. Viščinio str. "Amerikoj" 1950 m. Nr. 11). Labai būdingas reiškinys: visi balsai J.A.V. lietuvių spaudoje tautinio švietimo reikalu yra rašyti beveik išimtinai pačių vienų tremtinių autorių. Ištisi metai, kaip seku 5 Amerikos lietuvių savaitraščius ir 2 dienraščius, bet jokiame jų neužtikau lietuvio, senosios emigracijos atstovo, balso, mėginančio spręsti Amerikos lietuvių tautinio švietimo problemą, panagrinėti parapijinių mokyklų reformos galimybes ir panašius klausimus. (Jau parašius šį straipsnį, "Amerikoje" Nr. 39 šiuo reikalu pasirodė prel. J. Balkūno straipsnis). Kol bus ir toliau taip, tol teks manyti, kad senosios emigracijos šviesuomenei, ypač tiems asmenims, keno žinioje veikia parapijinės lietuvių mokyklos, tokios problemos iš viso nėra: sukurtos kadaise gera intencija *lietuviškosios* parapijinės mokyklos palengva virto anglo-amerikoniškomis mokyklomis.

Mūsų aukštesniųjų mokyklų J. A. Valstybėse lietuviškumas taip pat problematiškas. Lietuviškos jos tėra iš vardo, iš laikytojų titulo. Prisimenama vieną kitą net ir labai karštą raginimą leisti vaikus į *savas* aukštesniąsias mokyklas. Tuose raginimuose buvo vienas vyraująs motyvas: leiskime savo vaikus į savųjų laikytojų-auklėtojų vedamąsias mokyklas, nes priešingai elgiantis tos mokyklos virsta nebe lietuviškomis, bet bendrai amerikoniškomis mokyklomis. Gal ir taip. Tik kas užtikrins gerą patrijotą lietuvį, kad tos mokyklos nevirto tokiomis anksčiau, negu pradėjo stigti joms lietuvių mokinių? Kas ligi šiol buvo paskelbęs mūsų spaudoje jų lituanistinių dalykų programą (nors ir labai sutrauktu pavidalu)? Tokių žinių niekas niekur neskelbė.

Šiais 1950-aisiais metais pradėtas vajus pastatyti didelei Tėvų Marijonų aukštesniajai mokyklai Chicagoje. Viename pačių pirmųjų šio vajaus straipsnių (rodosi, "Draugo" skiltyse) buvo pažadėta šioje mokykloje įsteigti platų lituanistinį skyrių. Iš to galima laukti, kad lituanistiniai dalykai bus bent fakultatyvine šios mokyklos mokslo planų dalimi. Duok, Dieve! To labai lauks toji lietuviškosios visuomenės da-

lis, kuriai lietuvybė nėra tuščias šūkis be turinio, nėra karjeristinis "visuomeninės veiklos" barškalas.

Ta proga čia prašyte prašosi iškeliamas šitoksai klausimas: kodėl Amerikos lietuvių mokyklos (čia kalbama apie jų daugumą) taip toli nulietuvėjo, kad neteko beveik visų lietuviškumo pažymių? Greta šitokio klausimo visiškai vietoje bus kitas, priešingas klausimas: kodėl lenkų tautinei grupei Amerikoje sekasi išlaikyti jos mokyklų lenkiškumas tokiame laipsnyje, kad iš jų aukštesniųjų mokyklų, kaip "Alliance College" (Szkola Związkowa) Cambridge Springs, Pa. ir "Seminarium Polskie" Orchard Lake, Mich., kas metai išeina gausus būrys jaunimo, visiškai gerai parengto tarnauti lenkų tautinei bendruomenei J. A. Valstybėse? Kodėl jų parapijinėse pradžios mokyklose yra vietos lenkų kalbos ir istorijos mokymui, nors tos mokyklos veikia ne mažiau nutautinančioje aplinkoje, kaip ir lietuviškosios?[3]) Atsakymo reikėtų ieškoti kai kuriose šio reiškinio priežastyse. Pirmoji jų — savotiška mūsų lietuviškosios visuomenės vadų *rezignacija* ir net *defetizmas* jaunosios kartos tautinio auklėjimo atžvilgiu. To defetizmo niekas oficialiai neskelbia, bet jį tyliai vykdo savo šeimose ir . . . parapijinėse bei kitokiose mokyklose.

Antra priežastimi šitokiam defetizmui atsirasti laikytinas per menkas buvęs kultūrinis ryšys tarp Nepriklausomosios Lietuvos, kaip dvasinės pasaulio lietuvių metropolijos, ir J. A. Valstybių lietuvių visuomenės. To kultūrinio ryšio nesuskubo suorganizuoti ir Pasaulio Lietuvių Sąjunga, gimusi 1935 m. Pasaulio Lietuvių Kongrese Kaune ir turėjusi savo uždaviniams dar penkerius metus laiko iki tragiškųjų lietuvių tautai 1940-jų metų. Deja, tas laikotarpis nebuvo panaudotas bent būtiniausiems lietuviškosios kultūrinės penetracijos žygiams į mūsų išeiviją suorganizuoti. Draugija Užsienio Lietuviams Remti įstengė suorganizuoti knygų rinkliavą užsienio lietuvių mokykloms bei organizacijų bibliotekoms, išrūpinti lėšų iš valstybės iždo išeivijos mokyklų statybai paremti, priiminėti užsienio tautiečių ekskursijas, bet negalėjo sukurti stiprių kultūrinių židinių išeivijoje, negalėjo sukurti tautinio auklėjimo sistemos skirtingose imigracijos šalyse. Tatai galėjo padaryti pati mūsų išeivija, tarpininkaujant ir vadovaujant kuriai vienai, visų srovių lietuviams atstovaujančiai, *organizacijai: Pasaulio Lietuvių Sąjungai*, Amerikos Lietuvių Tarybai ar panašiai. Deja, Pasaulio Lietuvių S-ga mirė vos užgimusi, o Amerikos Lietuvių Taryba galutinai susiroganizavo tik po antrojo pasaulinio karo ir tai tik *politiniams* J. A. V. lietuvių uždaviniams vykdyti.

Nedaug džiugių naujienų gauname patirti iš kitų pasaulio kraštų lietuvių mokyklų gyvenimo. Vienur, kaip pvz. Brazilijoje, lietuviškosios mokyklos jau turi savo istoriją, kitur, kaip Kanadoje ar Australijoje, vos pradeda pirmuosius kūdikio žingsnius. Visur tie tautinio auklėjimo židinėliai (vaikų darželiai, pradinės mokyklėlės ar papildomieji kurseliai) yra mokytojų ir mažo būrelio tėvų idealizmo vaisius. Tikėkime, kad tas vaisius bręs ir teiks labai reikšmingą pagalbą tautiniam atsparumui bei kultūros savitumui ugdyti ir išlaikyti visoje lietuviškoje diasporoje.

Tuo tarpu pasekime Brazilijos lietuvių mokyklų likimą.

Stambiausia Brazilijos lietuvių Sao Paulo "kolonija" bent keliuose lietuvių gyvenamuose priemiesčiuose — Vila Zelina, Vila Bela, Vila Anastacio ir Mooca buvo įsikūrusi pradines mokyklas, porą ar tris jų nuosavuose, specialiai statytuose, namuose su salėmis susirinkimams ir koncertams. Šių mokyklų statybai vadovavo Brazilijos Lietuvių Sąjunga, jų statyba buvo paremta ne tik D. U. L. R. lėšomis, bet ir Lietuvos valstybės subsidijomis. Tose mokyklose dirbo lietuviai mokytojai, auklėdami jaunąją išeivių lietuvių kartą tautinėje dvasioje.

Antrasis pasaulinis karas sudavė skaudų smūgį visoms Brazilijoje gyvenančių išeivių, taigi ir lietuvių, tautinėms mokykloms. Brazilijos valdžia, apsidrausdama nuo svetimojo nacionalizmo, ypač europinio fašizmo, karui prasidėjus uždraudė visose, taigi ir privačiose, mokyklose net ir dalykinį tautinių kalbų dėstymą. Karo metu lietuviškosios Sao Paulo mokyklos, kadaise pavadintos skambiais Vytauto Didžiojo, Basanavičiaus, Kudirkos, Maironio vardais, arba stovėjo tuščios, arba jose mokėsi lietuviškasis jaunimas tik portugalų kalba ir, daugiausia, brazilų mokytojų vadovaujamas. Karui pasibaigus, Brazilijos valdžia, dar gerokai užtrukusi, bene tik 1947 metais atšaukė draudimą mokyti gimtosios kalbos pradinėse mokyklose. Tačiau šis Brazilijos valdžios potvarkio atšaukimas suteikia žymiai siauresnių teisių tautinių kalbų mokymui pradinėse mokyklose. Įstatymas leidžia svetimų (ne brazilų-portugalų) kalbų mokytis tik tiems vaikams, kuriems jau suėjo 10 metų, jeigu jie jau moka skaityti ir rašyti valstybine portugalų kalba. Skaitydami Brazilijos lietuvių laikraštį "Žinias" patiriam, kaip sunkiai vyko pirmųjų mokinių registracija lietuviškosioms pamokoms.

Iš ten paduotų žinių iš Brazilijos padangės darosi aišku, kad ir ten su lietuvių mokyklomis dedasi tas pats, kas dėjosi ir tebesideda su J. A. Valstybių lietuvių mokyklomis. Ta pati visuomenės rezignacija, tie patys ir jos padariniai!

Tautinės sąmonės ugdymui ir įstiprinimui vaiko asmenybėje labai didelės reikšmės turi vaikų darželiai. Tėvynės salygose vaikų darželis buvo pradžioje suprastas, kaip savotiška "prabanga", vėliau tapo beveik būtinybė (pvz. Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje ir kitur). Ne kitaip, kaip būtinybė buvo vaikų darželis ir mūsų tremties stovykliniame gyvenime. Čia mūsų mažieji gavo savitarpyje pabendrauti, mokėsi įsijungti į bendruo-

---

[6]) Informacijų apie lenkų mokyklas J.A.V-bėse gavau iš pačių lenkų šaltinių, specialiai jų paprašęs. Jei jų duomenimis būtų kiek ir pasigirta, vis vien jų mokyklos yra **l e n k i š k o s**!..

meninį žaismą-darbą, išmoko didesnį ar mažesnį dainelių bei eilėraščių repertuarą, praturtino savo kalbos žodyną; tuo atžvilgiu net ir mažai kvalifikuotų auklėtojų vedamas vaikų darželis buvo labai svarbus auklėjimo židinys, padėjęs ugdyti ir tautinius pradus vaikų sąmonėje. Emigracijoje vaikų darželis vėl taptų mums prabanga, tik kita, negu tėvynėje, prasme. Savaime suprantama, kad vaikų darželis būtų įmanomas tik kompaktiškai lietuvių gyvenamoje miesto dalyje. Ar pajėgtų tokie vaikų darželiai išsilaikyti, kai vedėjos-auklėtojos darbas juose būtų tik idealizmo skatinamas, sunku pasakyti. Gal daug realesni būtų tam tikri "sekmadienio vaikų klubai", kur bent kartą per savaitę mokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikai gautų pabendrauti daugiau mažiau prityrusios auklėtojos vadovybėje, pasimokyti dainų, tautinių žaidimų, pasirengtų religinėms ir tautinėms šventėms ir pan.

Sunku iš anksto suprojektuoti visokias tautinio auklėjimo galimybes, kurių kiekvienoje imigruojamoje šalyje yra vis kitokių. Tuo tarpu būtinai reikia neatidėliojant ieškoti tų galimybių, tyrinėti jas ir išnaudoti visur, kur tik jų pasitaikytų.

(Bus daugiau)

A. MELNIKAS MOZA

HENRIKAS NAGYS

FRAGMENTAI IŠ VAIKYSTĖS

Laukinių rožių vijokliuos paskendę kapai.
Išblyškusios moterys raudančiu vieškeliu veža
eglaitėm skurdžiom apkaišytą mėlyną karstą.
Iš tolo aidi skausmingi koplyčių varpai.
Mano vaikystės rytmetis! Dieve, kaip maža
davei Tu manajai kelionei per žemę. Kas kartą,
kai paliečiu rankomis ją: tai mano pilkoji vaikystė —
pageltusio veidrodžio šukė — skurdi ir mažytė.
Ak, bet užteks man ir jos, — ji brangesnė už saulę,
žvaigždynus, marias. Nes ji mano. Tik mano.
Ir kai apkarsta man visas bekraštis pasaulis:
žmonės, laivai, žiburiuojantys miestai ir žemė,
jūs nepaliksit manęs, mano dienos gyventos, kaip aidas
plakančios mano širdies; nes be jos, kur jūs eisit, našlaitės?
Mes nulipdėme molio pilis. Mes stiklu išraižėm
ant kelio dulkėto namus ir gyvenom laimingi
juose ligi saulės laidos. Ir kai vėjai ir žingsniai
praeivių juos sutrypė, užpūtė — aikštėj
statėme vėl karalystes, miestus, pasaulius iš smėlio.
Rudenio vakarą visa apkrito lapais ir paukščių šešėliais.

*

Negyvų garvežių grandinė. Miglot surūdiję bėgiai.
Smaluotas pienes šiurena vėjai dirbtuvių kiemuos.
Mažos purvinos rankos jas renka ir neša namo.
Už aprūkusio rūsio lango senelė šypsodamos miega.
Sulinkusios moterys neša kraujuojančių vaisių pintines
ir krūpčioja, kai traukiniai surinka. Topolių minios
dauboj susirinko aplinkui durpyną garuojantį,
numirusios saulės ugnies apraudoti. Kvatojančio
miesto klausausi ir laukiu tėvo pareinant,
Jo žibintas raudonas supas toli naktyje.
Jo sunkūs pažįstami žingsniai! Ranka prakaituota, grubi
glosto jis mano galvą. Už upės dainuoja kareiviai.
Liepsnojančioj durų angoj mūsų laukia motina.
Tykiai traškėdama dega namų židinyje naktis.

*

Į žemės auksa ir purva žvaigždžiu panėriau rankas.
Verksminga lopšinė motinos tyliai skambėdama
sudužo į gruodą. Pabudo mėlynas paukštis miglotam
[miške.
Į mano atmerktas akis sulašėjo juodos mėnesienos
kraujo lašai: žvaigždė po žvaigždės. Manoji pilka
pabudusi siela išėjo ieškoti paparčio žiedo...

Vidurnakčio girios. Žvaigždžių liepsningom kaktom
tekėjo anų pasaulių žydrios versmės ir upės.
Vėjai įsupo saulės varpus ir kalnynų širdim kietom,
nudegintom dykumų karšto alsavimo žingsniai suklupo
žmogaus. Erdvių vienatvėje meldėsi mano Dievo suskel-
[dėję lūpos.
Jis atnešė mano gyvasties kryžių: skausmingai sudėtas
išblyškusias savo rankas. Ir iškėlė iš lėto
jas vienas tarp paukščių ir debesų.

Saulėtekio jūros. Be galo ir be pradžios. Milijardai
ašarų laša tviskėdamos iš pravertų Jo akių.
O manojo drumzlino kraujo upeliai bevardžiai
plauna Jo kojas, atspindi Jo veidą. Pilkų
grindinio dulkių nuklotas mano šešėlis
plaukia į nepažįstamas, tolimas jūras ilsėti...
Ir savo pirmąsias mėlynas pėdas ant žemės kelių aš regiu.

TRYS FRAGMENTAI

(*Iš apysakos "Sudiev, kvietkeli"*)

PULGIS ANDRIUŠIS

Vasaros pavakariais, žmonėms grįžus iš bažnyčios, Viščių jaunimas eidavo parugėn, pusberniai virsdavo kūlio per dirvonėlį ties Mykolos beržais. Pasipuošę dažytu mileliu, kepures apsikaišę gėlėmis, o mergos su vainikais ant galvų. Tampydamas lyg rankovę Kazėnas nešdavo armoniją, jam tarp kojų veliantis kaimo vaikiščiams, kuriems tą dieną pasitaikydavo neganyti.

Saugodamas nuo parugės kiaules, Petrukas, užsikniaubęs ant tvoros, žiūrėdavo į tą šviesų pasaulį. Šiapus tvoros, kiaulių išknaisytame pūdyme, bliaunant kunkalotoms karvėms tarp usnių ir dagių, Petrukas stovėdavo apsikarstęs lietaus išmazgotais, saulės išbaltintais skarmalais, pasirišęs terbelę pažastyje. Nuo Papiaulės kalno šešėlių pirštai jau beveik siekė iki pat tvoros, dengdami pūdymo dirvas, išgramdytas tėkmeles dar tamsesniu liūdesiu. Į tenai, į beržyną, rodės, išsikelia ir saulė, ir paukščiai, ir peteliškės. Drėgnos tamsos vejami zvimbia į tą saulėtą šalį širšinai, norėdami dar pasiausti parugės spinduliuose, kuriuos jau čionai pridengė Papiaulis.

— A us, kur lendi, degloj! — traškėdamas sausose šakose per krūmus vejojasi Mamertas.

Tir-lir, tir-lir, tir-lir.
Ku-va, ku-va, ku-va.

Žiobčiojo sidabriniais apkaustymais armonija po beržais, kurie pavakario saulėje tvaskėjo savo krakmolytomis krūtinėmis.

Besipilstydami kepurėmis vandeniu Daryme prie upelio keli vaikai, atsiplėšę nuo parugiautojų pulko ir, pamatę piemenis, ėmė bėgti prie tvoros. Pranciškėlis, Kazėniukas, Sinklio Povilas ir Takliutė.

— Va, aš turiu, o tu neturi! — rodydamas piemeniui Mamertui lenktinį peiliuką, šaipėsi Kazėniukas. — Man atvežė, o tau neatvežė!

— Nu, parodyk savo geležėlę, — ištiesė ranką per tvorą Mamertas.

— Te, imk, — duoda Kazėniukas, bet kai Mamertas nori paimti, vėl atitraukia ranką. — Norėtum, a? Išgrauš!

Visi buvo paraudę nuo parugės vėjo, uždusę besigaudydami, net Pranciškėlio strazdanos veide, atrodė, mirga iš džiaugsmo. Sinklio Povilas ant galvos mandriai mūvėjo išeiginę kepurę su bumbulu pakaušyje, nors dar laikydavo burnoje įsikandęs pirštą ir jo neleisdavo į daržinę miegot šiene, — girdi, vis dar žuvis gaudo. Takliutė, kuri rytais išginusi, kudlota, įlindus į motinos nažutką, žliumbdavo surūgusi, dabar žydėjo kaip aguona, grojo moliniu gaidžiuku, tik ką atvežtu iš Padeksnių, užsidėjusi ant papūrusios galvos mėlyniukų ir snaudalių vainiką.

— Tu, padūduok! — pakišo Petrukui, nušluosčiusi pirma į margos suknytės rankovę. — Tik nepripūsk man seilių!

Petrukas iš to džiaugsmo net nežinojo, į kurį galą pūsti:

— Nori, aš tau duosiu spalvotų akmenukų?— tarė jis, graibstydamasis po skarmalus, susigėdęs, jog neturi kuo jai atsilyginti už padūdavimą; bet tuo metu prasidėjo svarbesni įvykiai:

— Tu šitaip man! — šėrė botagu Mamertas Kazėniukui, kad šiam net kojos susipainiojo, apsivijusios papliauška.

Mažieji parugiautojai stvėrėsi akmenų, o piemenys atsilygino kietais pūdymo gurvoliais. Piemenys, matai, užkabinės čia vakaruškininkus!

Sinklio Povilas, nespėjęs iš panuovalio išrauti akmenį, gavo gurvoliu į bumbulą, kad net nukrito žemėn jo nauja kepurė, o drauge ir visa puikybė. Petrukas prisiglaudė prie tvoros. Nebaisūs jam buvo akmenys, kurie zvimbė iš parugės, neėmė į galvą pajuokos šauksmų "ū-zirr, ū-zirr!". Jis tik žiūrėjo pro tvoros varus, ar nemes į jį akmenio Takliutė, kuri davė jam papūsti gaidžiuką.

— Cibalot, varliamušiai, ar nesigausit man daikto! — suriko Zakarka, atsikėlęs nuo akmenio. — Man jūs išginsit rytoj, kitaip pasišnekėsma!

Vaikai, versdamiesi per galvas, nuurštė papieviu ir atsigręžė tik pasiekę dirvoną, kur jaunimas baltais marškiniais vartėsi saulėje, lyg žuvėdros paežerėje.

— Paversmiuos! Suverskit nuo patvorio! — įsakė savo piemenims Zakarka, į kuolą iškratydamas pypkės pelenus.

Petrukas įsivarė nuo patvorio į Kumšės paraistes, kur jau seniai dvelkė naktimi, iš juodų degimų kėlėsi šaltas tvaikas ir jau rasa rinkosi vietą ant mėsingų builių.

Sudiev, kvietkeli tu brangiausias . . .

Tirštų alksnių šakose apvėsęs mušėsi jaunimo balsas nuo dirvono ir čia, atsidaužinėdamas į Kumšės akivaras, netekęs jėgų, subyrėdavo į kimsynų viksvas bei ajarus.

Takliutė nemetė į mane akmenio, mąstė Petrukas.

Ir praryja gomuryje augantį kąsnį.

*

Pernai rudenį, kūlimams pasibaigus, pačiuose gruoduose kokinėje pas Šonaucką atėjūnas kriaučiukas, pamerkęs muzikontams, sušuko:

— Nu, o dabar piemenų kadrilius, kad man nė vienas didelis nesimaišytų! Marš!

Prie pušinės susigūžę, piemenys kaip matant užvaldė visą aslą, bernams susėdus pasieniais,

seniams užustalėje lempą arčiau pastūmus, kad geriau matytų juokus.

— Kas nešoks, tą nešim peludėn — įsakinėjo po pirkią besišvaistydamas kriaučiukas su blizgančiais aulais, iš po kepurės išvirtusia kuokšte juodų plaukų. — Arba atkėlę sąsparą, pakišim kepurę!

Petrukas, sėdėjęs prieduryje ant suolo, prie burokinės diečkos, buvo gatavas numest dangtelį su akmeniu ir pasinert į rasalą, kuomet jį patvėrė už alkūnės kriaučiukas ir ėmė tempt viduaslin.

— Va, patį piemenų karalių atvedu, muzikontai, paduokit garo! Šitam duosim kaip reikia mergą, kad jai neatmuštų jaknų, bešokdindamas...

— Duokit jam Takliotę, ji mokės apsidirbti! — šaukė bernai.

Petrokas akėjosi su kriaučiuku po aslą, net muzikontai padėjo dūdas, iš visų kampų rėkė, šaukė piemenys, gavę vienintelę progą išeit aikštėn iš po pušinės. Petrukas žnaibėsi, kandžiojosi, norėdamas išsipalaiduoti iš kriaučiuko glėbio.

— Matai, kanda? Vyrai, bitės spiečiasi! — traukė kriaučiukas į priemenę, o tenai, bernų padedamas, suvertė kibirą šalto vandens ant tariamojo spiečiaus.

Bėgdamas namo pro lempos apšviestus darželio smidrus, Petrukas, šlapias lyg linų marka, girdėjo, kaip linguoja iš juoko Šonaucko pirkia.

Ant rytojaus tėvas nesibardamas tik pasakė, girdi, sunku bus tau, sūnau; jeigu nederi prie jų, tai ir nepatamsiauk, ba dar gali be kepurės pareiti.

*

Važiuot iš bažnyčios pradėdavo, kai gyvulius pakeldavo iš paežerės; brikeliuose ir vežėčiose būdavo dar neišsibarsčiusi linksmybė, nors ir iš Padeksnių į Viščius reikia važiuoti septynius verstus. Petrukas siųsdavo užstoti gyvulius nuo vieškelio mažuosius piemenis, kad ir jam neišmestų saldainį iš kurio vežimo, kartais tik tuščią popieriuką išvalgytais viduriais ir vėl rūpestingai suvyniotą.

Atsiguldavo tuomet jisai skardelyje ant samanų, nuleidęs kojas į upelį, o galvą patiesęs viršuje ties samanotu akmeniu, žiūrėdavo, nematomas, į gražius vežimus, gėlėtas gūnias, rašytines skaras. Va, atkyšuoja iš pakalnės žaliai dažytas lankas su blizgančia grandimi, paskui Berčiaus šyvio galva, purkšdama baltas putas. Tėvo pašonėje Takliotė su pivonijom, o vežimo užkalos įsitvėręs, — kad lengviau būtų kopti įkalniu, — žengia dantis rodydamas Mamertas, apsivilkęs juodo milelio eilute, žvilgančiu kepurės snapu, užsikišęs laukinį erškėtį už lankelio. Suraginus šyvį, Mamertas atitrūksta nuo vežimo.

Petrukas iš viso peties čiaukšteli botagu dvylai kiaulei, kuri buvo jau belipanti jam per kojas.

— Ei. Meldaikiuk, miegali, ar nematai, kiaulės pavieškele jau zliaukia namo! Greičiau užbėk iš priekio! — rėkė jis dabar, botagočiu daužydamas alksnių žirgumynus, čaižydamas kempinių riekes, tiltais sugulusias ant kelmų.

Prieš genant namo, plačiu varymu per vieškelį piemens suverčia gyvulius į didžiuosius Pagrabių skardžius, kur Petruką lyg durimis apvožia rasoti šešėliai, čionai jau nuo pusdienių įsirengę sau lindyklas. Tik anapus didžiųjų pievų raibuliuoja Kepuroto beržynas, besižarstydamas smulkiais lapeliais pavakario saulėje.

Stovėdamas sausom kojom ant samanoto akmens, išsišovusio staigioj pakriūtėj, Petrukas mintyse mato save prie Berčiaus vežimo, ranka įsikibusį į užkalą. Takliotės pivonijos, per dienos karščius apvytusios, dar aštriau kvepia...

— Ka-ka-ka! — staiga pasipilia nuo juodalksnio gegužėnas, savo juoku apibarstydamas pakriūtes. — Ką gi tu sakytum Takliotei, ką-ką? — perbėgo šonais šaltis Petruką, lyg jį vėl kas būtų perpylęs vandeniu; jis girdi kvatojimus Šonaucko pirkioje, mato iškritusią plaukų kuokštę iš po kriaučiuko kepurės; girdi, žiūrėk, ir Petrukas mergų užsimanė. Ir jo ranka, kurią mintyse buvo pridėjęs prie užkalos, pradeda degti, niežėti taip, kad pagriebęs iš builyno slėgą, paleido jį į juodalksnį, nuo kurio nukrekėjo gegužėnas. Susisupęs į rudinėlės skvernus, užlipo ant skardžiaus briaunos užstoti galvijus, kad nebėgtų per anksti namo. Tikrai, kaip jis pradėtų kalbą, ką jis sakytų?

Kaip visuomet, paskutinis nusibruka vieškeliu pakalnėn girtuoklis Dindžiokas, išsikėsnojęs vežėčiose, nusispardęs gūnias, visa gerkle plyšdamas:

... paskyrė man Aukščiausias,
kad vargt-i-e raiks via-nam.

RUDENĖLIS

P. STELINGIS

Tai ne gegužis soduose vyšnių šakas linguoja,
Tai ne pavasaris džiaugsmingai siaučia.
O rudenėlis jau su gervėm išplasnoja,
Išsineša jau paskutinį džiaugsmą.

O tas dangus dar toks gilus ir giedras!
Šviesaus vasarvydžio spalvos priplūdęs.
Tavų svajonių mėlynasis žiedas...
Bet soduos rudenėlis. Ne gegužis.

LITERATŪRINIAI ŠVENTRAŠČIO ŽANRAI

T. DR. KLEMENSAS ŽALALIS, O.F.M.

Šio amžiaus pradžioje katalikai įžengė į naują epochą Šv. Rašto studijoje, ypač apie literatūrinius jo žanrus. Tiesa, šis klausimas nėra šio amžiaus išradimas, nes jau Bažnyčios Tėvai jį yra lietę, žinoma, ne taip aiškiai ir ne tokiais terminais, kaip dabar. Apie literatūrinius žanrus rašė ir pereito šimtmečio šventraščio vadovėlių autoriai, tačiau ir šie negalėjo perdaug ką pasakyti, nes neturėjo reikiamų įrodymui argumentų. Padažnėjusių iškasenų Rytų šalyse ir atrastų dokumentų dėka šiuo metu Rytų kultūra pažįstama daug tobuliau, negu prieš penkiasdešimt metų. Pažįstant šią kultūrą, lengviau pažinti rašymo formas, rytiečių išsireiškimus ir jų psichologiją, kuriuos galima pritaikyti visiems šventraščio autoriams.

Niekas neabejoja, kad klasinėje literatūroje buvo tam tikrų žanrų, kurie varžydavo autorių ir jam neleisdavo laisvai išreikšti savo minčių. Jeigu jau pasirinkdavo vieną žanrą, turėdavo jo laikytis visame kūrinyje. Jei kas norėtų savo akimis tai ištirti, gali pastebėti, nors ir skaitydamas Tacito "De oratore".

Paprastai literatūriniai žanrai klasinėje literatūroje buvo trys: istorinis, didaktinis ir poetinis. Šie savo ruožtu turėjo smulkesnius padalinius. Pavyzdžiui, istorinis žanras galėjo teikti grynai tikrus įvykius, turinčius tam tikrą ryšį; istorinis žanras buvo ir metraščiai, kuriuose forma visai skirtinga nuo pirmojo, nes čia teduodavo įvykusius faktus pagal jų chronologiją. Tacitas vienaip rašė savo istoriją, kitaip metraštį. Tretysis istorinis žanro padalinys gali būti atsiminimų pasakojimas, arba dienoraštis, kaip Salustijaus atsiminimai ar Cezario "De bello gallico". Prie šių galima pridėti ir biografiniai aprašymai, kuriuose duodama vieno asmens gyvenimas. Tokį biografinį žanrą davė Kornelijus Nepos "De viris illustribus". Pasakėčios irgi yra vienas iš istorinių žanrų, nors jose pasakojimai išgalvoti dalykai, pav., Ezopo pasakėčiose.

Šventraštyje taip pat aiškiai pastebimi trys žanrai: istorinis, didaktinis ir poetinis. Šis bendras padalinimas nėra tobulas, nes, skaitant istorines knygas, galima pastebėti rašymo nevienodumų. Vienaip rašomi šventraštyje pirmieji vienuolika skyrių, kuriuose liečiama pasaulio įkūrimo ir pirmųjų žmonių istorija iki Abraomo laikų; kitaip rašomi tolesni skyriai, nors jų autorius tas pat Mozė. Vienaip parašytos Samuelio ir Karalių knygos, kitaip Kronikų knygos ir dar kitaip Juditos, Esteros, Jobo ir Tobijo. Jos visos yra istorinės, bet nevienodai paduoda istorinius faktus. Todėl savaime kyla klausimas, kokie gi žanrai yra istorinėse knygose, arba, geriau išsireiškiant, kokie istorinio žanro padaliniai yra randami tose knygose, kurios pirmąja savo forma atrodo pasakojančios istoriją. Kaip tik šiuo laiku, ypatingai paskutiniaisiais metais, po dabartinio popiežiaus Pijaus XII enciklikos "Divino afflante Spiritu", 1943 metais pasirodžiusios, literatūrinių žanrų klausimas yra aktualiausias šventraščio studijoje, ir šios studijos pasėkos žada atnešti daug vaisių pačioms knygoms suprasti ir sunkioms problemoms nušviesti, kaip pasaulio ir pirmųjų žmonių sutvėrimas, tvano problema, ir daug kitų..

Literatūrinių žanrų problema šventraštyje nėra vien šios knygos žinovų monopolinė studija, bet ji gali dominti ir kiekvieną žmogų, kuris rimčiau žvelgia į gyvenimą. Gali ji dominti ir tuos, kurie apskritai mėgsta literatūrą. Nesvetimas bus tai dalykas ir lietuviams inteligentams, kurie savo laiku studijavo klasinę ir kitų tautų literatūrą. Kodėl gi nesidomėti ir ta literatūra, kuri skirta kiekvienam žmogui, gyvenančiam pasaulyje? Todėl ima noras ir lietuvių spaudoje panagrinėti šį opų šventraščio klausimą, pateikiant pirmiausia istorinę studijos fazę, o antroje dalyje kalbant apie esamus šventose knygose žanrus.

I. ŠVENTRAŠČIO ŽANRŲ TEORIJOS ISTORIJA

Aiškumo dėliai, manytume žanrų teorijos šventraštyje istoriją padalinti į tris fazes: pirmoji — nelaimingoji — fazė nuo 1896 metų iki 1920, antroji — laimingoji — nuo 1920 iki 1943 — ir dabartinė laimėjimų fazė nuo 1943 m. rugsėjo 30 dienos, kai pasirodė Šv. Rašto Magna Charta — garsioji enciklika "Divino afflante Spiritu".

1. NELAIMINGOJI ŽANRŲ TEORIJOS FAZĖ

Racionalistai, ypač Kantas, paneigdami viską, kas yra antgamtiška, šventraščio knygas skaitė kaip paprastus senovės autorių parašytus darbus; todėl jas, esą, galima studijuoti, kaip ir kitas eilines knygas, kuriose gali pasitaikyti net ir klaidų.

Baigiantis 19 šimtmečiui, Wellhausen, pasigaudamas Hegelio filosofinės sistemos, stengėsi natūraliai išaiškinti izraelitų religijos išsivystymą ir dėl to išgalvojo biblinių šaltinių teoriją, pritaikydamas ją pirmiausia penkioms Mozės knygoms. Šia teorija jis norėjo sugriauti tikrą tų knygų istoriškumą. Katalikai, žinoma, tuojau stengėsi įrodyti tų teorijų klaidingumą ir kartu apginti šventraščio neklaidingumą. Įvairioms problemoms išaiškinti jie sugalvojo taip pat savas teorijas.

Pirmutinis iš katalikų T. M. - J. Lagrange bandė aiškinti šias problemas, suskirstęs visas istorines knygas į tris grupes. Pirmasis būdas rašyti istoriją esąs istorinis romanas, kuriame įvykiai paduodami pagal autoriaus numatytą tikslą; asmenys ir faktai daugiausia yra įsivaizduoti. Tokiame istoriniame romane neviskas buvo įvykę, todėl neviską reikią laikyti tikrąja istorija. Antrasis istorijos rašymo būdas esąs *teisingas faktų pateikimas,* kuris vartojamas šių laikų istorikų. Šiame žanre viskas teisingai perduota ir viskas reikia laikyti tiesa. Tretysis gi būdas esąs *mišrusis,* tai yra, pirmojo ir antrojo žanro vartojimas. Šis rašymo būdas kaip tik pasireiškiąs šventraštyje. Kaip kiekviena senovės tauta, taip ir izraelitai neturėjo tikrų savo tautos kilmės davinių. Apie jos atsiradimą buvo tiktai tradiciniai pasakojimai, kurie kartais būdavo papuošiami legendų pasakojimais, o jų istoriškumas esąs abejotinas. Išeina taip, kad šventraščio istorinis žanras turi tiek tiesos, kiek paduoda tikrus įvykius. Bet kaip išskirti legendų elementą? Kaip tik čia pasireiškė T. Lagrange teorijos netobulumas. Tą teoriją jis 1896 m. buvo išdėstęs dviejuose straipsniuose domininkonų laikraštyje "Revue Biblique". būtent: "L'inspiration des livres saints. Opinion theologique traditionnelle" ir "L'inspiration et les exigences de la critique".

Lagrange teorija rado pasekėjų. Ji buvo šiek tiek patobulinta Tėvo Prat, S. J. knygoje "Bible et histoire" (Paris, 1904 m.). Jis jau drįso aiškiai pasakyti, jog nė vienas literatūrinis žanras nėra svetimas ir šventraščio autoriams. Žinoma, toks pasisakymas sukėlė reakciją, nes nėra teisinga teigti visų žanrų galimumą. Juk tie žanrai, kurie priešinasi Dievo teisingumui ir šventumui, nėra suderinami su Šv. Rašto šventumu ir neklaidingumu.

Dar tais pačiais metais kitas jėzuitas, T. Fr. Hummelauer, išleido knygą "Exegetisches zur Inspirationsfrage mit besonder Beruecksichtigung auf das Alten Testament" (Biblische Studien, 9 tomo laidoje, Freiburg 1904). Jo tikslas buvo apginti tikrą šventraščio, istorines žinias pateikiant, neklaidingumą ir teisingumą. Tam tikslui jis jau duoda sistemiškai suformuluotą žanrų teoriją. Pagal šią teoriją, istorinėse šventraščio knygose galima rasti devynis žanrus: pasakėčią, palyginimus, epinę kūrybą, religinę istoriją, senovės istoriją, tautinius padavimus, istorinį romaną, midraš ir pranašysčių bei apreiškimų žanrą. Kiekvieną žanrą turi atitikti istorinė tiesa. Tokiu būdu nuo klaidų apsaugojamos visos istorinės knygos

P a s a k ė č i a, arba fiktyvinis pasakojimas, neduoda tikros istorijos, nes joje veikėjai yra gyvuliai. Šiuo žanru norima tik duoti koks moralinis pamokymas, bet ne pasakoti kokią nors istoriją. Todėl ir šventraštyje esančias pasakėčias reikią priimti kaip paprastus pamokymus. Hummelauer mini dvi tokias pasakėčias. Tačiau tenka pastebėti, kad tos pasakėčios nėra šventraščio autorių išgalvotos, bet yra pateiktos kaip kitų pasakytos. Pirmoji pasakėčia randama Teisėjų knygoje (9, 8-15) Joatham lūpose: jis paniekina sichemiečius už jo tėvo atmetimą ir juos palygina su medžiais, kurie rinkosi sau karalių.

Ir antroji pasakėčia nėra šventraščio autoriaus, bet Joas ją pasakė Amazijui, palygindamas jo prašymą su vieno medžio reikalavimu iš kito atiduoti dukterį kaip žmoną (2 Karalių knyga 14, 9). Abiejose pasakėčiose tiek yra tiesos, kiek autorius mums pateikia Joatham ar Joas žodžius.

P a l y g i n i m o žanras randamas šventose knygose, ypač Evangelijose. Šis žanras irgi nėra istorinis, nes jo tikslas pamokyti žmones palyginimais. Tiesa, gali būti pavyzdžių ir istorinių, bet gali būti ir išgalvotų; pav., apie moteriškę, ieškančią pamesto pinigo, apie sėjėją, apie turtuolį ir Lozorių.

E p i n i s k ū r i n y s, panašus į Homero "Iliadą" ar "Odisėją" ir Vergilijaus "Enejidę", yra istorinis žanras, kuriame forma ir tikslas nėra perduoti tikrą istoriją, bet po istoriniu rūbu perduoti meninę kūrybą, kuri žavėtų skaitytoją. Hummelauer atranda tokį žanrą 136 psalmėje apie izraelitų išėjimą iš Egipto, Išėjimų knygoje (persk. 15) apie egiptiečių mirtį Raudonojoje jūroje ir Išminties knygoje apie Dievo bausmes egiptiečiams, nenorintiems išleisti žydų į pažadėtąją žemę (16 p.). Tenka pastebėti, kad šiose trijose vietose nėra pasakojama istorija; Išminties knygoje duodami pamokymai, o kitose dviejose vietose yra poetinės dainos; todėl čia nereikia ieškoti istorijos, nes autorius poemose ar didaktiniame žanre yra laisvas ir neturi jokio tikslo atpasakoti istoriją. Tokiu būdu Hummelauer čia klaidingai išranda istorinėse knygose epinio kūrinio žanrą.

Ketvirtasis žanras būtų vadinamoji r e l i g i n ė i s t o r i j a. Joje autorius duoda pamokymus, pasirinkdamas tik tuos faktus, kurie tarnauja jo tikslui. Ir čia reikia pastebėti, jog Hummelauer klydo, ne dėl to, kad išrado naują žanrą, bet kad tą žanrą pritaikė tik kai kurioms vietoms, kai tuo tarpu visos istorinės šventraščio knygos turi tikslą pamokyti žmones, o ne duoti išsamią žydų tautos istoriją. Duodant gi istorinius, parinktuosius savo tikslui, faktus, autorius nėra atleidžiamas nuo objektyvinės tiesos, todėl nėra tikslu šiame žanre ieškoti klaidų. Pavyzdžiui, vysk. Paltarokas, rašydamas Senojo ir Naujojo Įstatymo istoriją, skirtą religiniam tikslui, turėjo būtinai atpasakoti, nors ir savais žodžiais, tikrąją istoriją.

Penktasis Hummelauer išgalvotas istorinis žanras yra s e n o v ė s i s t o r i j a, kurioje paduotieji faktai nėra kritiškai perkošti, ieškant jų istoriškumo: senovės istorikai, anot jo, nors ir paimdavo iš šaltinių savo žinias, bet jų autentiškumo negalėdavo patikrinti, nes neturėjo priemonių, kokias turi dabarties istorikai. Priešingai, senovės istorikai mėgdavę išgalvoti ilgas kalbas ir jas įdėti į veikėjų lūpas, nors šie jų nėra ištarę. Čia istorija yra teisinga, bet laisvai at-

pasakota. Norint sužinoti tikrus faktus, reikia ją išvalyti nuo paties autoriaus priedų.

Šio žanro tikrai nėra šventraštyje. Jei Hummelauerio laikais dar buvo galima tuo abejoti, dabar jau yra aišku, nes tai patvirtina atrastieji iškasenose dokumentai. Pasirodo, kad ir senovės istorikai norėjo parašyti tikrą istoriją, turėjo priemonių, nors ir netaip tobulų, kaip XX amžiaus istorikai, pagaliau, jie rašė tikrą istoriją. Turėjo taip pat savotiškų rašymo būdų, bet tai dar nesako, kad jie būtų klydę ar negalėję patikrinti dokumentų teisumo. Juk ir XX amžiaus istorikas, radęs kur nors piramidėje kokį dokumentą ir patikrinęs jo autentiškumą, nekelia jokio abejojimo dėl pateiktos tiesos ir dokumento davinius suvartoja kaip tikrą istorijos šaltinį. Hummelauer, išrasdamas šį žanrą, suteikė progos abejoti istorinių šventraščio knygų teisingumu, ir tokiu būdu gali atsirasti ir klaidų.

Šeštasis istorinis žanras, pagal Hummelauerį, būtų **žmonių padavimai**, kuriuose pasakojama kiekvienos šeimos kilmė ir istorija. Juose yra tiesos, bet yra ir legendų elemento, kuris įsiskverbė nejučiomis, norint iškelti į padanges bet kokį prosenį. Šventraštyje būtų toks žanras vadinamuosiuose **toledot** pasakojimuose, kurių priskaitoma iki dešimt: Dangaus ir žemės sutvėrimas (Gim. 2, 4), Adomo (5, 1), Nojaus (6, 9), Nojaus vaikų (10, 1), Semo (11, 10), Abraomo (11, 27), Ismaelio (25, 12), Izaoko (25,1), Ezavo (36, 1) ir Jokūbo (37, 2).

Šios giminių istorijos, aprašytos pirmoje šventraščio knygoje, pasak Hummelauerio, savyje tiek turi tiesos, kiek Bažnyčia ar pats autorius patvirtina. Ir čia jis klydo, nes senovės tautos labai skrupulingai pateikdavo savo giminių sąrašus, nors ir tai darydavo žodžiu, o ne raštu. Reikia pastebėti, kad rytiečiai turi labai puikią atmintį ir ištisas Šv. Rašto knygas mokėdavo mintinai, nepraleisdami nė vieno žodžio. Tokiu būdu jie galėjo teisingai pateikti savo giminės istoriją.

Istorinis romanas irgi yra vienas iš istorinių žanrų. Pasaulinėje literatūroje turime pavyzdžių kaip Walter Scotto kūrinius ar H. Sinkevičiaus "Quo Vadis"? Fonas šiame žanre yra istorinis, bet daug pridėta, padailinta. Šventraštyje Hummelauer norėtų rasti istorinio romano žanrą Tobijo, Rūtos, Esteros ir Judito knygose. Šis žanras mažai kuo skiriasi nuo epinės kūrybos ir religinės istorijos. Nemanytume, kad galima rasti šventraštyje kokį nors istorinį romaną. Juk dar nieko nesako apie istorinį tikrumą, jei apie Tobijo, ar Rūtos, ar Judito, ar Esteros veiksmus nekalba pasaulinė istorija. Galėjo būti parašyta tik maža istorijos dalelė, norint išaiškinti Purimo ar kitos šventės kilmę. Tobijo knyga yra didaktiškesnė, bet tai dar nereiškia, kad galima ten neigti istoriškumas ir ją priskirti istorinio romano žanrui.

Midraš yra grynai izraelitinis žanras, kuriam priskiriamos visos knygos, kokiu nors būdu liečiančios auklėjimą ar turinčios ką nors pamokančio. Hummelauer norėtų to surasti antroje Kronikų knygoje (13, 22), kur kalbama apie pranašo Addos **midraš**, apimantį visas karaliaus Abijo kalbas, visus žygius ir darbus, o taip pat ir kitoje vietoje (2 Kron. 24, 27), kur kalba eina apie Karalių knygų midraš. Ir šio žanro, atrodytų, negalima rasti šventraštyje, nors ir vartojamas žodis midraš, nes jis atsirado tik rabinų laikais, kada jie pradėjo aiškinti šventas knygas ir jas papuošdavo pamokymais.

Paskutinysis Hummelauerio teorijoje žanras būtų **pranašystės ir apreiškimų** žanras, irgi izrael'tų literatūros puošmena. Rašant pranašystes ar apreiškimus, nėra imama tikra istorija, bet autorius būsimuosius įvykius paduoda simboliškai, ir jų prasmę tegalima suprasti tik po to, kai jie išsipildo.

Šie devyni žanrai, T. Hummelauerio išrasti, būtų lyg rėmai, į kuriuos reikėtų įdėti istorines šventraščio knygas. Autorius turėjo gerus norus: apginti tiesą ir paaiškinti, kad, esant kitam žanrui, toji tiesa nereikianti imti žodis žodin. Tačiau išvadoje ši teorija atidarė duris į klaidų ieškojimą šventose knygose, todėl negalėjo būti priimta. Ir iš tiesų tuojau pasisakė Bažnyčia: 1905 m. birželio 23 d. išėjo popiežiaus šventraščio komisijos nutarimas, pasirašytas Fr. David Fleming, O.F.M. ir ta pačia dieną paties popiežiaus patvirtintas (žiūr. Enchiridion Biblicum, nr. 154). Nutarime, nors ir jos neminint, pasmerkiama Hummelauerio teorija, nes įsakoma istorinėse knygose priimti viską kaip tikrą istoriją, nebent atrodytų, kad po istorijos skraiste būtų aprašytas koks nors palyginimas (parabola), alegorija, ar kitokia prasmę turintis pasakojimas, o ne tikroji istorija. Hummelauer, kaip ir Lagrange, atšaukė savo teoriją ir sustabdė knygos pardavinėjimą. Tačiau dar buvo keletas autorių, kurie mėgino švelninti šią teoriją, bet vistiek turėjo nutilti, nes čia tikrai buvo klaidingas kelias: išrasti žanrus ir pagal juos taikyti tekstus.

Bažnyčia nenorėjo uždrausti žanrų teorijos, bet norėjo užkirsti kelią klaidingoms teorijoms. Tai pareiškė Benediktas XV savo enciklikoje "Spiritus Paraclitus", išleistoje 1920 metais paminėti 1500 m. nuo šv. Jeronimo mirties. Su šia enciklika prasidėjo antra žanrų teorijos fazė.

2. LAIMINGOJI ŽANRŲ TEORIJOS FAZĖ (1920 — 1943)

Katalikai, pamokyti Hummelauerio nepasisekimų, išdrįso žengti tikresnį žingsnį tik po Benedikto XV žodžio, kuris draudžia ieškoti šventraštyje tokių žanrų, kurie priešintųsi Dievo teisybei ir Dievo žodžio neklaidingumui. Vadinasi, galima ieškoti žanrų ir jų rasti. Institutum Biblicum rektorius T. Augustinas Bea, S. J. pradėjo skleisti žanrų teoriją tik mokinių tarpe ir ją trumpai palietė knygoje "De Scripturae sacrae inspiratione", Roma 1935 (antroji laida). Kiti, kurie pasekė ir viešai pasisakė dėl žanrų teorijos, buvo C. Vincent, J. M. Vostė, A. Robert, A. Tricot. Šių autorių mokslas, o ypač A. Bea, buvo autoritetingai patvirtintas Pijaus XII encikli-

IVAN MEŠTROVIC MOZĖ

koje 1943 metais. Dabartinis popiežius aiškiai pabrėžia, jog po Tradicijos, po Bažnyčios Tėvų aiškinimų, svarbiausią vietą užima geras knygos žanro pažinimas. Pijus XII pripažįsta šventraščio žanrų buvimą ir tai išveda iš įkvėpimo idėjos, jo paties galutinai suformuluotos. Autorius yra Dievo įnagis, turintis protą ir laisvą valią, todėl rašymo metu jis atliko visai tą patį darbą, kaip atlieka kiekvienas pasaulinės knygos rašytojas. Išvada — šventųjų knygų autoriai turėjo rašyti tokia forma, kokia buvo priimta to laiko dvasioje, vadinasi, jie turėjo vartoti ir

žanrus. Reikia atsiminti, kad autoriai gyveno ne vienu laiku: nuo pirmųjų Pentateucho knygų iki šv. Jono raštų yra prabėgę mažiausia 1500 metų. Kiekvienas gi amžius turi savo literatūrą, savo rašymo būdus ir panašiai. Taigi, kiekvienas autorius gali turėti skirtingą rašymo būdą ir skirtingą žanrą.

O kaip jį pažinti? Turinys ir forma jau daug pasako, bet didelį vaidmenį vaidina geras pažinimas to laiko pasaulinės literatūros žanrų, o juos pažinti, kaip pabrėžia Pijus XII, padeda archeologija su savo atrastais dokumentais, etnologija ir senovės klasinės literatūros mokslai. Jau šiandien, tiems mokslams padedant, galima drąsiai tvirtinti, kad žydų tauta turėjo tinkamų žmonių rašyti tikrą istoriją, kurie, būdami dar šv. Dvasios įkvėpti, turėjo ypatingą teisingo sprendimo dovaną ir galią rašyti religiniam tikslui istoriją.

Svarbiausia taisyklė dabartinėje žanrų teorijoje yra ta, kad visi senovės ir klasinės literatūros žanrai galėjo būti panaudoti ir šventraštyje, išskyrus tuos, kurie priešintųsi Dievo šventumui ir teisumui. Nors kiekviena enciklika trumpai ir kategoriškai duoda principus, bet "Divino afflante Spiritu" enciklikoje Pijus XII, norėdamas pabrėžti didelę svarbą, įsileidžia į smulkmenas ir jas paaiškina. Jis pabrėžia, kad žanrų pažinimas duoda gerų vaisių šventraščio aiškinime. Be jų egzegetas negali žengti nė žingsnio pirmyn. Taip pat tai padeda išspręsti daugelį problemų. Iš tiesų, šiuo metu dar daug klausimų nėra išspręstų, ir tik dėl to, kad nežinome, koks žanras buvo pavartotas. Pavyzdžiui, vien tik vienuolika pirmųjų skyrių Mozės žanras yra ypatingas. Ten specialiu būdu yra aprašoma istorija. Ten yra aprašytas pasaulio įkūrimas, pirmųjų žmonių istorija, Abraomo išrinkimas, pradedamas giminių sąrašas nuo Nojaus laikų. Visi faktai tėra žinomi tik iš šventraščio. Pasaulinė istorija apie tai nekalba. Priešingai, dabartinis mokslas įrodo, kad negalėjo žmonės ilgiau gyventi, kaip dabar, betgi pirmieji žmonės aprašomi gyvendavę apie 600—900 metų. Šventraštyje randame, kad dar prieš tvaną Tubalkainas dirbęs vario ir geležies daiktus, kai tuo tarpu Rytuose geležis atsirado tik antrame tūkstantmetyje prieš Kristų. Iš Kaino ir Abelio istorijos darosi išvada, kad jie gyveno neolitinės kultūros metu, tuo tarpu gi pirmasis žmogus atsirado paleolitinėje epochoje, t. y. daug anksčiau. Pagaliau Babelio bokšto istorija ar tvanas irgi gali būti išaiškintas vien tik gerai pažįstant babiloniečių ar kitų rytiečių literatūrą.

Žodžiu, Pijus XII skatina ir ragina studijuoti žanrų klausimą: kokie žanrai gali būti šventraštyje, kurie nesipriešintų Dievo teisingumui ir šventumui, ir kurie negali, pav.: mitai, parnografiniai aprašymai, sofizmai, t. y. kurie tiesiogiai turi tikslą apgauti ar numoralinti patį žmogų. Be to, popiežius pageidauja, kad žanrai nebūtų suformuluoti "a priori", kaip įvyko Hummelauerio teorijoje, bet studijuojant pačias knygas, jose ieškoti tos knygos žanro, o jį atradus, pritaikyti jo savybę išreikštai tiesai.

1943 metai buvo, galima sakyti, lemiami ir atidarė plačias duris į neišsemiamus šventraščio turtus, nes Pijus XII davė laisvę studijuoti pasaulinius mokslus ir juos pritaikyti šventųjų knygų aiškinimui; juk tiek šventraščio, tiek pasaulinių mokslų tiesa gali būti viena, o jei nesutinka, tai ar vienas priėjo prie netikslingų išvadų, ar šventraščio tekstas nėra teisingai mums perduotas. Jei tai tiesa, tada reikia imtis visų kritikos priemonių tekstui atitaisyti. Tada tikrai arba sutiks abi tiesos, arba mokslas padarė klaidingas išvadas ir turi dar kartą jas peržiūrėti. Vienu žodžiu, 1943 metai baigė teorijų svyravimą. Po autoritetingo žodžio buvo pereita į paskutinę fazę.

3. LAIMĖJIMŲ FAZĖ

Tepraėjo septyneri metai nuo enciklikos pasirodymo, o jau turime gražių vaisių žanrų moksle. Įvyko keletas kongresų, kuriuose buvo nagrinėtas žanrų klausimas. Visi sutinka dėl jų buvimo, bet kai kur skiriasi nuomonės, pritaikant juos praktikoje. 1947 metų rugsėjo 22-27 kongresas, skirtas nagrinėti vien žanrams. Pavyzdžiui, Torino prof. Jurgis Castellino davė gana išsamią sudiją apie pirmųjų šventraščio skyrių žanrus. Nepraslinko nuo šio kongreso nė keturi mėnesiai, kaip šventraščio komisija parašė laišką Paryžiaus kardinolui Suhard (mirusiam 1949 m.). Šiame laiške kaip tik ir eina kalba apie tuos vienuolika pirmųjų šventraščio skyrių, kurie pripažįstami istoriškais, bet turi ypatingų išsireiškimo, perdavimo būdų, simbolių ir panašiai. Pažįstant klasinę senovės literatūrą ir mokslo davinius, dabar jau drąsiai tvirtinama, jog pasaulis negalėjo būti sutvertas per 6 dienas (t. y. per 144 valandas), bet reikalavo ilgo laikotarpio, o žmonės atsirado paleolitinėje epochoje, t. y. prieš 30000 - 100000 metų. Šiuo būdu paleontologijos, archeologijos, antropologijos ir priešistoriniai mokslai padėjo pažinti tiesą, kuri stebėtinai patvirtino šventraščio tiesą. Juk nei Mozė nei kiti autoriai nenorėjo parašyti kokio nors mokslinio veikalo, bet paprasta kalba, tais laikais vartojama, prisitaikant taip pat prie tų laikų žmonių galvosenos, norėjo ir parašė istoriją įrodyti buvimui vienintelio Dievo, kuris sutvėrė pasaulį, kuris jį valdo ir yra teisus teisėjas: atlygina už gerus darbus, baudžia už blogus, kartu tačiau yra ir gailestingas.

Pirmiau buvo daug ginčijamasi dėl tų šešių dienų išaiškinimo, per kurias Dievas tvėręs pasaulį. Dabar gi jau nėra paslaptis, kad Mozė tą pirmąjį skyrių parašė kaip prologą, po to kai buvo parašęs visą knygą. Norėdamas dar kartą pabrėžti Dievo galybę ir meilę, jis pasakė: "Pradžioje Dievas sutvėrė dangų ir žemę, t. y. pasaulį". Visa kita parašyta, prisitaikant prie to laiko sąvokos apie pasaulį, apie saulę, mėnulį, žvaigždes ir dangų, kad žydams įrodytų, jog septintą dieną reikia švęsti, kaip kad Dievas, tvėręs pasaulį per šešias dienas, septintą ilsėjosi ir šią poilsio dieną palaimino.

Šis vienas pavyzdys jau gali parodyti, kaip pasauliniai mokslai gali padėti atrasti žanrus, o šių pagalba išaiškinti tas problemas, kurios liečia pasaulio ar žmonijos pradžią, blogio atsiradimą pasaulyje ir kitas mūsų tikėjimo ir gyvenimo problemas. Ypač šiuo laiku yra sprendžiama žmogaus atsiradimo problema, kurios išsprendimas paaiškins trumputį šventraščio aprašymą. Vienas dalykas yra svarbus: atpažinti knygos žanrą, o pagal jį aiškinti tekstą ir aiškinimų išvadas pateikti pasauliniams mokslams ir dar net parodyti kelią, nesukompromituojant šventraščio tiesos.

II. KURIE ŽANRAI RANDAMI ŠV. RAŠTE

Peržvelgus Šv. Rašto žanrų teorijos istoriją, savaime kyla klausimas, kurie iš tiesų žanrai yra vartojami šventosiose knygose. Šioje, antroje, dalyje norėtume skaitytojams duoti, nors ir trumpai, keletą minčių apie kiekvieną literatūrinį žanrą, esantį Šv. Rašte, ir parodyti, kokiu būdu žanras atskleidžia Dievo mintį, tapusią rašytu žodžiu.

Apskritai jau nuo seno visos šventosios knygos buvo dalinamos į istorines, didaktines ir pranašų knygas, tačiau šis bendras padalinimas dar *nepasako, kad knygose turi būti pavartoti klasinės* literatūros žanrai: istorinis, poetinis ir didaktinis. Toje pačioje knygoje gali būti ir kiti žanrai, pagal kuriuos kaip tik reikia aiškinti autoriaus mintį.

1. ISTORINIS ŽANRAS ŠVENTRAŠTYJE

Didelė Šv. Rašto knygų dalis sudaro istorinę grupę. Visose knygose pasitaiko didaktinių, pranašysčių, poetinių dalių, bet svarbiausią vietą užima istorija, pradedant pasaulio sutvėrimu ir baigiant pirmuoju šimtmečiu po Kristaus. Ap*skritai visur, kur aprašoma istorija ir vartojamas* istorinis žanras, reikia priimti kaip tikrą įvykių aprašymą, nebent stipriai argumentais būtų įrodyta, jog po istorine forma glūdi palyginimas, alegorija ar kokia kita perkelta prasmė. Daugelis abejoja apie Esteros, Tobijo, Juditos knygų istoriškumą, kiti gi tvirtina visišką istoriškumą, nes jose pasireiškia istorinis žanras. Todėl, pagal Bažnyčios mokslą, reikia pripažinti, kad šiose knygose yra atpasakoti įvykę faktai, nebent jei kas įrodytų tvirtais argumentais, kuriems nesipriešintų bendroji Šventų Tėvų ir Bažnyčios mintis, kad žanras yra panaudotas vien tik kaip rūbas, kaip išorinė aprašymo forma, o branduolys sukasi tikrai apie dėstomą idėją. Tada būtų galima galvoti kitaip ir aiškinti pagal turimus davinius. Paimkime Esteros knygą. Autorius nori atpasakoti Purimo šventės pradžią ir jos prasmę. Apie šią šventę tekalba tik knygos gale, o visas turinys sukasi apie Esteros gyvenimą pas persų karalių: jos išaukštinimas iki karalienės, vėliau kaip ji užtaria savuosius tautiečius. Visas dėstymas glaudžiai susijęs, faktai seka vienas po kito, prasideda intrygos ir baigiasi drama: užuot kad būtų nužudytas Mardochėjas, nužudomas pats budelis Amanas, ir žydų tauta užuot sunaikinama, tą pačią dieną triumfuoja ir gauna laisvę. Profaninė istorija nekalba apie šį faktą, bet autoriaus aprašymai visai sutinka su atrastais dokumentais apie persų papročius, įstaigas, apie topografiją. Norint paneigti Esteros knygos istoriškumą ir kelti balsą prieš jos istorinį žanrą, reikia turėti stiprius argumentus, bet jų kol kas nėra, ir todėl knygą reikia laikyti istorine, kurioje aprašomas įvykis nepastebėtas kitų istorikų. Jeigu kiti tyli, dar nereiškia, kad fakto nebuvo.

Tas pats ir su Juditos knyga. Ji yra istorinė; pasakojamas Juditos karžygiškumas, nukertant Holoferno galvą, Betulijos išgelbėjimas. Apie šį įvykį nekalba profaninė istorija nė šventosios knygos. Tylėjimas dar nereiškia tiesos paneigimo. Gi pavartojimas vardų, kurie prieštarauja istorijai, galima išaiškinti tuo, kad autorius juos ėmė kaip žydų tautos priešo simbolį. Iškasenos patvirtino autoriaus teisingumą aprašant Betulijos miestą. Taigi, kol bus atrasti tvirtesni įrodymai, Juditos knygą reikia laikyti istorine knyga, nes joje aiškiai matyti istorinis žanras.

Tačiau nemanytume, kad būtų istorinio žanro panaikinimas, jei kas įrodytų, jog autorius panaudojo Juditos istoriją, norėdamas aprašyti visos žydų tautos gyvenimą, jos kovas prieš visus priešus ir ypatingai monoteizmo kovą prieš pagoniją. Šiuo atveju, būtų specialus istorinis žanras, kuris ima įvairius tikrai įvykusius faktus ir juos meniškai sugrupuoja į Juditos istoriją.

Vienu žodžiu, pavartotas istorinis žanras visose šventosiose knygose talpina istorinę tiesą, tačiau reikia prisiminti, kad šis Šv. Rašto žanras skiriasi nuo moderniųjų istorikų žanro.

Štai keletas tokių skirtumų.

Modernieji, cituodami kito pasakymus ar dokumentus, juos perduoda pažodžiui ir dar prideda pastabą, kurioje vietoje yra dokumentas ar ku*rioje knygoje ir kuriame puslapyje galima pa*tikrinti paimtuosius sakinius. Senieji dar nebuvo sumodernėję kritinių veikalų rašymu. Jei jie cituodavo, nežymėdavo nei iš kur, kartais nei kas pasakė tuos žodžius. Be to, niekada jie nepaima dalyko pažodžiui, bet tik mintį.

Modernieji istorikai stengiasi duoti faktus chronologiškai, o senieji visai nekreipdavo į tai dėmesio; svarbu buvo pateikti tik faktą. Tai pastebima net ir iš evangelistų elgesio. Pagal evangelijas sunku nustatyti tikras chronologiniu žvilgsniu Kristaus gyvenimas. Sunku pasakyti, kada Jėzus pasakė vieną ar kitą pamokslą, kada pagydė ligonį, kada išsirinko apaštalus ir mokinius. Modernieji gi istorikai, kaip Ricciotti ar Prat, savo istorijose nuosekliai pasakoja visą Išganytojo gyvenimą, jo darbus ir pamokymus. Šių dienų istorikui svarbu aprašyti nuoseklį ir logišką faktų raidą, o senovės rašytojams tai neturėjo reikšmės, nes jie norėjo pasiekti savo užbrėžtą tikslą ir pagal tą tikslą grupuodavo įvykius. Geriausias pavyzdys randamas šv. Mato evangelijoje. Jis grupuoja stebuklus, palyginimus, pamokymus, o kad būtų lengviau prisiminti, juos grupuoja po tris, septynis, dešimt.

Be to, senieji rašytojai niekada fakto neap-

rašo tiesiog, t. y. neduoda iš karto visos istorijos, bet dalimis ir laipsniškai: pradžioje rašo apskritai, vėliau grįžta prie to paties dalyko ir smulkiau atpasakoja dalį įvykio, o trečioje vietoje paduoda kitas smulkmenas. Skaitytojas gali suprasti visą eigą tik iš kelių aprašymų.

Paduotuose giminių sąrašuose jaučiamas didelis skirtingumas tarp moderniųjų ir senovės istorikų. Modernieji juos pateikia ištisai, nepraleisdami nė vienos kartos, o senieji, turėdami juridinį tikslą, gimines perduoda šuoliais; svarbu, kad tiktai būtų sąryšis tarp pirmųjų ir paskutiniųjų, kurie turi teisę į paveldėjimą. Semitų žodis "sūnus" turi daug platesnę reikšmę, negu dabar. Tokiu būdu Skaičių knygoje (26, 57—60) visai teisingai Mozės motina Jochebed yra vadinama Levio dukterimi, nors tarp Levio ir Jochebed yra 400 metų laikotarpis, nes ji yra tos pačios ainijos. Tai aiškiau matome evangelistų chronologijose. Šv. Matas visai natūraliai duoda nepilną Kristaus giminių sąrašą, praleisdamas tris kartas, o kad lengviau galima būtų palaikyti atmintyje, jis sugrupuoja į tris grupes po 14 kartų kiekvieną. Jis taip rašė, nes turėjo tikslą įrodyti, kad Kristus tikrai yra gimęs iš Abraomo ainijos. Šv. Lukas, norėdamas privesti net iki Adomo, paduoda tik 78 kartas, daugelį praleisdamas.

Štai kodėl, pažįstant šį istorinį geneologijos žanrą ir jo ypatybes, nūdien atpuola daugelis priekaištų prieš Šv. Rašto davinių teisingumą, ir tai padeda surasti tikrą kelią į chronologinį įvykių atstatymą, t. y., kad profaniniai mokslai turi padėti atrasti tas spragas, kurias šventieji autoriai paliko tyčia neužpildę, nes jiems pilnas giminių aprašymas nebuvo reikalingas.

Istoriniame žanre svarbu, kad skaičiai irgi nėra duodami matematiškai, kaip moderniųjų istorikų, bet turi simbolinę reikšmę. Pavyzdžiui, vienos kartos amžius buvo laikomas tarp 30—40 metų. Tokiu būdu, jei yra rašoma, kad žmogus gyveno 120 metų, nereiškia, kad tikrai tiek metų ir turėjo, bet, kad jis pergyveno tris ar keturias kartas, kurios galėjo turėti ir trumpesnį amžių. Juk ir šiais laikais 60 metų žmogus lengvai gali susilaukti proanūkių, tai yra, trečios kartos.

Pagaliau yra skirtingas ir biografinis žanras. Modernieji nuosekliai ir logiškai aprašo vieno kurio nors asmens ar karaliaus darbus, nors ir naudojasi įvairiais dokumentais ar raštais, bet juos moka taip sugrupuoti, kad išvadoje gaunamas darnus pasakojimas, o knyga kvepia paties autoriaus stiliumi. Kitaip buvo su senovės ir semitų biografais. Jie cituodavo dokumentus pažodžiui ar tik pateikdavo mintį ir kiekvieno dokumento duomenis dėdavo vieną po kito. Taip biografija tapdavo konglomeracinė: pastebimas įvairiose dalyse stiliaus skirtumas, pasikartojimas tarp veiksmų. Turėdamas prieš akis tokį veikalą, modernus kritikas konstatuoja, kad tai nėra parašyta vieno žmogaus. Tačiau reikia daryti skirtumas tarp modernių veikalų ir tarp senovės knygų, kuriose tokia konglomeracija buvo visai pateisinama.

Šventraštyje biografinis žanras aiškiai pasireiškia Samuelio ir Karalių knygose. Dovydo istorija yra jo biografija, labai objektyviai parašyta vieno žmogaus. Tačiau kronikų knygose nuodėmės jau nutylėtos, nes autoriaus tikslas buvo aprašyti tautos istoriją ir parodyti, kaip Dievas globojo ištikimą karalių.

Be šių skirtumų tarp moderniųjų rašytojų ir semitų, istorinis žanras yra panašus į klasinės ir modernios literatūros žanrą. Tiesa, Šv. Rašte yra vartojami palyginimai ir pasakėčios, bet kiekvienas skaitytojas tai lengvai gali pastebėti ir nelaikyti istoriniu dalyku. Kristus davė palyginimą apie sėjėją, apie moteriškę, praradusią savo pinigėlį, apie gerąjį samarietį; šie faktai galėjo istorijoje ir būti, bet galėjo ir nebūti. Savaime aišku, kad pasakėčiose minimo fakto nebuvo, nes nei gyvuliai nei medžiai negali kalbėti ar veikti kaip žmonės.

Baigiant kalbėti apie istorinį žanrą, reikia prisiminti bendrą dėsnį, kad visose istorinėse Šv. Rašto knygose dalykus, aprašytus istoriniu žanru, reikia laikyti istoriniais, o ne pasakomis, mitais, alegorijomis, simboliais, legendomis ar fiktyviniais pasakojimais, nebent, kaip buvo minėta, po šio žanro forma slepiasi kitoks pasakojimas, o ne istorija. Bet šiuo atveju reikia visada dalyką įrodyti, bet ne teigti a priori. Įrodžius gi, Šv. Rašto tiesa nesusilpnės, bet, priešingai, bus atrastas tikslus minties išaiškinimas.

2. POETINIS ŠVENTRAŠČIO ŽANRAS

Reta tauta turi tokios gražios poezijos, kaip žydai. Katalikai ir nekatalikai, žydai ir pagonys vienu balsu pripažįsta semitų poezijos grožį ir meninę vertę. Ypač psalmėse pasireiškia visas meninis sugebėjimas, kuris tiesiog yra privilegijuotas žydams dėl jų kalbos, psichologijos ir specialių santykių su Dievu. Šventraščio poetinis žanras, kaip ir istorinis, daug kuo skiriasi nuo moderniosios poezijos, todėl tai poezijai suprasti reik a gerai pažinti jos įstatymus ir jos nevertinti nei klasinės nei moderniosios poezijos nuostatų akimis.

Pagrindinis poezijos įstatymas žydams yra paralelizmas, susidedąs iš dviejų eilučių, kurių antra arba pakartoja pirmosios mintį (sinoniminis paralelizmas), arba pareiškia priešingą nuomonę (antitetinis paralelizmas), arba plačiau paaiškina (sintetinis, progresyvinis paralelizmas).

Keletas pavyzdžių įrodys šią pirmąją ypatybę.

36(37) psalmės pradžioje pastebimas gražus sinoniminio paralelizmo pavyzdys:

Nesijaudink dėl tų, kurie blogai elgiasi,
ir nepavydėk tiems, kurie papildo nedorybę.

Nes greit jie kris kaip šienas,
ir kaip žalioji žolė supus.

Šiame sinoniminiame paralelizme mintis visada yra pakartojama kitais žodžiais antroje eilutėje.

Antitetinis paralelizmas, priešingai, turi tą ypatybę, *kad antroji dalis priešinasi pirmajai*, bet išvadoje esti vis ta pati mintis. Pavyzdžiui:

Išmintingas sūnus džiugina tėvą,
gi kvailas vaikas yra motinos liūdesys(Pat. 10, 1)
Kas dirba žemę, visada bus sotus,
Kas leidžia laiką tinginiavime, pajaus trūkumus
(Pat. 28, 27).

Sintetiniame paralelizme nuomonė yra paaiškinama plačiau, bet mintis ta pati:

Viešpaties įstatymas yra tobulas,
atgaivinąs sielą;
Viešpaties nuostatas yra tvirtas,
pamokąs bemokslį;
Teisūs Viešpaties įsakymai,
pradžiuginą širdį;
Tyras Viešpaties paliepimas,
apšviečiąs akis (Ps. 18, 3-9)

Be to, yra ir sudėtinių paralelizmų, kurie dažniausiai randami žydų poezijoje. Juose yra trys ar keturios eilutės. Šiuo atveju pirmajai atsako trečioji, o antrajai ketvirtoji.

(a) Jei Viešpats nestatys namo,
(b) veltui vargsta tie, kurie jį stato.
(a) Jei Viešpats nesaugos miesto,
(b) veltui budi sargas (Ps. 126, 1)

Arba pirmajai atsako ketvirtoji, o antrajai trečioji eilutė; pavyzdys iš žydų tremtinių gyvenimo:

(a) Jei pamiršiu tave, Jeruzale,
(b) tegu būna pamiršta mano dešinioji!
(b) Tegu prikimba liežuvis prie gomurio,
(a) jei tavęs neprisiminsiu.

Šitoks paralelizmo kaiteliojimas ir paįvairinimas suteikia poezijai tikrą grožį, jos neapsunkindamas monotoniškumu.

Tenka pastebėti, kad paralelizmo supratimas padeda suvokti ir autoriaus mintį, nes veiksnys ir tarinys abiejose eilutėse turi būti tas pats. Tuo pasinaudodami, Biblinio Instituto profesoriai, versdami psalmes, pataisė keliose vietose tekstą ir padarė jį visai suprantamą. Pavyzdžiui, 76, 6 psalmėje pirmiau skaitėme:

Galvojau apie praėjusias dienas,
ir amžinuosius metus turėjau mintyje.

Dabar, naujame vertime, skaitome:

Galvoju apie senąsias dienas,
ir prisimenu praėjusius metus.

Pagal šv. Jeronimą pataisytame Vulgatos tekste, antroji eilutė reikėtų suprasti apie būsimą laiką, bet paralelizmo įstatymas reikalauja panašios minties, t. y. apie praeitį. Todėl naujas vertimas yra teisingesnis ir mintis aiškesnė.

Be paralelizmo, antrasis žydų poezijos įstatymas yra išlaikyti ritmą pagal kirčiuotus skiemenis. Dažniausiai yra keturi kirčiai, ir jie atitinka sakinyje esančius žodžius. Skiemenų skaičius nėra nustatytas, todėl tarp kirčiuotų skiemenų gali būti vienas, du ar net trys nekirčiuoti. Iš to aišku, kad žydų poezija neturi metro, o tik ritmą. Jau šv. Augustinas (PL 32, 116) yra pasakęs, kad kiekvienas metras yra ritmas, bet ne kiekvienas ritmas yra metras. Todėl negali būti kalbos apie klasinį hegzametrą ar kurį kitą metrą Šv. Rašte.

Ypatingas žydų poezijos ritmas yra iš penkių kirčiuotų skiemenų. Jis apskritai vadinasi *kina* (rauda), nes vartojamas raudose, elegijose, skunduose. Šis ritmas puikiai imituoja skausmuose esantį žmogų, kuris išreikšdamas savo skundą, pusiaukelėje beveik suklumpa ir toliau nebegali tęsti savo aimanavimų. Daugiausia šį ritmą vartoja pranašas Jeremijas.

Kaip gali būti vienas — apgyvendintas miestas,
Tartum tapęs našlys — buvęs tautų karalius,
Pirmiau buvęs provincijų valdovas—dabar moka
[duoklę.

Poezijoje randamas ir kitas ritmas, kuris imituotų gyvenimo aplinkybes ar darbus.

Skaičių knygoje (21, 17) randame ritmą, imituojantį kasančius šulinį:

Kilk, šuliny, pašaukite aidą!
Šulinį kasė karalaičiai,
jį atvėrė tautos vadai
savo skeptrais ir lazdomis.

Izaijas duoda giesmę, *imituojančią geriančius:*

Sukruskite, atnešu vyną!
Mes gersime gėrimus,
rytojaus diena bus panaši į šiandien —
didi, iš tiesų didi (džiaugsmo) diena! (56, 12)

Panašias dainas ar giesmes dainuodavo švenčių ar vestuvių proga. Šis paprotys atsispindi ir Giesmių knygoje, kurioje yra aprašyta sužieduotinių meilė, taip kaip buvo tais laikais. Tik visas aprašymas turi kitą mintį: pavaizduoti Dievo santykį su Izraelio tauta, ar Kristaus su Bažnyčia. Mums atrodo, kad toks žanras netinka šventraščiui, ir nūdieniai skaitytojai, kurie nepažįsta realios įkvėpimo prasmės, piktinasi ta forma. Tačiau, prisimenant dėsnį, kad autorius gali vartoti tų dienų žanrus, dabar galime drąsiai priimti šį Giesmių knygos žanrą, kuris skaisčiai, paprastai tų laikų žmonėms atvaizdavo aukštesnę mintį. Juk ir pranašas Ozėjas panašiai atvaizdavo tautos neištikimybę Dievui, aprašydamas vestuves su paleistuve.

Vienu žodžiu, skaitant poetinę Šv. Rašto dalį, kur yra vartojamas poetinis žanras, reikia prisiminti žydų tautos papročius, jų psichologiją, jų kalbos vaizdingumą, palyginimus išreiškiant ne abstrakčiomis idėjomis, bet realiai. Tada galima bus pajusti tikrą grožį ir kartu tikrą, Dievo įkvėptą, mintį.

3. DIDAKTINIS ŽANRAS ŠVENTRAŠTYJE

Nemažą svarbą turi šventosiose knygose didaktinis žanras. Turime nemažai didaktinių knygų, kuriose mokoma tiesos, išminties. Daugiausia naudojamos patarlės, o ne ištisas didaktinis veikalas. Sakinėliai trumpučiai, kiekvienas išreiškia atskirą mintį. Ir čia nesvetimas paralelizmas.

Bene daugiausia didaktiniame žanre yra vartojamos patarlės, vadinamos *mešalim*, kurios randamos Patarlių ir Pamokslininko knygose. Turime ir keletą psalmių, kurios parašytos didaktiniu žanru. Šis žanras buvo bendras semitams ir žydų tautoje buvo net speciali kasta, išminčių kasta. Jie turėjo susilaikyti net bet kokių kitokių darbų, nes kas yra žemdirbys, negali užsiimti išmintimi, ar dėl laiko stokos, ar dėl to, kad joje negali lavintis. Esant specialiai kastai, didaktinis žanras klestėjo; jis buvo dar tobulesnis, nes tą išmintį pats Dievas yra jiems davęs, ir tik Jeruzalėje tikroji išmintis klestėjo.

Be patarlių (mašal), buvo vartojamos mįslės. Jau Samsonas duoda mįsles trisdešimčiai jaunuolių (Teis. 14, 14): "Iš ryjūno išėjo atgal maistas, o iš stipriojo saldumas". Jo žmonai pakuždant, jie galėjo atsakyti: "Kas yra saldesnis už medų ir kas stipresnis už liūtą" (14, 18). Ir Sabos karalienė atėjusi pas Saliamoną mįslėms, į kurias jis atsakinėjo taip sumaniai, kad ji net stebėjosi ir patvirtino tiesą, kurią buvo girdėjusi apie žydų karaliaus išmintį (1 Kar. 10).

Palyginimai irgi dažnai vartojamas žanras. Antroje Samuelio knygoje 12 skyriuje skaitome puikų palyginimą apie turtingą ir beturtį, iš kurio turtingasis atėmęs vienintelę avelę. Pats pranašas Natanas duoda pritaikymą Dovydui, pasisavinusiam Urijo žmoną Betsabėją. Gausūs palyginimai randami Kristaus lūpose.

4. MIŠRUSIS ŠVENTRAŠČIO ŽANRAS

Be anksčiau minėtų žanrų ir jų padalinių, šventosiose knygose sutinkame ir mišrųjį žanrą, t. y. istorinį-didaktinį, poetinį-istorinį, poetinį-didaktinį. Pavyzdžiu galime paimti 103 psalmę apie pasaulio sutvėrimą, kur maišomas istorinis žanras su poetiniu. Tas klystų, kuris ieškotų čia tikros istorijos, bet tikrai ją supras ir išaiškins, jei psalmę skaitys kaip poetinį kūrinį apie pasaulio sutvėrimą, o ne įvykusių faktų aprašymą. Šiame žanre autorius yra daug laisvesnis išreikšti savo mintį.

5. PROFETINIS ŽANRAS

Pranašų knygos yra parašytos profetiniu žanru. Jis yra specialus ir jo aiškinimas yra gana sunkus. Aprašytieji įvykiai dažnai esti be jokios chronologijos, praeitis neryškiai jungiama su būsimais įvykiais. Pavyzdžiui, ir Kristaus kalboje apie Jeruzalės sugriovimą ir pasaulio pabaigą nėra daroma skirtumo, nors du įvykiai laiko atžvilgiu yra labai tolimi.

Kartais pranašystės yra aprašomos savotiška forma, ypatingai jei jungiamos su apreiškimais ar regėjimais. Tiesa čia paslėpta, paslaptinga, kalba gi — simbolinė, pseudonimai. Tokiu žanru rašė pranašai Danielius ir Ezekielis ir šv. Jonas apaštalas savo Apreiškimų knygoje. Apokaliptinio žanro supratimas yra be galo sunkus, nes nereikia suprasti viską pažodžiui. Svarbu pagauti autoriaus mintį ir pagal ją viską aiškinti istorijos daviniais. Apie būsimus įvykius aiškintojas nieko negali pasakyti, nes tai yra paslaptis, kuri žinoma tik vienam Dievui.

6. LAIŠKŲ ŽANRAS

Naujame Testamente turime 21 laišką, kurių rašymo forma yra skirtinga nuo kitų žanrų, todėl pravartu atskirti specialų laiškų žanrą. Lotynai skirdavo dvi laiškų rūšis: laišką ir raštą. Laiškas būtų privatus susirašinėjimas su privačiu asmeniu: stilius familiarus, pritaikytas sąlygoms ir liečiamam reikalui. Raštas (epistola) yra rašomas publikai, dėstomi dalykai vieši. Iš senesnių laikų turime laiškų, kaip Cicerono ir Epikuro, ir raštų, kaip Senekos.

Šventraščio laiškai yra vadinami epistolėmis, t. y. raštais, bet jų forma, bent išskyrus laišką žydams, yra paprastų laiškų forma. Šv. Povilas yra parašęs 14 laiškų, įvairiomis formomis. Laiškas Filemonui yra ne kas kitas, kaip vizitinė kortelė, kurioje rekomenduoja pabėgusį vergą ir apsikrikštijusį, prašydamas jį priimti atgal kaip dvasinį sūnų tikėjime. Panašios formos laišką yra parašęs Plinijus Jaunasis savo draugui Sabinianui, kurių viename prašo priimti pabėgusį, o kitame dėkoja už suteiktą malonę.

Kiti šv. Povilo laiškai yra įvairių formų. Juose duoda patarimus, paraginimus, papeikimus, atsako į klausimus. Dėl formos įvairumo jie yra sunkūs suprasti, bet įsigyvenus į tų laikų aplinką, į papročius, daug dalykų paaiškėja. Laiškai yra fragmentariniai ir rašyti esant progai, kiekvienas skirtingas. Nė viename nerasime sistemingo mokslo išdėstymo, todėl norint pagauti juose teologinę mintį, reikia gerai pažinti visus jo laiškus ir juos bendrai aiškinti. Tačiau aiškinant reikia prisiminti, kad jie yra laiškai, tai yra, kad juose nedaug kas plačiai aiškinama ir daugelis dalykų yra suponuojami skaitytojuose, kurie lengvai suprasdavo, apie ką eina reikalas. Štai kodėl reikia gerai pažinti aplinką, skaitytojų reikalus ir jų gyvenimo papročius.

Baigiant šį trumpą Šv. Rašto žanrų teorijos aprašymą, norėtųsi pastebėti, kad tai nėra pilnas ir galutinis pasisakymas, nes žanrų teorija, kaip tokia, yra vos tik vystymosi stadijoje, ir daugelis žanrų šventosiose knygose dar nėra tiksliai atpažinti, nes trūksta duomenų apie senąsias tautas, jų rašymo būdus. Straipsnyje tebuvo paliesti tik tikrieji žanrai, arba tie, kurie, mūsų manymu, yra jau tikrai atpažinti. Džiugu gi pastebėti, kad paskutinė šventraščio enciklika, "Divino afflante Spiritu", davė pilną laisvę šventųjų knygų aiškintojams studijuoti profaninius mokslus, tirti iškasenose atrastus dokumentus ir tokiu būdu paskatino naujoms studijoms. Tos studijos pamažu padeda atpažinti senovės tautų gyvenimą, jų rašymo formas, kurios nėra svetimos ir šventosioms knygoms, ir tuo pačiu padeda atpažinti tikrą Šv. Rašto neaiškių vietų mintį.

GABRIELĖ MISTRAL

MOKYTOJOS MALDA

Viešpatie! Tu, kuris mokei, atleisk, kad aš mokau, kad aš nešioju mokytojos vardą, kurį Tu turėjai žemėje.

Suteik man mano mokyklos meilę, kad nei grožio apžavai negalėtų paveržti mano visų akimirkų meilės.

Mokytojau, suteik man pastovų užsidegimą ir praeinantį nusivylimą. Išplėšk iš manęs tą nešvarų atsiteisimo geidimą, kuris dar mane drumsčia, išrauk tą smulkmenišką maišto jausmą, kuris kyla manyje, kai esu įžeidžiama. Manęs neskaudina nesupratimas, nė manęs liūdina, kai užsimiršta tos, kurias mokiau.

Leisk man būti labiau motinai nei motinos, kad galėčiau, kaip kad jos, mylėti ir ginti tai, kas nėra mano kūno kūnas. Leisk man iš vienos mano mergaičių padaryti tobulą eilėraštį ir palikti įsmeigtą joje mano skambiausią melodiją, kad kai mano lūpos nebedainuos, ji skambėtų joje.

Parodyk Tavo Evangeliją, galimą mano laikais, kad neatsisakyčiau nuo kiekvienos dienos ir valandos kovų už ją.

Apšviesk mano demokratinę mokyklą tuo švitesiu, kuriuo žibėjo tavo basų vaikų būriai.

Sustiprink mane mano vargšės moters negalioje. Padaryk, kad niekinčiau kiekvieną galią, jeigu ji netyra, kad niekinčiau kiekvieną spaudimą, jeigu jis nebus tavo karšta valia mano gyvenimui.

Drauge, lydėk mane! Paremk mane! Daugeli kartų teturėsiu tik Tave šalia savęs. Kai mano mokslas bus tyresnis ir tiesa karštesnė, aš pasiliksiu be pasauliečių, tačiau Tu tada prispausi mane prie savo širdies, kuri pernelyg dažnai buvo vieniša ir apleista. Tik Tavo žvilgsnyje aš teieškosiu pagyrimo saldybės.

Kiekvieną rytą, įeinant į mano mokyklą, leisk man pakelti akis nuo mano sužeistos krūtinės. Neleisk man atsinešti prie mano darbo stalo mano smulkių reikaliukų, mano menkų kasdieninių skausmų.

Prilaikyk ranką bausdamas ir sušvelnink glostydamas. Bark liūdėdamas, kad raginau mylėdama!

Mano dvasią paversk mūro mokykla. Jos vargingą priemenę, jos nuogą salę gaubia mano entuziazmo liepsna. Mano širdis jai tebūnie stipresnė kolona ir mano geroji valia tyresnis auksas už turtingų mokyklų kolonas ir auksą.

Ir, galiausiai, nuo Velazquezo[1]) drobės man primink, kad mokyti ir karštai mylėti žemėje, tai kaip kad paskutinę dieną ateiti su Longino ieties dūriu į liepsnojantį meilės šoną.

Išvertė P. GAUČYS

[1]) Velazquez — garsus ispanų dailininkas, nutapęs įspūdingą Nukryžiuotąjį.

APIE KALBININKUS, TYRINĖJUSIUS LIETUVIŲ KALBĄ

PROF. ERNESTAS FRAENKELIS

"Aidų" 1948 m. spalio mėnesio 19 numeryje rašiau apie vokiečių kalbininkus, kuriems rūpėjo lietuvių kalbos tyrinėjimas, ir savo straipsnio pabaigoj trumpai pabrėžiau, kad ir tų kraštų, kurie nepriklauso vokiečių kultūros sferai, kalbininkai daug prisidėjo prie lituanistikos raidos. Ana proga aš buvau paminėjęs *Būgos, Skardžiaus* ir kitų nuopelnus šioje srityje, bent kiek jie papildo vokiečių straipsnius ar knygas. Iš tikrųjų visi Kazimiero Būgos veikalai yra labai svarbūs. Tai galima pasakyti ypačiai apie jo lietuvių kalbos žodyną, kuris dėl autoriaus staigios mirties teapima tiktai iki junginio *an;* bet jis turi labai įdomų įvadą tiek apie lietuvių kalbos kirčius ir priegaides, tiek apie kitas baltų tautas ir jų tarmes. Būgos knygoj "Kalba ir senovė" (Kaune 1922 m.) yra išdėstyta daug dalykų, kurie liečia lietuvių kalbos gramatiką, žodyną, etimologiją, tautotyrą ir t. t. Joks rimtas baltistas negali išsiversti be šito veikalo.

Paminėtina yra dar Būgos brošiūrėlė "Aisčių praeitis vietų vardų šviesoje" (Kaune 1924 m.), kurios išvadas jis ir vokiškai yra paskelbęs. Streitbergo 60 metų sukaktuvėms paminėti rinkinyj (tais pačiais metais).

Kitas Būgos vokiškai rašytas straipsnis nagrinėjo lietuvių kalbos skolinius iš slavų kalbų ir seniausius baltų santykius su slavais. Jis pasirodė slavų filologijos žurnalo 1 tome.

Visa eilė Būgos straipsnių, liečiančių lietuvių kalbos žodžių kilmę, yra išspausdinta ir rusų žurnaluose, ypačiai mokslo akademijos žiniose (Izvestija akademii nauk) 17 tome, rusų filologijos pranešimuose (Russkij filologičeskij Vestnik) 65, 66 ir t. t. tomuose. "Archivum philologicum" 1 tome pasirodė Būgos paliktas straipsnis, kuriame jis kritikavo G. A. Iljinskio pažiūras, išdėstytas jo slavų prokalbės gramatikoj (Praslavjanskaja grammatika), ir jas daugeliu atvejų pataisė. Iljinskio knyga buvo jau 1916 m. išėjusi iš spaudos. Savaime suprantama, kad Būga, jeigu būtų sulaukęs "Filologijos archyvo" pirmojo tomo pasirodymo, t. y. 1930 m., daug dalykų būtų kitaip aiškinęs negu savo paliktame darbe. Vis dėlto, "Arch. phil." redakcija nenorėjo nieko pakeisti ir savo nusistatymą trumpai išdėstė straipsnio pradžioj. Nenuostabu, kad Būga stropiai bendradarbiavo "Tautos ir Žodžio" pirmuose dviejuose tomuose. Juk jis ir įsteigė šitą baltistikos organą. Svarbūs yra Būgos tenai išspausdinti straipsniai apie Lietuvos vietovardžius. Dalis šitų pavadinimų mažai pakeistu pavidalu aptinkama ir Rusijoje; iš to matyti, kad baltai senais laikais buvo praplitę toli į rytus.

Būgos įpėdinis "Tautos ir Žodžio" redakcijoj buvo *Vincas Krėvė Mickevičius,* kuris šitame žurnale paskelbė įvairių tautosakos dalykų ir iš kurio kalbotyros straipsnių svarbiausias yra jo rašinys apie pirmykštės indoeuropiečių gimtinės klausimą ("Tautos ir Žodžio" 1—3 tomuose). Indoeuropiečių protėvynė, Krėvės Mickevičiaus nuomone, buvo netoli nuo Lietuvos. Būga ją lokalizavo Pripetės pelkių srityje. Krėvės darbas yra jo Kijevo universiteto magistro rašto tąsa, ir daug tenai išdėstytų nuomonių rodo jo mokytojo Knauerio įtaką.

Apie Prano *Skardžiaus* 1941 m. pasirodžiusią knygą "Lietuvių kalbos žodžių daryba" mes jau rašėme Leskieno tos pačios temos veikalo proga. Skardžius domisi ir visa eile kitų lituanistikos klausimų. Savo disertacijoj (1931 m.) jis nagrinėjo senųjų lietuvių kalbos skolinius iš slavų kalbų, papildydamas ir pataisydamas Brücknerio sąrašą ir pažiūras. Kirčio klausimai rūpi Skardžiui jau dėl praktinių sumetimų. Šiam veikalui yra paskirta jo knyga "Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimas" (1936 m.). Grynai mokslinio pobūdžio yra Skardžiaus veikalas apie Daukšos akcentologiją (1935 m.). Autoriaus labai sumaniai nagrinėjama, kiek Daukšos kirčiavimo skirtumų nuo dabartinės kalbos duomenų yra tikri faktai, kiek jų paprastos spaudos klaidos. Bendrai imant jo nuomonėms tenka pritarti.

Skardžiaus nuopelnai kaip mokslo ir praktikos kalbiniams klausimams paskirtų žurnalų leidėjo yra dideli. Jo įsteigtas "Archivum philologicum", kuriame bendradarbiavo ir Lietuvos ir užsienio mokslininkai, sulaukė 1930—1939 metais aštuonių stambių tomų. Jo, Salio ir P. Joniko redaguota "Gimtoji Kalba" pradėjo rodytis 1933 m. Tenai buvo dėstomi kalbos taisyklingumo klausimai, ir visuomenė visuomet su dideliu pasisekimu naudosis šiais rinkiniais, kuriuose patariami ir tinkami naujadarai slaviškų skolinių vietoje.

Apie Joną *Jablonskį* kaipo lietuvių rašomosios kalbos tėvą ir gramatikos bei sintaksės knygų ir vadovėlių autorių jau mūsų ankstesniame straipsnyje buvo rašyta. Nors jam nerūpėjo, kaip Būgai, lietuvių kalbos santykiai su kitomis indoeuropiečių kalbomis, bet labiau taisyklės praktiniam vartojimui, tačiau dėl medžiagos apstumo jo darbai sudaro neišsemiamą lobyną visiems baltistams. Yra džiuginąs reiškinys, kad dabar ir J. Jablonskio mažesnių raštų penki stambūs tomai yra J. Balčikonio išleisti (1932—1936).

Kazimieras *Jaunius* (1849—1908) aprašė kai kurias, ypačiai Raseinių ir Panevėžio apskrities tarmes. Jis nušvietė ir lietuvių kalbos balsių priegaides (1900 m.). Bet jo žymiausias kūrinys yra jo lietuvių kalbos gramatika, kurios rusišką

vertimą su keliomis įdomiomis išnašomis išleido K. Būga Petrapilyj 1916 m.

Savo pirmoje knygoje "Aistiški studijai" (Petrapilyj 1908 m.) Būga trumpai suglaudė savo mokytojo Jauniaus pažiūras; bet ilgainiui jis įsitikino, kad daug Jauniaus nuomonių nėra tvirtai įrodytos. Todėl Būga net viešai atsisakė nuo "Aistiškų studijų" išvadų ir pasidarė savarankišku garsiu tyrinėtoju. Vis dėlto "Aistiškuose studijuose" yra tiek medžiagos suvokta, kad joks lietuvių kalbos tyrinėtojas negali apsieiti be šitos knygos. Todėl jo duomenys yra plačiai išnaudoti ir J. Endzelyno latvių kalbos žodyne.

Jonas *Basanavičius* (1851—1927) karštai mylėjo savo tėvynę Lietuvą. Mes jam esame dėkingi už lietuviškų pasakų kelis tomus, kuriuose tautosakininkai ras gausų lobyną. Gimęs Ožkabaliuose, Basanavičius rinko savo tėviškės dainas ir parašė kelis svarbius straipsnius ir monografijas apie lietuvių tautosaką. Jis įsteigė žurnalą "Lietuvių Tauta" ir buvo Vilniaus Lietuvių Mokslo draugijos kūrėjas. "Lietuvių Tautos" 5 tome (1935/6 m.) yra paskelbta jo autobiografija. Deja, šitas svarbus žurnalas, kuriuo po Basanavičiaus mirties rūpinosi Vilniaus lietuvių kunigas dr. Viskanta, dėl pastarojo mirties ir dėl politinių aplinkybių nebegalėjo būti tęsiamas.

Gyvendamas ilgą laiką tolimoj Bulgarijoj, Basanavičius laisvai vartojo ir bulgarų kalbą. Bulgarai kilmės ir rasės atžvilgiu priklauso turkų ir tartarų šeimai, bet, pametę savo ankstesnę kalbą ir priėmę pietų slavų tarmę, apsigyveno krašte, kuriame senovėje buvo trakai. Trakai buvo dabar išnykusi indoeuropiečių gentis, kurios artimiausi giminaičiai buvo Mažosios Azijos frigai. Kad ir frigų ir trakų kalbos turi kai kuriuos bendrus bruožus su baltų ir slavų kalbomis, negalima paneigti; bet Basanavičius šitą faktą perdėdamas tikėjosi galįs įrodyti Bulgarijos vietovardžių pagalba labai artimą baltų ir slavų giminystę su trakais ir frigais. Nebūdamas kalbotyros specialistas, Basanavičius yra pareiškęs daug nepagrįstų nuomonių, ir Būga dažnai persergėdavo plačią visuomenę nuo Basanavičiaus pažiūrų kalbotyros klausimais. Žinoma, šitas trūkumas nemažina, kaip pabrėžė ir Būga, Basanavičiaus nuopelnų, ypačiai tautosakos dirvoje.

Juozas *Balčikonis* dabar tęsia Būgos nepabaigtą žodyną. Karo laiku Balčikoniui redagavus, pasirodė *a* ir *b* raidės, o po karo pabaigos *c*—*f*. Ten visa lietuvių raštija nuo seniausių laikų yra nuodugniai išnaudota. Esu autoriui labai dėkingas, kad jis man atsiuntė ir antrą savo monumentalaus veikalo tomą.

Tas pats J. Balčikonis pasidarbavo išleidęs Merkelio Petkevičiaus 1528 m. katekizmą su lenkišku originalu (Kaune 1939 m.). Žinias apie M. Petkevičiaus šeimą yra suteikęs šito leidinio prakalboje K. Jablonskis. Naujai paskelbto raštijos paminklo kalbą esu nagrinėjęs 1947 m. Goettingene pasirodžiusioj knygoj, kurioj ypatingą dėmesį atkreipiau į teksto lenkiškumus ir į grynai lietuviškus posakius.

Iš ankstesnių leksikografų lietuvių paminėsiu Antaną *Juškevičių* (*Jušką*). Po jo mirties rusų mokslo akademija Petrapilyj 1897 ir 1922 m. išleido jo lietuvišką žodyną su rusiškais ir lenkiškais aiškinimais. Deja, šitas žodynas nėra toliau pažengęs už žodį *kukštuoties*. Pirmojo tomo prakalbą parašė P. Fortunatovas. Priede J. Jablonskis išdėstė žodyno tikslus ir principus. Antra dalis buvo K. Būgos patikrinta.

Tas pats Juška paskelbė Veliuonos apskrityj surinktas lietuvių dainas (Kazanės universiteto raštuose 1880—1882 m.) ir svodbines (vestuvių) dainas (Petrapily 1883 m.). Labai įdomus ir tarmės ir tautosakos atžvilgiu yra taip pat Juškos raštas apie Veliuonos lietuvių svodbinę rėdą (vestuvių apeigas) 1870 m. Šita knyga buvo išleista Kazanėj 1880 m.

Iš žodynų autorių dar paminėtini yra lietuviai *J. Šlapelis* ir *B. Sereiskis*, o latvis *J. Ryteris*. Šlapelio žodynai (lietuvių ir rusų kalbų 1921 m. išėjęs žodynas, kuris apima raides *a*—*i*, ir lenkiškas lietuvių kalbos žodynas, 1938 m.) remiasi Vilniaus krašto tarmėmis. B. Sereiskio veikalas (1933 m.) yra labai gausus, bet deja, jam trūksta kirčių ženklų. J. Ryterio knyga (1929 m.) aiškina lietuvių kalbos žodžius latviškais atitikmenimis.

Apie Antano *Baranausko* (Barono) parinktus tarmių tekstus, drauge su gramatika Spechto paskelbtus, ir apie Barono laiškus Weberiui, su kuriais supažindino mokslininkus K. Alminauskis, Leipcigo 1934 m. disertacijos apie lietuvių kalbos iš vokiečių kalbos paskolintus žodžius autorius, jau savo pirmame straipsnyje kalbėjau.

Tarp jaunesnių lietuvių kalbininkų, be Pr. Skardžiaus, žymią vietą užima Antanas *Salys* ir Petras *Jonikas*. Pirmasis gavo daktaratą Leipcigo universitete, parašęs disertaciją apie žemaičių tarmes. Jos pirma dalis, pasirodžiusi 1930 m., "Tautos ir Žodžio" 6 tome, yra tiktai įvadas į platesnį šitų tarmių aprašymą. Autoriaus teisingai pabrėžiama, kad nuodugnus istorijos pažinimas yra būtinai reikalingas prieš įsigilinant į kalbos ypatybes. Taigi jis stengiasi visų pirma išaiškinti istorinius įvykius, kurie sąlygojo žemaičių tarmių dabartinę padėtį.

Lietuvių kalbos dialektologija yra ta sritis, kurią A. Salys labiausiai mėgsta. Filologijos archyvo 4 tome jis paskelbė įdomų straipsnį "Kelios pastabos tarmių istorijai", prie kurio yra pridėtas tarmių žemėlapis. Apie šitą dalyką jis jau skaitė Lietuvoje. Jo paskaitų apžvalga buvo išleista rotatorium 1946 m.

P. *Jonikas* jau yra paskelbęs daug straipsnių Filologijos archyve ir kituose žurnaluose. Jį domina ypačiai bendrinės kalbos kūrimas ir tolesnė raida. Miniu jo darbus apie lietuvių bendrinės rašomosios kalbos idėją priešaušrio metu ("Arch. phil." 6 tome) ir apie lietuvių kalbą ir jos gaivinimą prieš "Aušrą" (Mūsų Senovės 3 tome). Joniko tenai pabrėžiamas ir Valančiaus vaidmuo ir jo pastangos vengti aukštaičiams per sunkiai suprantamų jo paties žemaitiškos tarmės

ypatybių. Jau priešaušrio laikotarpyj vakarų aukštaičių tarmė vis daugiau įsigalėjo visokių rūšių raštuose. Tai buvo žymiai palengvinta dėl kalbininkų, kaip Schleicherio ir kitų, įtakos. Mažoji Lietuva vaidino taip pat sprendžiamą vaidmenį. "Arch. phil." 7 tome P. Jonikas rašė apie Danieliaus Kleino gramatikų bendrinę kalbą. Šitas rašytojas jau rado tam tikras rašomosios kalbos tradicijas, nors prieš jį griežtesnės bendrinės kalbos normos dar nebuvo. Kleinas stengėsi suvienodinti rašomąją ir šnekamąją kalbą, bet kartais jis per mažai atsižvelgė į tikrą kalbos padėtį ir skirtumus tarp lygiagrečių darinių ten spėjo, kur jų iš tikrųjų nebuvo, kaip tarp daugiskaitos vietininko galūnių *-se* ir *-sa*. Rašyboje Kleinas patarė daugiau sekti lenkų negu vokiečių įpratimais.

"Arch. phil." 6 tome Jonikas išdėstė dar Mažosios Lietuvos bažnytinės kalbos reformos projektą 18 a. pradžioje, atkreipdamas dėmesį į Moerlino *Principium primarium in linguas Lituanica* (Karaliaučiuje 1706 m.). M. Moerlinas patarė kalbėti su liaudimi jai lengvai suprantamu būdu. Visų suraizgiotų posakių ir naujadarų reikią, kiek galima, vengti.

Straipsnyje "Iš lietuvių kalbos rašybos istorijos. Raidyno svyravimas teorininkų raštuose 1843—1883 m." (Arch. phil. 8) Joniko duodama įvairių rašybos sistemų nuo Schleicherio laikų iki dabarties apžvalga ir rašoma apie ilgainiui įvykusį išsilaisvinimą nuo lenkų rašybos taisyklių.

Jonikas trumpai mini ir gydytoją *J. Spudulį* (1860—1920), kurio nuopelnus kalbotyrai jis buvo plačiau apibūdinęs "Vaire" 1936 m. Apie šito daugiapusiško vyro veiklą yra rašę ir kiti. Marijona *Čilvinaitė* "Mūsų Senovės" 2 tome paskelbė Rozalijos Kurkauskienės-Spudulytės atsiminimų žiupsnelį, o E. *Eimaitytė* šito žurnalo 2 ir 3 tomuose Jono Spudulio laiškus kunigui A. Dambrauskui. Spudulis, nepaisant sunkios gydytojo profesijos, buvo puikiai įsigilinęs į kalbotyrą, ypačiai į lietuvių asmenvardžių darybos klausimus, ir reiškė nuomones, kurios, ir atsižvelgiant į dabartinius šios srities tyrinėjimus, yra visai teisingos. Juk jis buvo susidomėjęs ir kitų indoeuropiečių kalbų asmenvardžių darybos dėsniais. Jis buvo perskaitęs A. Ficko, Pr. Miklosicho, A. Bezzenbergerio, Moroškino ir k. knygas, kuriose dėstomos indų, graikų, germanų, slavų vardų sudarymo taisyklės. Kaip jų kalbose, taip ir baltų kalbose sudurtiniai asmenvardžiai gali būti trumpinami: antra vertus, gali atsirasti malonybinės lytys. Tiktai lotynų kalba nuo šito papročio bent istoriniais laikais atsisakė dėl stiprios neindoeuropiečių etruskų įtakos, kaip parodė V. Schulze savo pagrindinėje knygoje apie lotynų kalbos tikrinius vardus.

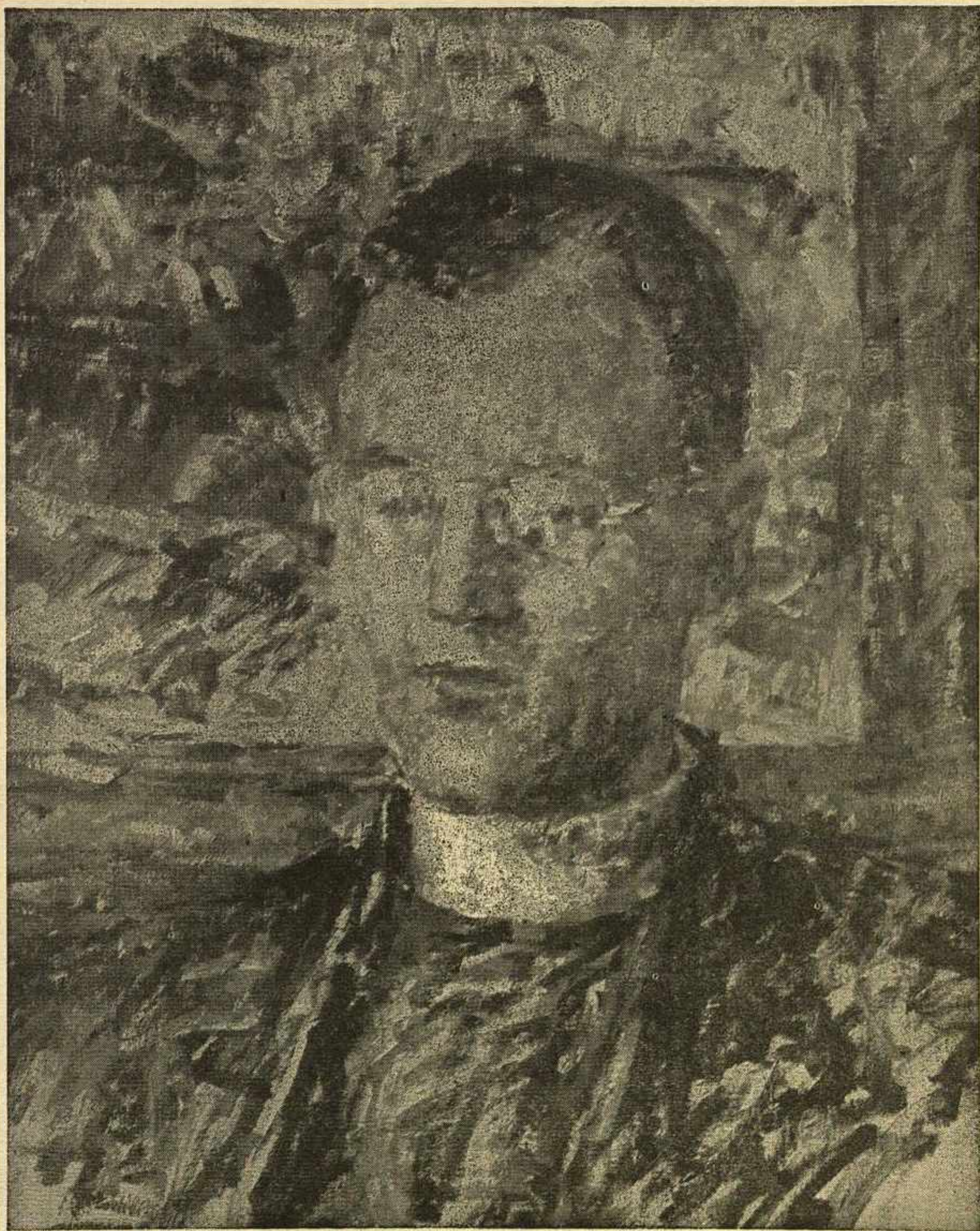
1939 m. P. Jonikas nuodugniai aprašė savo tėviškės Pagramančio žemaičių tarmės ypatybes, pridėdamas kelis tekstus.

Nors mano uždavinys yra apibūdinti tiktai kalbininkus, o ne literatūros istorikus, tačiau negaliu tylomis praeiti pro kelis tos srities tyrinėtojus, bent kiek jų veikalai yra įdomūs ir kalbininkams. Savaime suprantama, kad brolių *Biržiškų* raštai duoda naujo ir lingvistams. Tie, kurie nori nagrinėti žemaičių tarmes, bus dėkingi abiem, kad jie iš rankraščio atspausdino S. Daukanto 1822 m. veikalą "Darbai senovės lietuvių ir žemaičių" (Kaune 1929 m.). Mykolo Biržiškos rūpesčiais yra išleista ištisa Daukšos 1599 m. postilė (Kaune 1926 m.). M. Biržiška įvade supažindina su Daukšos gyvenimu ir raštais. Ir Vaclovas Biržiška, lietuvių enciklopedijos kūrėjas ir vyriausias redaktorius, yra rašęs daug straipsnių apie senuosius ir naujuosius lietuvių rašytojus. Visi lituanistai jam yra nuoširdžiai dėkingi už jo su dideliu stropumu sustatytą lietuvių bibliografiją. Dabar jos dėka galima greitai sužinoti, kokiose įstaigose ir bibliotekose įvairūs lietuvių raštai yra laikomi. Tiktai Biržiškos bibliografijos pagalba pavyko Eduardui Hermannui, kaip jis pats prisipažįsta, rašyti savo lietuviškas studijas.

Lygia dalia kaip Biržiškų veikalai, irgi V. *Maciūno* rašiniai, nepaisant daugiausia literatūrinio pobūdžio, daug naujo ir įdomaus duoda kalbininkui. Jo disertacijoj yra ištirtas lituanistinis sąjūdis 19 amžiaus pradžioje, t. y. susidomėjimas lietuvių kalba, istorija ir tautosaka (Darbų ir Dienų 8 tome) "Arch. phil." 5 tome V. Maciūnas rašė apie J. Šulco 1706 m. Ezopą, paskelbdamas ištisą tekstą, o 6 tome nagrinėjo Bohušo veikalą apie lietuvių tautos ir kalbos kilmę (1808-1810 m.).

V. Maciūnas keliuose straipsniuose (ypačiai "Vairo" 6 tome) atkreipė visuomenės dėmesį į Dionizo Poškos dar neišleistus darbus (žiūr. ir Bersztejno lenkiškai rašytą knygą apie tą patį autorių, Vilniuje 1934 m., ir M. Biržiškos straipsnį Lietuvos enciklopedijos 3 tomo 1172 t. t. skiltyse). Poška kalbininkams yra ypačiai svarbus dėl savo dar neišspausdinto lietuviško, lenkiško, lotyniško žodyno, kuris yra žemaitiškas S. B. Lindės "Slownik języka polskiego" vertimas ir perdirbimas. Rankraštis yra Vilniaus Lietuvių Mokslo draugijos brangi nuosavybė. Poškos rašinyje "Sodiečio laukininko mintys apie lietuvių ir žemaičių tautą ir kalbą" (1829 m.) lietuvių tautos praeitis yra perdaug idealizuota. Poška naiviai germano Odoakerio vadovaujamus herulius net laikė lietuvių protėviais, kildindamas šitos tautos pavadinimą nuo lietuvių būdvardžio *geras*, kas nėra įmanoma.

Poškos eilėraščio "Mužikas žemaičių ir Lietuvos", kuris buvo parašytas tarp 1815 ir 1825 m., rankraštis laikomas lenkų mokslo akademijos bibliotekoj Krokuvoj. K. *Alminauskis* šito eilėraščio kopiją, perėjusią iš H. Weberio palikimo į Leipcigo universiteto baltistikos instituto turtą, yra paskelbęs su svarbiomis išnašomis "Arch. phil." 3 tome. Poškos "Mužikas" yra perdirbtas iš nežinomo lenkų rašytojų "Chlop polski." Apie K. Alminauskio disertaciją, nagrinėjančią lietuvių kalbos skolinius iš vokiečių kalbos (1934 m.), jau kalbėjome ankstesniame straipsnyje.

PETRAS KIAULĖNAS PORTRETAS (KUN. V. TULABA)

Izabelė *Matusevičiūtė* "Arch. phil." 7 tome atkreipė dėmesį į du naujus Danieliaus Kleino giesmyno ir maldų knygų Berlyno egzempliorius. Vienas iš jų visai nesiskiria nuo Karaliaučiaus originalo, o antras daugiau sudomina. Jis yra skirtas Brandenburgo kurfiurstui ir Prūsijos hercogui Friedrichui Wilhelmui, kuris viešpatavo nuo 1640—1688 m. Šito 1667 m. iš spaudos išėjusio rankraščio prakalboj didysis kurfiurstas yra giriamas dėl savo nuopelnų Kristaus mokslo tarp lietuvių praplėtimui.

"Arch. phil." 7 tome I. Matusevičiūtė yra dar rašiusi įdomų straipsnį apie prierašus Berlyno valstybinės bibliotekos Sengstacko giesmyno originale. Iš jų matyti, kad 15, 16 ir 17 amžiuose daug lietuvių giesmių buvo bažnyčiose giedama, kurių spausdintuose giesmynuose nėra.

Kita gabi lietuvaitė ir Balčikonio žodyno bendradarbė, E. *Mikalauskaitė* "Arch. phil." 8 tome nagrinėjo seną lietuviško katekizmo rankraštį, rašytą ar 16 amžiaus pabaigoj ar 17 pradžioj. Rankraštis yra skirtas kažkokiai kunigaikštytei, veikiausiai vienai iš hercogo Albrechto Friedricho dukterų. Autorius buvo evangelikų liuteronų kunigas, mokąs silpnai lietuviškai. Kadangi ir vokiškas tekstas yra keistokas, autorius jį, tur būt, bus kompiliavęs iš kelių skirtingų katekizmų. Lietuviško teksto stilius yra labai nevienodas. Vietomis nieko negalima jam prikišti, kitur vokiečių kalbos įtaka pastebima. Taigi ir jis yra kompiliacinio pobūdžio.

Latvių švietimo ministerijos mėnesiniuose raštuose 1938 m. E. Mikalauskaitė aprašė prierašus 1615 m. Mollyno vadovėlio Rostocko egzemplioriuje. Ten išspausdintas tarp naujų metų ir trijų karalių šventės evangelijos latviškas vertimas yra labai senoviškas ir rodo, kad buvo senesnių dvasinio turinio latviškų ir lietuviškų tekstų negu tie, kurie mums yra pažįstami.

Abidvi panelės atsidėjo ir prūsų kalbos problemoms. I. Matusevičiūtė "Arch. phil." 8 tome papildė iš naujų šaltinių Trautmanno ir Gerulio asmenvardžių ir vietovardžių sąrašus, o E. Mikalauskaitė iš naujo tyrinėjo priešreformacinių prūsiškų poterių nuotrupą ("Arch. phil." 7 tome). Ji pataisė Bezzenbergerio nuomones ir skaitymus. Šitas "Tėve mūsų" yra, kaip ji gerai įrodė, išverstas ne iš vokiečių, bet iš lotynų kalbos. Kalba yra panaši į Elbingo žodyno tarmę, bet su ja nesutampa.

Tarp latvių kalbininkų atsidėjusių ir lietuvių kalbai pirmą vietą, be abejo, užima J. *Endzelynas*. Tyrinėdamas savo gimtąją kalbą, jis nuolat ją sugretina su lietuvių kalba, ir visi Endzelyno raštai yra labai svarbūs ir lituanistams. Jo latvių kalbos žodyne yra išdėstyta ir atskirų latviškų žodžių kilmė. Dėl lietuvių kalbos etimologinio žodyno stokos kol kas tenka naudotis Endzelyno latvių žodžių aiškinimais ir jų sugretinimais su lietuviškais atitikmenimis. H. *Benderio* (Princetone 1921 m.) pasirodžiusi lietuvių kalbos etimologinė rodyklė sužymi tiktai tuos aiškinimus, kurie yra Brugmanno duoti jo indoeuropiečių kalbų lyginamosios gramatikos metmenyse, ir nieku būdu nepatenkina dabartinių kalbotyros reikalavimų.

Žinoma, ir visi kiti Endzelyno raštai yra svarbūs ir lietuvių kalbos tyrinėtojui. Paminėsiu tiktai jo prieš pirmą pasaulinį karą pasirodžiusias dvi knygas: "Latyšskije predlogi" ("Latvių kalbos prielinksniai", Dorpate 1903 ir 1906 m.) ir "Slavjano-baltijskije atjudy" (Slaviškos ir baltiškos studijos, Charkove 1911 m.). Pastarojoje knygoje Endzelynas reiškia labai atsargią nuomonę apie baltų ir slavų kalbų proistorės santykius. Jis nedrįsta pasakyti, kad yra buvusi bendra baltų ir slavų prokalbė; bet jis greičiau kalba apie tam tikrą laikotarpį, kuriame abiejų kalbų šeimų buvo įvesti keli panašūs naujadarai. Taigi Endzelynas atstovauja tarpininei pažiūrai tarp grynai neigiamo A. Meillet sprendimo ir teigiamo, kurį pripažįsta Trautmannas ir Spechtas.

Savaime suprantama, kad kiekvienas lituanistas turi peržiūrėti Endzelyno latvių kalbos gramatiką (1922 m.), jo knygą "Latvių kalbos garsai ir lytys" ("Latviešu valodas skanas un formas", 1938 m.) ir pagaliau jo senprūsių kalbos gramatiką su žodynu ("Senprūsių valoda", 1943 m.). Daugelyį straipsnių Endzelynas yra nagrinėjęs atskiras lietuvių ir latvių kalbų problemas. Jie pasirodė vokiečių, rusų, prancūzų, latvių ir lietuvių žurnaluose. Jo "Smulkmenos" ("Sikumi") latvių filologų draugijos raštuose ("Filologu Biedribas Raksti) labai dažnai liečia lietuvių kalbos gramatiką ir žodyną.

Eduardas *Volteris*, gimęs 1856 m. Rygoj ir miręs 1941 m. Kaune, kur jis ėjo Vytauto Didžiojo universiteto ordinarinio profesoriaus pareigas, paskelbė lietuvišką chrestomatiją (1903 ir 1904 m.), kur yra atspausdintos ištraukos iš senųjų rašytojų ir iš dabartinių tarmių. Kiti jo veikalai yra: Daukšos katekizmo leidinys (1886 m.), dabar pralenktas Sittigo leidinio, ir Daukšos postilės didelės dalies atspaudas (Petrapilyj 1904 ir 1909 m.). Ištisas šio paminklo tekstas buvo, kaip aukščiau pabrėžta, M. Biržiškos ir J. Gerulio 1926 m. išleistas.

Kiti du latviai, kurie domėjosi ir lietuvių kalba, buvo Jurgis *Plakis* (1869—1942) ir Alvis *Augstkalns*. Pirmasis rašė apie kuršių kopų gyventojų latvių tarmę ir išleido latviams paskirtą lietuvių kalbos mokslą su skaitymais ir žodynu (1926 m.). Jo mažesni darbai, kurių išvados, tiesa, yra dažnai abejotinos, liečia lietuvių, latvių ir kitų indoeuropiečių kalbų kirčiavimą ir priegaides.

Alvis *Augstkalns*, tragiškai nusižudęs paskutinio pasaulinio karo pradžioj, buvo vienas iš gabiausių Endzelyno mokinių. Jis puikia mokėjo ne tiktai savo gimtąją, bet ir lietuvių kalbą ir rašė daug gerų straipsnių apie jų tekstus ir gramatiką. Jam yra pavykę laimingai išaiškinti daugelį sunkių ir keblių vietų ir klausimų.

Petras *Šmits* (1869—1938) buvo išmokęs kinų kalbą Pekine ir įsigijęs magistro laipsnį darbu apie jos gramatiką Petrapilio universitete.

Rygoj jis dėstė ir Tolimųjų Rytų kalbas ir latvių literatūrą bei tautosaką. Lituanistams yra įdomi jo paskaita apie tai, ką Herodotas praneša apie senuosius baltus (Latvių švietimo ministerijos mėnesinių raštų 1932 m. tome ir "Raštų rinkinio" [Rakstu krajums] 21 knygoj). Tiesa, ar visos jo nuomonės apie slavų ir baltų protėvius yra teisingos, nėra tikra, ir Endzelynas abejoja dėl neurų tautos tapatybės su baltais, skitų artojų su slavais, antropofagų su mordvinais. Kad baltai ir slavai senovėje gyveno į šiaurę ir šiaurės vakarus nuo tų skitų, kurie buvo apsigyvenę prie Juodosios jūros ir kurie savo kilme buvo iraniečiai, yra jau kitų, pvz. Būgos, tvirtinta, ir šitai pažiūrai tenka pritarti.

Estas Petras *Arumaa* paskelbė Vilniaus lietuvių tarmių tekstus su gramatikos pastabomis (1931 m.). Labai svarbi yra jo 1933 m. pasirodžiusi knyga apie lietuvių kalbos asmeninių įvardžių raidą. Jis buvo savo nuomonėms įrodyti perskaitęs daug tekstų tiek iš seniausios, tiek iš vidurinės gadynės. Jo veikalas buvo Spechto kritikuojamas slavistikos žurnalo 12 tome.

Helsinkio universiteto profesorius J. *Mikkola* (1866—1946) buvo geras slavistas ir baltistas. 1903 m. pasirodė jo knygutė apie baltų ir slavų kalbų įvairius klausimus, o 1930 m. jis skaitė Rygos universitete paskaitą apie senuosius baltų santykius su slavais (žiūr. Latvijos švietimo ministerijos pranešimų 1930 m. leidinį). Jo nuomonei, kad laivo pavadinimas kilimo esąs suomiškas, aš visai pritariu; bet dalis kitų jo aiškinimų nėra teisinga. *Burė* nėra skolinys iš suomių kalbų; šis žodis negali būti skiriamas nuo graikų *pharos* "drobė, milas, drabužis", vadinasi, yra grynai indoeuropietiškas. Lygia dalia visos baltų kalbų sintaksės ypatybės, Mikkolos laikomos suomiškomis, nėra iš ten paskolintos, kaip rodo kitų indoeuropiečių kalbų duomenys.

Kad labai anksti suomių kalbos yra pasiskolinusios daug žodžių iš baltų kalbų, yra jau 1893 m. parodęs remdamasis gausia medžiaga danas V. *Thomsenas*. Naujesniu laiku, atvirkščiai, ypačiai latvių kalba yra priėmusi visą eilę suomiškos, estiškos, lyviškos kilmės žodžių.

Eino *Nieminenas*, J. Mikkolos mokinys, 1922 m. įteikė Helsinkio universitetui daktaro darbą apie galūnę *-ai* baltų kalbose. Nors jo bendra teorija yra atmestina, daug išgalių yra laimingai išaiškinta, ir baltistams yra patartina perskaityti Niemineno knygą.

Rusų kalbotyra prieš pirmąjį pasaulinį karą labai klestėjo. Pilypas *Fortunatovas* (1848—1914) pirmas Rusijos visuomenę supažindino su vakarų Europos mokslininkų indoeuropiečių kalbotyros daviniais ir pats daug prisidėjo prie šio mokslo pažangų. Jam buvo pavesta lyginamosios kalbotyros katedra Maskvos universitete. Vėliau jis buvo išrinktas ir rusų mokslo akademijos nariu. Dalis jo straipsnių ar tiesiog buvo rašoma vokiškai ar į vokiečių kalbą ypačiai jo draugo F. Solmseno išversta. Fortunatovo tyrinėjimų dėka žinome, kad abudu sklandūs priebalsiai *r* ir *l* buvo žinomi jau indoeuropiečių prokalbei, nors iraniečių kalbos pažįsta tik *r* ir sanskritas griežtai neskiria priebalsio *l* nuo *r*. Iš Fortunatovo baltistikos darbų svarbiausi yra tie, kurie liečia kirčiavimą, priegaides ir ilguosius balsius baltų kalbose. Vienas iš jų pasirodė slavistikos archyvo 4 tome, o kitas buvo vokiškai išverstas ir išspausdintas Bezzenbergerio indėlių į lyginamąją kalbotyrą 22 tome.

Jurgis *Uljanovas* (1859—1912 m.) nagrinėjo baltų ir slavų kalbų santykius asmenuotės ir veiksmažodžių reikšmės atžvilgiu, be to, esamojo laiko darybą abiejose kalbų šeimose.

Lenkas Viktoras *Poržežinskis* (1870—1929 metais) veikė ilgą laiką Maskvoj, o po lenkų valstybės atnaujinimo, Varšuvoj. Jo įvadas į indoeuropiečių lyginamąją kalbotyrą yra išverstas ir vokiškai. Baltų kalbotyrą liečia jo darbai apie asmenuotės istoriją baltų kalbose (1901 m.), apie sangrąžinius veiksmažodžius lietuvių ir latvių kalbose (1903 m.), apie baltų ir slavų kalbų bendrą laikotarpį (Rocznik slawistyczny, t. y. slavistikos metraščio 4 tome), indėliai į lietuvių kalbos istoriją ("Symbolae philologicae in honorem J. Rozwadowski" 2 knygoj, 27 t. t. pusl.).

J. *Rozwadowskis* (1867—1935 m.), kurio 60 metų sukaktuvėms paminėti šitų indėlių ("Symbolae") du tomai buvo išleisti Krokuvoj 1927 ir 1928 m., buvo vienas iš žymiausių Lenkijos kalbininkų. Lietuvių kalbotyra jam yra labai dėkinga už 1737 m. *Universitas linguarum Lituaniae* leidinį (Krokuvoj 1896 m.). Šitos gramatikos duomenis apie vienos iš Vilniaus lietuviškų tarmių kirčiavimą Rozwadowskis yra kritiškai nagrinėjęs indoeuropiečių kalbų tyrinėjimų 7 tome.

J. *Safarevičius*, greta su Otrębskiu labai naudingos lotynų kalbos lyginamosios ir istorinės gramatikos pirmos dalies rašytojas (Varšuvoj 1937 m.), domisi ir lietuvių kalba. Vilniuj išleisto žurnalo "Balticoslavica" 3 tome (1938 m.) jis tyrinėjo veikslų vartojimą kelių senų lietuviškų autorių raštuose, sugretindamas tekstus su lenkiškais originalais. Trumpai jis yra suglaudęs savo išvadas 4 tarptautinio suvažiavimo Kopenhagoje 1938 m. pranešimuose. Lenkų slavistikos metraščio ("Roznik slawistyczny") 14 tome Safarevičius yra išdėstęs baltų ir slavų kalbų skirtumus veikslų atžvilgiu.

Žurnalo "Prace filologiczne" (Filologijos darbai) 18 tome (1938 m.) Safarevičius atkreipė mokslininkų dėmesį į tai, kad Mažvydo katekizmo prakalbos eilėraštyj, kuris buvo skirtas lietuviams ir žemaičiams, pirmosios gretimų eilučių raidės sudaro Martyno Mažvydo lotynizuotą vardą ir pavardę: *Martinus Masvidius*, o ne, kaip aplamai rašoma, *Mosvidius*, t. y. tokiu pavidalu, kuris labai panėši į lietuvišką formą.

Jonas *Ostrebskis* plačiai aprašė Vilniaus apskrities Tverečiaus lietuvių tarmę. Jo darbo pirmame tome (1934 m.) Tverečiaus tarmės garsai, žodžių daryba, linksniavimas ir asmenavimas

yra išsamiai apibūdinti, o trečiame, jau 1932 m. išleistame, skoliniai iš slavų kalbų ir kilmės ir garsų raidos atžvilgiu. Antras tomas, kuriame turės būti paskelbti šios tarmės tekstai, dar nėra išėjęs iš spaudos. Ką tik pasirodžiusiame naujojo žurnalo "Lingua Posnaniensis" pirmame tome Otrębskis nagrinėja įvairių lietuvių, latvių ir slavų kalbų žodžių kilmę, o "Slavia occidentalis" pokariniuose tomuose (18 ir 19, Poznanėj 1947 ir 1948 m.) jis kritikuoja naujus kalbotyros ir baltistikos veikalus, pvz. Balčikonio lietuvių kalbos žodyną.

"Balticoslavica" 3 tome lenkų kalbininkas Stanislovas *Westfal* nušvietė prielinksnio į lenktyniavimą su lygiagrečiu *in*. Kai kurį laiką lytis *in* nerimtai grėsė antrai lyčiai, kol pagaliau į vėl įgijo persvarą.

Juozas *Zubaty* (1855—1931 m.) buvo žymiausias čekų kalbininkas. Jis tyrinėjo daug indoeuropiečių kalbų, ypačiai indų, iraniečių, slavų ir baltų kalbas. Jo baltistikos straipsnių svarbiausi yra tie, kuriuose nagrinėjama aliteracija latvių ir lietuvių dainose (1894 m.), antriniai žodžių gale pridurtiniai balsiai latvių dainose (1895 m.), tam tikros latvių, slavų ir indų kalbų k'lmininko galūnės (1897 m.) ir t. t. Daug jo mažesnių straipsnių pasirodė vokiečių, čekų ir net latvių kalbotyros žurnaluose.

Jo mokiniai yra Vaclovas *Machek* ir Bohuslovas *Havranek*. Pirmasis nagrinėjo stipriai ištariamų (ekspresyvių) žodžių darybą baltų ir slavų kalbų žodyno išgales (1934 m.), nors šitoj slavų kalbų žodyno išgales (1934 m.) nors šitoj pastarojoje knygoje išdėstytos etimologijos bent iš dalies yra abejotinos.

B. Havranekas paskelbė labai pamokomą knygą apie slavų kalbų veiksmažodžių rūšis (1928 ir 1937 m.), kur ir baltų kalbų reiškiniai yra nuolat sugretinami.

Bulgaras Aleksandras *Doričas* buvo apkeliavęs 1907, 1908 ir 1909 m. Mažąją ir Didžiąją Lietuvą ir paskelbė savo tenai padarytas pastabas knygoje "Indėliai lietuvių kalbos tarmėms pažinti" (Tilžėje 1911 m.). Bet ir į tekstus ir į gramatiką visa eilė net piktų klaidų buvo įsibrovusi. Mat, Doričas nebuvo nuodugniai išmokęs gyvosios lietuvių kalbos ir daug dalykų net neteisingai išgirdęs. Fonetikos atžvilgiu jis nebuvo pakankamai išlavintas ir nepajėgė atskirti priegaidžių. Taigi jo pranešimais neįmanoma pasitikėti.

Tarp danų kalbininkų jau pabrėžėme V. *Thomseno* nuopelnus suomių kalbų iš baltų kalbų paskolintų žodžių atžvilgiu. Tarp dar tebegyvenančių Danijos kalbininkų, kuriems rūpi ir lietuvių kalba, pirmą vietą užima Holgeris *Pedersenas*, gimęs 1867 m. ir ilgus metus dėstęs lyginamąją kalbotyrą Kopenhagos universitete. Jis yra iš dabartinių kalbininkų didžiausias indoeuropiečių šnektų žinovas ir yra nagrinėjęs visokeriopas indoeuropiečių kalbas, net tokias, kuriomis tiktai mažas skaičius mokslininkų domisi, kaip a. keltų kalbas, kurių jis yra paskelbęs nuodugnios lyginamosios gramatikos du stambius tomus, albanų, hetitų ir tocharų kalbas. Be to, jis yra žymus slavistas ir domisi taip pat baltų kalbomis. 1933 m. jis rašė "Lietuviškas studijas" ("Etudes lituaniennes"). Jis bandė išspręsti įvairius garsų, kirčiavimo, linksniavimo ir asmenavimo klausimus. Italų žurnalo "Studi Baltici" 4 tome jis išdėstė atskiras baltistikos problemas, pvz., indoeuropiečių prokalbės dvibalsio *eu* į *jau* ar rečiau į *au* pereigos sąlygas. Kituose to paties žurnalo tomuose jis mėgino išspręsti kai kurių lietuvių kalbos žodžių kilmę.

Jo mokinys ir lyginamosios kalbotyros katedros įpėdinis L. *Hjelmslevas* yra parašęs stambią knygą antrašte *Etudes lituaniennes* (lietuviškos studijos, Kopenhagoj 1932 m.). Nepaisant jo parinktos gausios medžiagos, už kurią tyrinėtojai jam bus nuoširdžiai dėkingi, aš negaliu pritarti daugeliui jo išvadų. Mano nuomone, kuri sutampa su Būgos, Endzelyno, Skardžiaus pažiūromis, *ie* yra atsiradęs tiktai iš senėlesnio *ei*, o ne iš *ai* ar *oi*. Liet. *pieva* ir graikų *poia* skiriasi nuo vienas antro balsių atspalviu. Kituose atvejuose *ie* pirmykščio *ai* vietą užėmė dėl kitų tai pačiai šakniai priklausančių žodžių įtakos. Kaip Skardžius savo straipsnyje "Arch. phil." 5, 59 t. t. pusl. parodė, *įsnaigas, snaigala* dvibalsio atžvilgiu sutampa su prūs. *snaygis*, got. *snaiws*, slav. *snegi* (su *e* iš prokalbės *oi*). *sniegas* seka veiksmažodžio *sniega, snigti* (kur *ie* atsirado iš *ei*, palyg. graik. *neiphei*) analogiją. Nepaisant gotų ir prūsų *ains*, lotynų *ūnus* iš senėlesnio *oinos* ir t. t. *vienas* turi *ie* iš *ei*, kaip matyti iš *vičveinelis* (Tilžės apskrityj), sen. latv. *veinads* "vienodas" Langijaus žodyne, latv. *eidene* "našlė" iš *einene* (pažodžiui "kuri pasiliko viena"); žiūr. mano straipsnį slavistikos žurnalo 20 (1948 m.) tome.

Dar daugiau darbų apie lietuvių ir latvių kalbų kirčius ir priegaides yra surašęs R. *Ekblomas*, Upsalos universiteto profesorius. Jis remdavosi visuomet vietinių gyventojų, kaip ir prof. Endzelyno pranešimais ir yra labai atsargus ir sumanus savo išvadose. Puiki yra jo 1922 m. pasirodžiusi knyga apie lietuvių kalbos garsų kokybę; bet ir jo kiti akcentologiją liečią darbai duoda daug įdomių davinių.

Norvegas *Kr. Stangas* labai nusipelnė senųjų lietuvių autorių kalbos nagrinėjimu. Ypačiai pagirtina yra jo knyga apie Mažvydo katekizmo kalbą (Oslo 1929 m.). Jo geras dabartinių žemaičių tarmių pažinimas jam žymiai palengvino rašyti tokį veikalą. Drauge su J. Geruliu jis aprašė lietuvių žvejų tarmę Prūsuose (Kaune 1933 m.). Lygia dalimi jis domėjosi ir atskirais baltų kalbotyros klausimais, kaip a., būsimo laiko dalyvio daryba, baltų kalbų santykiais su slavų tarmėmis ir t. t. Karo laiku (1942 m.) jis paskelbė svarbią knygą apie baltų ir slavų kalbų veiksmažodį. Daugeliui jo išvadų galima pritarti; žinoma, šis tas dar nėra galutinai išspręsta. Baltų ir slavų kalbų panašumus jis aiškina ne bendrąja prokalbe, bet tiktai vėlesniame laikotarpyj susidariusia "kalbine sąjunga", kurioje kažkaip dalyvauja ir germanų kalbos.

Olandas *N. van Wijkas* (1880—1941) buvo žymus slavistas; bet jis negalėjo tylomis praeiti nė pro baltų kalbas. 1918 m. jis savo studijose apie senųjų prūsų kalbą puikiu metodu aiškino teksto kilimą, o 1923 m. išėjo iš spaudos jo stambi knyga apie baltų ir slavų kalbų kirčių ir priegaidžių sistemą. Jo nuomonei, jog nė abiejų kalbų šeimų akcentologijos panašumu neįrodoma artimesnė jų giminystė, negaliu nepritarti. Tos pačios nuomonės yra ir lenkas D. *Bubrichas* savo straipsnyje "Ar buvo bendrų slavų ir baltų kalbų pakaitų kirčiavimo atžvilgiu?" (Symbol gramm. in honorem J. Rozwadowski 2, 3 t. t. pusl.). Net de Saussuro dėsnis yra išsivystęs nepriklausomai ir lygiagrečiai abiejose kalbų šakose. Anot šio dėsnio, kirtis nuo cirkumfleksinio skiemens, t. y. lietuvių kalboj nuo tokio, kurio balsis turi tvirtagalę priegaidę, šoka į akūtinį skiemenį arba lietuvių kalboj į tokį, kurio balsio ištarimas yra tvirtapradis. Šitas kirčio persikėlimas įvyksta rusų kalboje net vėlesniu laiku. Be to, van Wijkas abejoja, ar de Saussuro dėsnis veikė prūsų kalboj tokiu pat mastu kaip lietuvių kalboje, ar tenai jis buvo apribotas tik galimais skiemenimis (žiūr. jo straipsnį "Tautos ir Žodžio" 2 tome).

Ką tik paminėtasis Ferdinandas *de Saussure* (1857—1913) buvo ilgametis Genevos, savo tėviškės, universiteto profesorius. Dešimtmetį (1881—1891) jis veikė Paryžiaus aukštojoj mokykloj. Savo studijas jis buvo atlikęs tiek Genevoj, tiek Berlyne ir Leipcige. Turėdamas vos 21 metus jis paskelbė savo garsią knygą "Memoire sur le systeme primitif des voyelles dans les langues indoeuropeennes" (Apžvalga apie balsių pirmykštę sistemą indoeuropiečių kalbose, 1878 metais). Jam pavyko padėti naują pagrindą indoeuropiečių kalbotyrai. Jo radinys, kad prokalbė turėjo tiek vieno, tiek dviejų skiemenų šaknis, ilgainiui pasidarė visų rimtų mokslininkų pripažintu dėsniu. Baltų ir slavų kalbose šitas dvigubumas tebeatspindi vidinių skiemenų priegaidžių skirtumuose.

Visuose de Saussuro darbuose senoviškoji lietuvių kalba vaidina sprendžiamą vaidmenį. Ypačiai pabrėžtini yra jo straipsniai Paryžiaus "Memoires de la societe de linguistique" (Kalbotyros draugijos pranešimų) 8 tome, vokiečių žurnalo "Indogermanische Forschungen" (Indoeuropiečių kalbų tyrinėjimų) 4 ir 6 tomuose ir t. t. Su jo vardu yra ankštai susijęs ką tik paminėtas baltų ir slavų kalbų kirčio persikėlimo dėsnis. De Saussuro nuomonė apie kirčio atmainą įvairiose vardažodžių ir veiksmažodžių paradigmose tapo pagrindu tolesniems tyrinėjimams. Griežtu filologiniu metodu tyrinėdamas Širvydo ir Daukšos tekstų pateikimo tikslumą, de Saussure yra parodęs, kad lytys kaip *moteres, dukteres,* iš kurių išriedėjo dabartinės rašomosios kalbos *moters* ir *dukters,* senųjų autorių laikais buvo iš tikrųjų tebevartojamos ir nėra spaudos klaidos. Kaip mes dabar žinome, tokios lytys nė dabar nėra išnykusios kai kuriose tarmėse. Visi de Saussuro darbai yra dabar lengvai prieinami jo veikalų rinkinyje, kurį jo šeima išleido 1922 m.

Antras pirmaeilis prancūzų kalbininkas buvo Antanas *Meillet* (1866—1936), apie kurį atsiminimo straipsnį yra surašęs *R. Schmittleinas,* prieš karą dėstęs universitete Lietuvoj ir Latvijoj, o dabar prancūzų okupuotos Vokietijos zonos švietimo įstaigos aukštas karininkas Baden-Badene. Lietuvoj ir Latvijoj Schmittleinas buvo atsidėjęs baltistikos studijoms, kurias jis ir dabar tebetęsia.

Meillet yra surašęs labai daug pagrindinių knygų. Bendrąją kalbotyrą liečia jo "Introduction a l'etude comparative des langues indoeuropeennes" (Įvadas į lyginamąsias indoeuropiečių kalbų studijas). Šitas veikalas sulaukė net 7 laidų. Slavistai yra Meilletui dėkingi už knygas apie bendrąją slavų prokalbę ("Le slave commun", pirma laida 1924 m.), apie kilmininką ir galininką senųjų slavų kalboj ("Genetif-accusatif en vieux slave", 1897 m.), už studijas senųjų slavų kalbos etimologijos ir žodyno srityje ("Etudes sur l'etymologie et le vocabulaire du vieux slave", 1902 ir 1905 m.) ir už įvairius mažesnės apimties straipsnius.

Lietuvių kalbos tyrinėjimams yra paskirti Meilleto straipsniai "Letto-Slavica" (Memoires 10 ir 11 tome), kuriuose nagrinėjama tarp kito ko lietuvių prielinksnių *ažu* ir *už* praplitimas ir tarpusavio santykiai, jo pastabos apie lietuvių kalbos veiksmažodžio priegaides, ypačiai apie būsimojo laiko 3 asmens, kaip *ves, neš,* kairinį kirtį ("La Parole" = "Žodžio" 1900 sąsiuvinyj ir Memoires 12 tome). Žurnalo "Revue des etudes slaves" (Slavistikos studijų apžvalgos) 5 tome Meillet stengėsi, kaip ir savo knygoje apie indoeuropiečių tarmes ("Les dialectes indoeuropeens"), atremti pažiūrą apie bendrąją baltų ir slavų prokalbę kaipo indoeuropiečių prokalbės tęsinį. Jis tenai davė daug gražių pastabų apie slavų ir baltų kalbų žodyno skirtumus.

Vienas iš gabiausių Meilleto mokinių buvo Robertas *Gauthiot.* Jis mirė pirmame pasauliniame kare 1917 m. sunkia liga, kuri jį buvo apnikusi, jo apkasuose sprogus granatai. Šitas mokslininkas buvo įsigilinęs ne tik į indoeuropiečių, bet ir į kitų kalbų šeimų, pvz. suomių, kalbas. "Memoires" 13 tome jis išleido 1838 m. žemaičių elementorių, pridėdamas pastabų apie jo tarmę ir žodyną. Buvęs 1900 m. Buivydžiuose Zarasų apskrityj, jis aprašė 1903 m. šitos srities tarmę ("Le parler de Buividze") pridėdamas, deja, tiktai vieną pasakėčią. Apie lietuvių kalbos dvibalsio *ie* kokybę Gauthiot pareiškė savo nuomonę vokiškai rašytame straipsnyje lietuvių literarinės draugijos 5 tome. Kaip ir kituose savo darbuose, taip ir šitame jis pasirodė esąs geras eksperimentalinės fonetikos žinovas.

Italijos kalbininkai, kurie domisi tarp kito ko ir baltistikos klausimais, yra *G. Devoto, V. Pisani, G. Bonfante.* G. Devoto įsteigė organą "Studi Baltici", kuris iki šiol sulaukė 8 tomų ir kuriame bendradarbiauja Italijos ir užsienio mokslininkai. 3 jo tome Devoto paskelbė straipsnį apie

VINCAS KAZOKAS

IŠ CIKLO "METAI"

1. ŽIEMA.

Kažin kur, girios pakrašty, sušvinta žiburėlis.
Pilkoj tamsoj ištirpsta kelias ir namai —
O tu bevardžiu ilgesiu prie lango parimai,
Įsižiūrėjęs į stikle pražydusią ledinę gėlę — —

Ir tavo širdyje pavasariai vėl bunda, kelias:
Akimirksniui sumirga slėniai vėl žali —
Staiga tave per baltas lygumas toli
Štai išveda klajot kažin kur, nepasiekiamai toli
Suskambęs nepažįstamo keleivio tolimas varpelis.

2. PAVASARIS.

Tai jūs ilgėjotės kadais, žvalgydamiesi po pusnynus.
Ir ne varpelio laukėte suskambant, ne!
Tik savo ilgesį miegodami skandinote sapne,
Ir siautėte, užmiršę viską, mirgančiuos gėlynuos.

Bet kai tik pirmas pumpuras tarytum griausmas plyšta,
Ir upėje vanduo pakyla drumzlinas ir neramus —
Tada atplėšiate duris, ir valkose paklystat,
Pamiršę motinas ir duoną, jūs visą dieną nesugrįžtat,
Ir esate laimingi, neradę kelio į namus.

3. VASARA

Ne saulė ir kaitra — tai nerimas jums širdį maudžia,
Ir nenumaldomi troškimai dega jumyse!
Tai gal todėl ir kliūtys nėra jums per skaudžios,
kad, alpstant kūnui, nepavargstate dvasia!

Bet kol širdyj dar neišblėso jūs siekimų aistros,
Kol dvasios nepalaužė pralaimėjimo grėsmė, —
Jėgas jumyse ugdo prakaito lašai, karšti ir aitrūs,
Ir jūs be nuovargio vis veržiatės per karštį ir per kaitrą
Tikėdami kietoj kovoj gyvenimą laimėt.

4. RUDUO

Jūsų gyvenimas dabar tarytum parkas rudenį,
kurin jūs bėgote kadais, svaiginami svajonių ir sapnų,
Ir džiūgavot, manydami suradę šalį lobių amžinų, —
Dabar klausykite: ruduo gyveniman jus budina!

Užlieja lietūs štai liepsnojančius jaunystės jūsų burtus,
Ir vėjas jūs svajones, kaip lapus, šit suverčia purvan.
O kai jūs stovit, lyg staiga pažadinti, nustebę ir apkurtę,
Jus paliečią nematoma ranka, ir šiurpas jus nupurto,
Tada suklupę be jėgų suklinkate: O Viešpatie, Aiman!

tautą ir *liaudį*, 4 apie *uošvį*. Rinkinio "Europa orientale" (Rytų Europa) 9 sąsiuvinyj jis apibūdino visiems suprantamu pavidalu lietuvių kalbos bruožus.

V. Pisanio dėmesys yra atkreiptas į aibę indoeuropiečių kalbų ir į bendrą kalbotyrą. Baltologijos srityje jis rašė apie baltų ir slavų kalbų savitarpio santykius, lietuvių kalbos būdvardžių ir daiktavardžių linksniavimą, baltų kamieną *nama-* (liet. *namas, namai,* latv. *nams*), kai kuriuos baltų kalbų mažmožius (žiūr. Stud. balt. 2—5 tomus). Indoeuropiečių kalbų tyrinėjimų 49 tome Pisani išdėstė lietuvių kalbos veiksmažodžių būsimojo laiko 3 asmens pavidalą. Nors ne visos jo nuomonės įtikina, jis yra plataus akiračio ir aštraus proto kalbininkas.

Tas pats galima pasakyti apie G. Bonfantę, kuris "Stud. balt." I t. t. tomuose davė naują de Saussuro kirčiavimo dėsnio, nors ir neįtikinantį formulavimą, nušvietė latvių kalbos laužtinę priegaidę, lietuvių kalbos kirčio atmainas, senoviškumus baltų kalbose ir lietuvių kalbos linksniavimo tipo *kelmas*: *kelmai* kilmę.

MENAS IR MOKSLAS LIETUVIŲ TAUTOS TARNYBOJ

J. GRINIUS

Ruošdamasis padaryti keletą pasiūlymų apie dailiųjų menų ir dvasinių mokslų tvarkymą emigracijoj, remiuosi prielaida, kad dailiųjų menų, t. y. muzikos, dailės ir grožinės literatūros reikšmė tiek asmens, tiek tautos gyvenime yra didelė. Tai įrodyti būtų nesunku (tai mano yra padaryta knygoje "Grožis ir Menas"). Čia pradžioj tik noriu savaip parafrazuoti ir pritaikyti J. Basanavičiaus žodžius, jo parašytus pirmame "Aušros" n-ry. Ten jis buvo pasakęs, kad žmonės, nežiną savo tautos istorijos, pasilieka vaikais. Šiandien būtų galima pasakyti, kad tauta, kuri neugdo ir nepuoselėja savo meno ir mokslo, yra bekalbė ir beveidė kitoms tautoms. Tai ypač tinka mažoms tautoms. Juk senovės Graikija mums atrodytų beveidė ir bekalbė, jei ji nebūtų turėjusi savo filosofų, savo poetų, savo dramaturgų, savo skulptorių ir architektų. Tik jų dėka senovės Graikija tebėra gyva mūsų sąmonėj ir tebedaro įtakos mūsų laikų sergančiose tautose.

Ir Lietuva šių dienų tautoms atrodo beveidė ir bekalbė, nes maža teturime mokslo ir meno kūrėjų, kurie būtų pasaulinės reikšmės. O tų, kuriuos turime, mes ligi šiol nepasistengėme organizuotu būdu išvesti į pasaulį. Taigi šiandien, kai mes politinėmis priemonėmis norime mūsų tautai atgauti laisvę ir nepriklausomybę, mes negalime palikti nuošaly tų kultūros sričių, kurios suteikia tautai ir žodį ir veidą tautų tarpe, t. y. mes negalime nesirūpinti dvasiniais mokslais, grožine literatūra, muzika, daile, nes šiose kultūros srityse ryškiausiai atsiskleidžia tautos pasaulėjauta ir tautos charakteris.

O jei per dvasinius mokslus ir meno kūrinius geriausiai ir ryškiausiai pasireiškia tautos pasaulėjauta ir jos charakteris, metaforiškai tariant, jos veidas ir jos žodis, tai per meno kūrinius ir dvasinius mokslus taip pat geriausiai galima išlaikyti tautos sąmonę ir tautinį charakterį savo tautiečiuose, kurie yra atplėšti nuo gimtosios žemės. Tautybei išlaikyti, be abejo, didžiulės reikšmės turi gimtosios kalbos išsaugojimas. Tačiau jei gimtoji kalba tepaliktų tik kasdienine tradicija, jei mūsų gimtosios kalbos žodžiais nebesroventų kūrybinė mintis ir kūrybinė emocija, jei savo kalba nebereikšime tų gilių emocijų ir minčių, kurias sukelia mumyse prasmingi grožinės literatūros, muzikos, dailės ir filosofijos bei sociologijos kūriniai, mūsų kalba teliks tuščias formalumas, kuris greit bus atmestas, kai išeiviams prieš akis stovės aukštesnė kultūra ir jos vertybės.

Jei šiandien Jungtinėse Valstybėse daugiau kaip pusė lietuvių yra nutautę, jei Amerikoj gimusi ir Amerikos mokyklas išėjusi lietuvių jaunoji karta gėdisi lietuvių kalbos, tai pirmiausia atsitiko dėl to, kad Amerikoj lietuvių kalba nebuvo sukurta nė vieno žymesnio mokslo ir grožinės literatūros veikalo, kuris būtų arti pasaulinio lygio. Jei jaunoji Amerikos lietuvių karta greitai nutauto, tai atsitiko ir dėl to, kad lietuvių išeivių tarpe nebuvo nei žymių dailininkų, nei žymių kompozitorių, kurie savo kūriniais būtų imponavę jaunuomenei ir būtų jai leidę didžiuotis prieš svetimtaučius. Amerikos lietuvių tarpe buvo neblogų visuomenininkų organizatorių, bet nebuvo nei žymių rašytojų nei poetų, nebuvo žymių kompozitorių, ypač nebuvo nė vieno žymaus dailininko (skulptoriaus, tapytojo). Nors senieji lietuviai amerikiečiai buvo gabūs ir energingi, tačiau nei dvasinių mokslų nei dailiųjų menų jie nevertino (tiesą sakant, jiems nė nebuvo kas tą vertę nurodytų). Todėl daug išleistų JAV prieš 50—30 metų knygų knygelių buvo tik menkos populiarizacijos arba vertimai iš svetimų kalbų. Kiek geriau buvo su muzika: buvo sukurta naujų dainų ir operečių. Tačiau tai buvo pirmiausia pramoginė muzika. Jos lygis nebuvo toks, kad jis būtų galėjęs imponuoti tiems lietuviams, kurie gyveno tarp svetimtaučių arba kad tų svetimtaučių būtų buvęs įvertintas. Taigi nebuvimas JAV-se žymių mokslininkų, rašytojų, dailininkų ir muzikų buvo viena svarbiųjų nutautėjimo priežasčių.

Todėl šiandien, kai galvojame apie lietuvybės išlaikymą toje tautos dalyje, kuri turės daug prisidėti prie lietuvių tautos prisikėlimo ir prie sudarkyto jos charakterio atitiesimo, lietuviškojo mokslo ir meno kūrimu reikia gal daugiau susirūpinti negu politine akcija. Politinis mūsų klausimo sprendimas daugiausia pareis ne nuo mūsų, tremtinių ir išeivių, bet išlaikyti ir kurti savo tautinę kultūrą — aukštą dorovę, mokslą ir meną — pareina tik nuo mūsų. Lietuvoj likę mūsų tautiečiai tose kultūros srityse nedaug tegalės padaryti, nes jie nėra laisvi — jų mintys, jausmai ir valia nuolat iškreipiama ir prievartaujama.

Tai kas gi darytina, kad mes savo tautinę kultūrą, ypač meno ir dvasinių mokslų kūrybą galėtume išlaikyti ir net ją pakelti?

Pirmiausia mes patys turime įsitikinti ir įtikinti mūsų politines ir šalpos organizacijas, kad savo įvairių rūšių meninių ir dvasinių mokslų atstovų negalime lygiai traktuoti su visais kitais. Kūrėjų lygus traktavimas su visais kitais jau yra jų degradavimas; jie, kaip žmonės nepraktiški, naujoj emigracinėj aplinkoj sunkiau prisitaikys ir sunkiau darbo gaus bent sau artimoj specialybėj. Todėl jie greičiau sunyks ir žus negu kiti. Kad šito neatsitiktų, savuosius meno ir

mokslo kūrėjus reikia specialiau globoti ir šelpti, ypač kad jie nesijaustų palikti vieni ir nereikalingi.

Antras, jau specialus reikalas — reikia bent žymiesiems, pirmaeiliams mūsų menininkams ir dvasinių mokslų kūrėjams sudaryti tokias aplinkybes, kad bent keli jų, kiekvienas savo srity, galėtų kurti. Kitaip sakant, jiems reikia duoti darbo ir už tą darbą atlyginti iš fondų, specialiai tam reikalui suorganizuotų. Šitą klausimą noriu konkrečiau pailiustruoti.

Štai iš Lietuvos pasitraukę tremtyje yra ketvertas penketas muzikų kompozitorių. Jie kuria ar gali sukurti veikalų, galinčių prilygti kitų tautų kompozitorių kūriniams. Todėl šitiems lietuviams kompozitoriams reikia užsakyti naujų giesmių, dainų, kantatų, oratorijų, kamerinės ir simfoninės muzikos kūrinių, ir geruosius jų išleisti.

Turime taip pat keletą gabių tapytojų ir grafikų, kurie savo kūriniais prilygsta ar gali prilygti kitiems Europos tapytojams. Jiems reikia užsakyti paveikslų ne tik laisvomis temomis, bet ir temomis, paimtomis iš mūsų tautos gyvenimo ir jos literatūros. Reikia jiems duoti iliustruoti mūsų žymiųjų rašytojų veikalus ne tik grafiniu, bet ir tapybiniu būdu.

Kad naujai sukurti muzikų ir dailininkų kūriniai galėtų veikti mūsų tautiečius ir stiprinti juos dvasiškai, reikia specialiai organizuoti naujų kompozicijų koncertus įvairiuose didesniuose lietuvių centruose, ypač JAV.

Dailininkams (tapytojams, grafikams, skulptoriams, architektams) reikia padėti suorganizuoti bent po vieną parodą metuose ir ją kilnoti iš vieno didesnio centro į kitą. Tų parodų dalyviams reiktų skirti po vieną kitą premiją už geriausius darbus. Tačiau kad po parodų kūriniai neišsisklaidytų, reikia suorganizuoti ir laikiną nedidelį muziejėlį, kur dailininkai galėtų deponuoti savo kūrinius apsaugai. Ten, tame muziejėly, keliuose kambariuose galėtų vykti ir pavienių dailininkų ir jų grupių parodėlės.

Tokį pat susirūpinimą, kaip dailininkais ir muzikais, tektų skirti mūsų rašytojams ir poetams, nes jų kūryba knygos pavidale gali pasiekti platesnes žmonių mases ir juos veikti tada ir ten, kur ir kada negali veikti parodos ir koncertai. Ir rašytojams (pasakotojams, dramaturgams) galima duoti užsakymų tam tikromis bendrai žmogiškomis temomis. Tačiau jų kūrybai skatinti ir jiems materialiai padėti gal geriau tiktų premijos, ne simbolinės, bet realios premijos. Kas metai arba kas antri metai turėtų būti skiriama ne viena, bet kelios premijos įvairioms grožinės literatūros rūšims (epui, dramai, lyrikai).

Tačiau, kad mūsų literatūra galėtų išeiti į platesnį pasaulį, reikia organizuoti mūsų autorių gerųjų kūrinių vertimus į svetimas kalbas. To nebuvo daroma mūsų nepriklausomybės laikais, ir tą trūkumą mes šiandien skaudžiai jaučiame. Reikia dabar žymiai sunkesnėse aplinkybėse daryti tai, ko nebuvo atlikta anksčiau. O dailiosios literatūros kūrinių, kurie galėtų prilygti svetimiesiems, mes turime ir turėsime, jeigu tik šios srities neapleisime. Tremty (Vokietijoj) išleistos knygos apie kai kurių mūsų dailininkų darbus rodo, kad net pavieniai asmenys gali daug ką padaryti, kai tik yra pasiryžimo.

Kalbant apie menų palaikymą ir kūrimą, negalima užmiršti ir teatro. Ir jo vaidmuo didelis. Ypač jei atsiminsime mūsų tautinį atgimimą, turėsime pripažinti, kad jam mėgėjų vaidinimai gal nemažiau pasitarnavo negu spauda. Juk teatro vaidinimas daug stipriau veikia žmones negu knyga. Tačiau jo silpnybė yra ta, kad jo forma trunka tik momentą, kol veiksmas vyksta scenoj. Po to viskas tuoj nueina nebūtin. Todėl, nors ir geriausi ir originaliausi teatro spektakliai, sukurti emigracijoj, negalės būti pernešti į laisvą nepriklausomą Lietuvą. Ir ten tegalėtų nukilti tik tų spektaklių autoriai. O kadangi suorganizuoti gerą spektaklį gali kaštuoti tiek, kiek išleisti gerą knygą, todėl geros knygos ir geros muzikinės kompozicijos išleidimas statytinas pirmoj eilėj negu geras teatro spektaklis. Betjei būtų galima, arba jei atsirastų koks mecenatas, nors ir nedidelę lietuvių teatro trupę reiktų suformuoti ir išlaikyti.

Tačiau negu tai yra svarbiau paremti kūrėjus tų dvasinių mokslų, kuriuose paprastai atsispindi tautos veidas. Tai sakydamas, turiu galvoj lietuvių kalbotyrą, lietuvių literatūros istoriją, Lietuvos istoriją, meno istoriją, filosofiją, pedagogiką, sociologiją. Beveik visoms šitoms sritims turime žymių mokslinių jėgų. Kai kurioms net po keletą. O kas gi bus su šitais dvasiniais mokslais atsikuriančioje Lietuvoje, jei šių sričių specialistai ir kūrėjai sunyks? Nejaugi mokslu tebus tik tarptautiškiausios sritys — technika su medicina ir gamtos mokslais, kurie ir dabar Lietuvoj nėra labai nuskriausti ir nejaučia tokio didelio slogučio, kaip aukščiau suminėti dvasios mokslai? Štai kodėl atrodo, kad vienam dviem mokslininkams iš kiekvienos dvasinių mokslų srities reikia duoti darbo ir už jį atlyginti. Mūsų kalbininkai ne tik turi tirti lietuvių kalbą, bet taip pat pasiryžti apie ją mokslo veikalų parašyti svetimomis kalbomis. Mūsų istorikai ne tik turi duoti mums išsamią Lietuvos istoriją gimtąja kalba, bet parašyti vieną kitą veikalą apie Lietuvos praeitį taip pat svetimomis kalbomis. Maždaug tą patį būtų galima pasakyti ir apie lietuvių literatūrą. Tiesa, bendrinę lietuvių literatūros istoriją (tegu ir netobulą) turime, bet neturime studijų apie daugelį autorių ir jų grupes. Daug naujų problemų mūsų laikai kelia sociologams, pedagogams, filosofams ir net teisininkams. Jų vienam kitam reikia sudaryti aplinkybes, kad jie į tas problemas galėtų duoti savo atsakymą.

Tačiau visų šitų dvasinių mokslų specialistai turėtų bendradarbiauti *sutrauktai lietuvių enciklopedijai* išleisti. Tai neturėtų būti 15—20 tomų serija, kokią mes leidome Lietuvoj. Ta lie-

MATISSE SAPNAS

tuvių enciklopedija turėtų sudaryti kokių dviejų tomų leidinį, kuriame apie Lietuvą būtų pasakyta visa, kas lietuviams, ypač svetimoj žemėj gyvenant, būtina žinoti, kitam pasakyti arba, ta enciklopedija remiantis, į laikraštį parašyti. Šitoks enciklopedinis leidinys yra toks pat svarbus, o gal net svarbesnis už lietuvių kalbos vadovą.

Kas šitais lietuvių meno ir dvasinių mokslų reikalais turėtų rūpintis? Manau, kad tam uždaviniui turi būti sukurtas Lietuvių Institutas, kokį turi lenkai Romoje. Į tą institutą turėtų įeiti po vieną-du atstovu kūrėju iš minėtų mums svarbių kultūros sričių.

To instituto centras turėtų būti Jungt. Amerikos Valstybėse, nors dalis jo narių galėtų gyventi ir kitur, ten, kur jų kūrybiniam darbui yra tinkamesnės sąlygos ir aplinkybės.

Ar tokio Lietuvių Instituto sukūrimas ir išlaikymas yra galimas? Jei jo reikšmė būtų suprasta, jis finansiškai būtų galimas. Juk reikia manyti, kad pasauly susipratusių lietuvių yra apie 60,000. Jų kiekvienas, nepajusdamas didesnių sunkenybių, gali paskirti po vieną dolerį per metus lietuvių kultūros reikalams. Tokiu būdu galėtų susidaryti 60,000 dol. suma. Jei bent pusė tos sumos būtų skirta Lietuvių Institutui, jis jau galėtų laikytis ir pagrindinius uždavinius atlikti. Paskui, darbui plėtojantis, gal būtų galima ir didesnę sumą sudaryti.

Tokiam Lietuvių Institutui, be finansinės kliūties, dar yra kitos dvi. Viena jų daugiau išviršinė kliūtis — įpratimas mūsų institucijas kurti politiškai partiniu pagrindu. Juk tas faktas, kad mes net labdaros organizacijas, kaip BALF ar Lietuvos Raudonasis Kryžius, sudarome iš politinių partijų atstovų proporcingai, rodo, kad mes politiką vis labiau imame suprasti,

kaip religiją, kaip kokią dievaitę, nors normaliai politika teturėtų būti tik bendrosios tautos gerovės tarnaitė. Šitoks mūsuose įsigalėjęs politikos supratimas gali kliudyti Lietuvių Institutui susikurti iš kūrybiškai pajėgių žmonių, nes partijos gali panorėti į institutą pasiųsti savo partijos pensininkus ar atstovus, bet ne atitinkamų sričių kūrėjus, nes jie nebūtinai turi būti pasiskirstę proporcingai pagal partijų skaičių.

Antra, išvidinė kliūtis bendram Lietuvių Institutui susidaryti gali būti ta, kad dvasiniai mokslai ir dailieji menai pačia savo esme yra glaudžiai susiję su giliais kūrėjo dvasiniais pergyvenimais, t. y. su jo pasaulėjauta ir pasaulėžiūra. Taigi kiekvienas žymus kūrinys daugiau ar mažiau išreiškia kūrėjo asmenybę ir jo pasaulėžiūrą. O tasai kūrinys, kuris galėtų patikti visiems, kuris pasaulėžiūros atžvilgiu būtų neutralus, iš tikrųjų tebūtų negyvas kūrinys, t. y. menkas kūrinys, kurio autorius nebūtų vertas visuomeninės paramos. O kadangi dvasiniai mokslai ir dailieji menai yra pasaulėžiūriški, žymiai labiau pasaulėžiūriški negu normali politika, tai šitai gali kliudyti Instituto nariams visai sutartinai dirbti. Ypač pinigų aukotojai gali nepanorėti remti tokių kūrėjų, kurie būtų priešingi aukotojų pasaulėžiūrai. Dėl tos priežasties įvairių pasaulėžiūrų žmonės gali nepanorėti bendro Lietuvių Instituto, o sumanyti remti tik savo pasaulėžiūros kūrėjus atskirai, kaip tai jau viešai yra pareiškęs JAV dienraštis "Draugas". Normaliose aplinkybėse tokia jo pažiūra visai teisinga. Bet ar dabar normalūs laikai lietuvių tautai?

Žinoma, ir atskirai didžiųjų pasaulėžiūrų žmonės gali turėti ir išlaikyti savus kultūrinės kūrybos centrus, nors ir mažesnio maštabo negu institutas. Pav., atrodo, kad kultūros institutą galėtų išlaikyti vieni katalikai. Juk JAV net turi įstaigą, kuri vadinasi Lietuvių Kultūros Institutu, tik jis silpnas ir mažai ką teveikia. Katalikams užtektų ir žmonių ir lėšų. Tačiau šiandien lietuviai katalikai neturi vieno didelio autoriteto, kuris visus sutelktų į didįjį kultūros darbą. Tiesa, jie turi formalinių autoritetų, bet jiems stinga tokio gilaus žvilgsnio ir jautrios pareigos vyro, kaip vyskupas M. Valančius, kuris pats buvo kūrėjas ir suprato kitus į kūrybą paskatinti ir juos paremti, nors jo istorinė aplinka buvo tamsesnė negu šiandien mūsiškė.

Aukščiau išdėstytos priežastys gali sukliudyti Lietuvių Institutui susikurti. Todėl greičiausiai mes jo neturėsime. Mes savo dailiųjų menų ir dvasinių mokslų kūrėjus paliksime vienus skursti ir nykti taip, kad jie nei išeivių negalės gaivinti savo kūryba, nei atsikuriančiai Lietuvai pasitarnauti. Mes ir toliau turėsime visokių populiarių laikraštukų, plokščios populiarizacijos ir propagandos leidinių, nes taip jausime smulkius reikalėlius geriau patenkinę. Mes tam visam išleisime gal net daugiau pinigų negu jų reiktų Lietuvių Institutui išlaikyti, bet jo nekursime ir neremsime, nes politikos ir propagandos sukeltas putas mes labiau vertiname negu kultūrines gelmes.

REZOLIUCIJA PRIE PASKAITOS "MENAS IR MOKSLAS LIETUVIU TAUTOS TARNYBOJ"

1. Lietuvių kultūrai palaikyti ir kurti steigtinas Lietuvių Institutas.
2. Lietuvių Institutą sudaro dailiųjų menų (tapybos, grafikos, skulptūros, architektūros, grožinės literatūros ir muzikos) ir dvasinių mokslų (lietuvių kalbotyros ir tautotyros, Lietuvos istorijos, lietuvių literatūros istorijos,meno istorijos, filosofijos, pedagogikos, sociologijos ir teisių) atstovai-kūrėjai.
3. Lietuvių Institutas duoda užsakymų dailiųjų menų ir dvasinių mokslų lietuviams kūrėjams, už geruosius jų kūrinius skiria premijas, leidžia jų knygas ir skiria reikale pašalpas kitų leidžiamiesiems darbams.
4. Jei toks institutas nesusikurtų, remtina kita jau esanti ir panašius tikslus turinti įstaiga, kol ji išsivystys iki čia minimo instituto.
5. Savai kultūrai remti ir kelti lietuviai apsideda metiniu mokesčiu, kuris būtų nemažesnis kaip vienas doleris metuose.

Redakcijos prierašas. Šis straipsnelis yra Dr. J. Griniaus pranešimas, skaitytas lietuvių tautiniam potencialui išlaikyti konferencijoj, įvykusioj š. m. sausio 12—13 d. Schwaeb. Gmuende (Vokietijoj). Po šio pranešimo kilo diskusijos. Prof. J. Kaminskas pritarė pagrindinėms referato mintims, konstatuodamas gyvą reikalą remti mūsų meno ir mokslo kūrėjus taip, kad jie nesunyktų ir galėtų kurti. Jis sutiko, kad Lietuvių Institutas reikalingas, kad referentas perdaug pesimistiškai žiūri į jo įsteigimo galimybes. Prof. Kaminskas mano, jog nereikia pikti ntis, jei menininkai ir kai kurie mokslininkai sukuria skirtinga pasaulėžiūra nuspalvintus kūrinius. Svarbu, kad jie turėtų palankias aplinkybes kurti. Prel. M. Krupavičius, kaip ir prof. Kaminskas, pritarė prelegento pagrindinėms mintims ir pasisakė prieš jo pesimistines išvadas. Tačiau jis pripažino, kad politikai dažnai partiškai galvoja, visur perdaug kišasi ir todėl pakenkia kitoms svarbioms sritims, kaip labdarybei ir kultūros reikalams. Jis taip pat mano, kad lietuvių menui ir mokslui palaikyti ir kurti reikalingas Lietuvių institutas. Jei tuojau jo nebūtų galima įsteigti, reiktų telktis ir remti Lietuvių Kultūros Institutą, kuris yra kun. Pr. Juro globoje (Bostone). Tiesa, jis, kaip sakoma, yra "klierikališkas", tačiau prie jo glaudžiasi ir kai kurie "neklierikalai". Jei prie Liet. Kultūros Instituto daugiau kitokių žmonių susitelktų, jo veikla būtų galima plėsti. J. E. vyskupas Brizgys, pasisakydamas prieš referento pesimistines išvadas, pritarė ir prof. Kaminsko ir prel. M. Krupavičiaus mintims apie Lietuvių Instituto reikalingumą ir dar kartą nurodė, kad tokios svarbios įstaigos užuomazgą, Lietuvių Kultūros Institutą Bostone. P. Šlepetys nurodė, kad Lietuvių Institutą finansiškai turėtų remti Kultūros Fondas, suorganizuotas prie Pasaulio Lietuvių Bendruomenės.

Kadangi visi kalbėjusieji sutarė su pagrindinėmis referato mintimis, prezidiumas paprašė referentą jo pasiūlymus apie Lietuvių Institutą, jo veiklos sritis bei pobūdį ir lietuvių pareigas jo atžvilgiu suformuluoti į rezoliuciją tezėmis.

Be šio pranešimo lietuvių tautiniam potencialui išlaikyti, konferencijoj dar buvo perskaityta ir išdiskutuota keturiolika kitų referatų, kuriuose įvairiais atžvilgiais buvo nagrinėti būdai ir priemonės lietuvybei išlaikyti ir ugdyti. Tų klausimų referentais buvo: vysk. V. Brizgys, Dr. D. Jasaitis, A. Trakys, kun. Urdzė, P. Vaitiekūnas, V. Sidzikauskas, prof. J. Brazaitis, Pr. Pauliukonis, M. Kriščiūnas, K. Rūkas, A. Petrauskas, kun. St. Yla, J. Gobis, prof. J. Kaminskas. Po kiekvieno referato buvo priimtos principinio pobūdžio rezoliucijos.

KŪRYBOS PASAULY

LITERATŪRA

ŠIANDIENINĖJ PRANCŪZŲ LITERATŪROJ

Nuo daugel amžių prancūzų literatūra reiškiasi dideliu gaivumu ir kūrybine jėga. Tos stiprybės ji buvo nenustojusi ir pastaraisiais dešimtmečiais. Nuo natūralizmo ir simbolizmo ji nesiliovė žėrusi talentą po talento į Europos ir pasaulio literatūrą, duodama jai naujų idėjų ir naujų srovių. Patys prancūzai, būdami sistemos žmonės, tuoj sutraukdavo savo beletristus, poetus ir dramaturgus į tam tikras grupes, dažniausiai atstovaujančias savo generaciją arba literatūrinę srovę. Taip paskesniais laikais, po didžiųjų simbolistų Paul Verlaine ir Arthur Rimbaud, po natūralistų Zola ir Maupassant, jie galėjo didžiuotis tokiomis stambiomis figūromis kaip Anatole France, Pierre Loti, Maurice Barres, Paul Bourget, Romain Rolland, Charles Peguy, Andre Gide, Paul Claudel Francis Jammes, Maurice Maeterlinck (belgas), Paul Valery, Marcel Proust, ir kitais vyresnėje kartoje, kurioje tik du tebėra gyvi — Paul Claudel ir Andre Gide, Paul Claudel, Francis aukščiausi literatūros vardai prancūzuose, — vardai išsilikę iš praeities, kurioje buvo sukurti didieji jų veikalai. Po jų iškilo ir naujesnė karta su Francois Mauriac, Jean Giraudoux, Georges Duhamel, Jules Romains, Apollinaire, Georges Bernanos, Martin du Gard ir dar jaunesniais. Paskutinių priešakyje savo pranašumu atsistojo Andre Malraux. Tai būtų antroji, o gal ir trečioji paskesniųjų laikų karta.

Visi šios kartos rašytojai buvo dideli vardai jau apie 1930 metus, o naujovininkas Apollinaire jau buvo seniai miręs. Todėl kyla klausimas, kokios stambios figūros išėjo į prancūzų sceną paskutiniu dešimtmečiu, ir kaip kūrybingi yra senesnieji beletristai ir poetai.

Nors ne viską apimdamas, įdomių pastabų apie šiandieninę prancūzų literatūrą duoda Yale universiteto profesorius Henri Peyre (žr. "The Yale Review", Winter 1950).

Čia trumpai perbėgsime tas jo pastabas.

Pradžioje autorius nurodo kontrastą, kuris taip aštriai krenta į akis: Prancūzijos gyvenime, bent iš paviršiaus, šiandien matyti optimizmas, kada kraštas atsistato ir įeina į normalias vėžes, o literatūrą žymi kraštutinis niūrumas ir pesimizmas. Paskutiniais metais prancūzų literatūra atrodo esanti apsėsta smurto, šlykštumo ir neapykantos temų. Aišku, tarp 1938 ir 1945 metų būta daug dalykų, kurie jaunąją kartą galėjo permerkti cinizmu. Tačiau nei prancūzų rezistencija, nei karo epizodai, nei daugelio drąsus laikymasis koncentracijos stovyklose nesuviliojo prancūzo rašytojo ieškoti didvyriškumo netolimoje praeityje. Sėkmingiausi paskutinių metų romanai, parašyti Carco, Curtis, Malaquais, Marcel Ayme, Vailland, vengia aukštinti prancūzų rezistenciją. Jie be jokio gailesčio piešia kilnių ir savanaudiškų motyvų mišinį. Karo temų tuo tarpu prancūzų rašytojai neliečia: atrodo, kad jie nori pamiršti šį košmarą, bėgdami į filosofines spekuliacijas ar į erotines avantiūras.

Tose avantiūrose pasigendame idilės ir šviesesnių spalvų. Retai kada meilė buvo traktuojama su tokiu brutalumu ir nuogumu, kaip dabar. Jau Marcel Proust šią romantiškiausią temą atjungė nuo bet kokių sentimentalumo puošmenų. Šių dienų rašytojams, išskyrus surrealistus, pirmoj vietoj stovi juslės, kurios jiems yra pirmutinis ir aukščiausias dalykas santykiuose tarp lyčių. Fizinė pusė jiems daug svarbiau, negu sentimentalinis ilgesys ar intelektualinis bendravimas. Moteris laimėjo laisvę, bet ji jau nebegarbinama nė nebegerbiama.

Malraux ir Saint Exupery pasaulyje moteris buvo netekusi bet kokios reikšmės. Tai žymu ir amerikiečių kūryboje, pav., Hemingway veikaluose. Jaunieji prancūzų beletristai blaiviai stato lygybės ženklą tarp meilės ir erotizmo. Tokios beletristikos balansas — suvedžiojimai, neapykanta ir pagieža tarp vyro ir moters. Sentimentalinė retorika beveik nedangsto pojūčių rajumo — ir retai kada tos knygos atsišviečia ligi intelektualinio grožio. Ryškiausi tokių knygų pavyzdžiai yra Roger Vailland "Les Mauvais Coups", Guy Dumur "Les Petites Filles Modeles" ir Dominique Rolin labai atviras veikalas — "Moi qui ne suis qu'amour". Nė vienas jų negali pretenduoti į pastovesnę vertę. Tos knygos yra per blankios ir neįtikinamos, — ir tos dvi savybės kenkia visai šiandieninei prancūzų beletristikai. Atrodo, jog vidutinis prancūzų romantistas yra per daug intelektualus, kad galėtų tikėti savo vaizduojamais personažais. Tada jis neišjudina nei tų personažų — nei mūsų, skaitytojų, sielos.

Romano krizė, kurią išgyvena Prancūzija, nėra jokia naujiena. Tai atsitinka kiekviename krašte kas dešimt ar dvidešimt metų. Kai romanas pasirodė, daugel kartų buvo jau

apraudota jo mirtis — ir jis vis atgydavo. Simbolizmo laikais prancūzų romanas buvo bemaž žlugęs. Bet kai visi daktarai jau buvo palikę jį numirti, pasirodė Proust, Mauriac, Malraux, Bernanos ir kiti, atnešdami naujo kraujo šiam žanrui. Tad ir dabar romanas Prancūzijoj, iš dalies Anglijoje ir Amerikoje, tėra patekęs į mažakraujystės laikotarpį. Nūnai prancūzų romano silpnybė yra per didelis intelektualinis aiškumas, kuris veda ligi sausumo. Taip iš dalies buvo Anatole France ir Jules Romains veikaluose, lygiai kaip ir senųjų, vaizdavusių palaidas temas autorių Laclos ir Sade, kurie yra mėgstamiausi jaunosios kartos mokytojai. Antra to romano yda yra perdėtas grubumas (R. Guerin, B. Vian), kurį galima atsekti ligi natūralizmo įtakos ir gal ligi naujosios amerikiečių beletristikos. Kiti jaunieji vėl specializuojasi seksualinių iškrypimų temose. Čia pasižymėjo slaptingai miręs žydas Maurice Sachs, keistas avantiūristas, o paskui — Genet. Pastarąjį kai kurie laiko literatūros naujiena, ir jo raštuose, šalia šlykštumo, esama ir poetinės galios. Tačiau tokia ydų ir iškrypimų literatūra darosi galop monotoniška ir nuobodi. Ne be reikalo šią maniją neseniai pašiepė Marcel Ayme savo veikale "Le Confort Intellectuel", kuriame čaižo literatūrinį snobizmą Paryžiuje. Vienok minėti rašytojai, lygiai kaip Maurice Druon ir Herve Bazin, yra tikri menininkai. Jeigu jų temos ir nykios, vis dėlto jų knygose esama energijos ir talento, kurio trūksta kitiems, šviesesniems, beletristams.

Kaip svarbiausias šios dienos rašytojas, neturįs sau konkurentų, stovi J. P. Sartre. Daug kas egzistencializme jau nusidėvėjo ir neatrodo jokia naujiena. Niekas jau nemano, kad naujoji filosofija išspręs visas problemas. Uolūs kritikai Sartre'o veikaluose atranda eibes spragų — ir su pagrindu. Aplink jį verda polemika. Tačiau tai jo nepabaido. Jis rašo nuostabiai daug. Štai vienu sykiu jis dirba prie dramos, prie didelio traktato apie etiką, prie veikalo apie politiką, galop prie kritikos knygos ir prie romano. Jis priešus sumaišo savo dialektika, savo nepaprasta kultūra ir įvairiais kitais gabumais, lygiai kaip ir giliu nuoširdumu. Atrodo, kad trečias jo beletristinės sagos "La Mort dans l'Ame" tomas bene bus geriausias jo laimėjimas. Įvairūs Sartre'o gabumai daro jį mūsų amžiaus Voltaire'u. Jam, kaip ir Voltaire'ui, stinga vieno dalyko: poetinės dovanos.

Sartre'o pranašumas mūsų dešimtmetyje gali būti paaiškintas ir tuo, kad stokoja žymių vadų, pasiekusių 50—60 metų amžiaus. Garbingieji prancūzų literatūros patriarkai šiandien yra Marcel Proust (1871—1922), Andre Gide (g. 1869 m.) ir Paul Claudel (g. 1868 m.). Marcel Proust kūrybos išlikimas tolesnėse kartose yra tikras. Šiandien ne taip aišku dėl Gide kūrybos, kuriai nūn prancūzai gana abejingi. Paul Claudel, tiesa, pavėluotai, paskutiniais metais susilaukė didelio pasisekimo scenoje savo dramomis, kurios ilgą laiką buvo nesuprastos ir ignoruojamos. Po šių žymių vardų nedaug tegalėtume rasti kitų, naujesnių, turinčių svorio. Yra tai Giraudoux ir Bernanos, abu jau mirę, taip pat Mauriac ir Malraux. Šiedu daugiau persimetė į politiką ir žurnalizmą, ir rodos, kad kaip beletristai jau vargiai ką naujo bepasakys. Kiti rašytojai, pasiekę šešiasdešimtuosius metus (normaliai Prancūzijoje menininkams yra tai kūrybos klestėjimo amžius), staiga neteko jaunųjų pasitikėjimo, gi kas blogiau — drauge ir stiprybės bei reikšmės. Tai Duhamel, Maurois, Romains, Martin du Gard, Giono, Cocteau ir dar kiti. Nenuostabu, kad tokioj tuštumoj nugalėtojais į sceną išėjo Sartre ir jo bičiuliai.

Tačiau jų vyravimas susilauks konkurencijos. 1949 metais pripažinimo nusipelnė du vardai — Herve Bazin ir Gheorghiu, rumunas, kurio knyga galėjo pasirodyti tik prancūziškai. Herve Bazin yra kilęs iš konservatyvios ir maldingos šeimos, vienok pats skelbia maištą bet kokiai tradicijai. Jo personažai yra vaikai, pereiną į vyro amžiaus pagundas, ir jis čia diskredituoja bet kokį mitą apie vaikų nekaltumą. Jo pasakojimas pinasi apie vaikų neapykantą motinai. Pirmoji jo knyga yra "Vipere au Poing", antroji — "La Tete contre les Murs". Gheorghiu veikalas, sukėlęs pernai sensaciją Prancūzijoje ir dabar išeinąs Amerikoje, vadinasi "Dvidešimt penktoji valanda". Knyga, kaip meno veikalas, turi spragų, bet bendras įspūdis yra didžiulis. Yra tai šių laikų visuomenės apkaltinimas, — visuomenės, kuri per techniką nustojo žmoniškumo, ir kurioje žmogus jau nebėra žmogus, bet skaitmuo. Kaip daugeliui dabarties rašytojų, taip ir čia labai jaučiami Kafkos pėdsakai. Šios niūrios knygos vyriausias personažas, rumunų kaimietis, pereina per kelias koncentracijos stovyklas, paskui per fabrikus ir kariuomenę,— naujųjų laikų mašinas, kurios mala žmogų. Jis yra pasmerktas, ir jeigu net, dvidešimt ketvirtai valandai išmušus, pasirodytų mesijas, jis negalėtų to žmogaus išgelbėti iš niūrios nedalios.

Stebint prancūzų literatūrą, peršasi šiandien tokios išvados. Nėra tai didelė kūrybos gadynė, kur rastume daugiau genijų ir šedevrų. Betgi prancūzų literatūra yra gyva. Leidėjai kalba apie krizę, vienok tokį rimti veikalai kaip Camus "Maras" ar Malraux "Meno fiziologija" išperkami po 100,000 ir po 30,000 egzempliorių. Po virtuvės ir moters, literatūra tebėra mėgstamiausia tema. Paryžiuje, kaip ir kituose miestuose, jaučiama stipri literatūrinė atmosfera. Po antro pasaulinio karo poezija atsistojo antroj vietoj, bet Michaux, Chor ir kiti yra su pasigėrėjimu skaitomi, ir diskutuojami. Teatras klesti, ir jį užpildo ne lengvos Bernšteino ir Guitry dramos, bet Claudel, Montherlant, Anouilh, Gabriel Marcel, Giraudoux, Sartre, sutraukdami pilnas sales.

Šiandieninė prancūzų literatūra nerodo išdailinto gyvenimo nė neveda į sapnų pasaulį. Ji gali būti erotiška ir net nešvari, bet nėra ji lengvapėdiška. Joje atsispindi filosofija ir socialinės šių dienų problemos. Joje nuolat eina dialogas, geriau tarus — trilogas, tarp marksizmo, egzistencializmo ir krikščioniškosios minties, kuri čia yra gilesnė, negu kuriame kitame krikščioniškame krašte. Už pesimizmo ir grubumo slypi didesnio nuoširdumo ieškojimas. Esmėje Anouilh, Giraudoux, Camus, Simone de Beauvoir, Malraux, Sartre ir net Genet pastangos yra visiškos tiesos, aiškumo ir skaistumo ilgesys.

A. V.

KNYGOS ir ŽURNALAI

ETNOLOGO ŽVILGSNIS Į PIRKIĄ

Gustav Raenk: **Das System der Raumeinteilung in den Behausungen der nordeurasischen Voelker, I Teil.** 136 psl., 33 pa- Folklivsforskning, Stockholm 1949.

Baltų, suomių, skandinavų, šiaurinių ir rytinių slavų senosios kaimo statybos gyvenamieji namai turi labai panašų planą. Tautotyros literatūroje tie namai priskiriami "Dūminiam dvigalės pirkios" tipui, pvz., senoviškoji aukštaičių pirkia.

Dėl ko tos skirtingos ir plačiai išsiskleidusios tautos sukūrė vienodos sistemos gyvenamąjį namą? Šiam klausimui atsakyti etnologas-tautotyrininkas pirmiausia tirs žmonių socialinius santykius, religines bei šeimynines tradicijas, ūkininkavimo būdą, apskritai — kultūrines sąlygas. Architektas ar inžinierius kreips daugiau dėmesio į gamtos sąlygas, naudojamas medžiagas, technines priemones ir, žinoma, į minėtąsias kultūrines aplinkybes.

Gustav Raenk šioje savo knygoje ("Šiaurinės Eurazijos tautų gyvenamųjų išplanavimo sistema") nagrinėja iškeltąjį klausimą etnologo požiūriu. Jisai beveik visiškai neliečia technikos faktoriaus, kuris taip pat stipriai paveikė planą. Autoriaus naudojamoji medžiaga gausi ir rinktinė: rašytiniai šaltiniai ir iki 20-tojo amžiaus išlikę senoviškieji trobesiai. Tiesiogiai neliesdamas senesniųjų istorinių bei priešistorinių laikų, autorius tačiau atremia kai kurių papročių kilmę į senąją prieškrikščioniškąją kultūrą. Dėmesio centre pastatyti estai (autoriaus tėvynė) ir suomiai, daug medžiagos panaudota iš slavų ir finų tautų; šiek tiek paliečiami latviai ir retkarčiais lietuviai.

Tiesa, Lietuva patenka ant autoriaus tyrinėjamojo regijono vakarinės ribos. Gal būt, autoriui nebuvo prieinama jau Nepriklausomoje Lietuvoje surinkta tautosakinė bei etnografinė medžiaga ir naujoji lituanistinė literatūra. Jisai cituoja tik senuosius Bezzenbergerį 1886, Charuziną 1907, Tetznerį 1902. Autoriui padėjo savo informacijomis apie lietuvius dabar Stockholme muziejuje dirbąs etnologas Juozas Lingis. Lietuviškoji pirkia, kad ir šykščiai, bet teisingai atstovaujama šioje bene pirmojoje studijoje apie didelės tautų grupės gyvenimojo namo išplanavimo sistemą.

Vokiečių kalba padaro knygą daug kam prieinamą. Šiaip Stockholmo Etnologijos Instituto leidiniai, suprantama, leidžiami švedų, kartais ir anglų kalba. Gustav Raenk buvo Tartu Universiteto profesorius, išspausdinęs daug mokslo darbų. Sovietų Sąjungai okupavus Estiją, prof. Raenk pasitraukė į Švediją ir dirba Etnologijos Institute.

Knygos svorio centras yra pirkios "šventoji kertė" (mūsų krikštasuolė). Aiškumui prisiminsime, kad pirkios sąvoka turi dvi reikšmes: platesnioji — visas namas, siauresnioji — gyvenamasis kambarys (su virtuve). Toliau čia naudosime tik

— Liepos 14 dieną Torrington, Conn. mirė **Carl Van Doren**, sulaukęs 64 metų amžiaus. Jis buvo vienas iš žymiųjų vyrų Amerikos raštuose: mokslininkas, kritikas ir literatūros istorikas.

siauresniąją reikšmę. G. Raenk metodiškai paruošia skaitytoją geriau suprasti labai įdomią ir seną kultūrinę apraišką, "šventąją kertę", pirmiausia duodamas suglaustą viso namo ir pačios pirkios išplanavimo apžvalgą. Paanalizavęs turimąją medžiagą atskirai tautomis, autorius sintetiškai perduoda plano sistemą, kuri yra bendra minėtosioms tautoms. Dvigalio gyven. namo viduryje yra priemenė, iš jos vienos durys į pirkią, kitos į antrąjį galą (seklyčią, kamarą). Pirkios kertėje, prie durų, stunkso dūminė krosnis. Ji kuriama iš pirkios, tad ir dūmai rūksta pirkion. "Užpečkinėje" lovos ar gultai, galinėje kertėje priešais duris, toliau nuo krosnies, stovi stalas, pasieniais — suolai.

G. Raenk pamini, kad dūminė pirkia užtinkama rytų Lietuvoje ir kad jos paplitimas į vakarus esąs neaiškus (psl. 17). Mes žinome, kad žemaičių gyvenamasis namas priklauso kitam tipui, su atviruoju ugniakuru. Tenai nėra dūminės krosnies, nes trobos krosnis kuriama pro angą iš priemenės, kur yra buvęs ir senoviškasis atvirasis ugniakuras. Žemaičių troba nėra dūminė. — Autorius randa daugiau skirtingų namų tipų Pabaltijy. Pvz., latvių ir estų gyvenamoji jauja, dar 19 a. plačiai naudota ir gyventi ir javams džiovinti. Autorius pastebi, kad suomių pirkios išsiskiriančios iš kitų rytų Europos gyven. namų tuo, kad jos senovėje neturėjusios lubų (psl. 39). Jisai nepamini žemaičių "numo", kuriame lubų niekad nebūta. Turime užfiksuotų "numo" pavyzdžių, išsilikusių iki 20-tojo amžiaus.

Ieškodamas išviršinių ženklų, kurie dalina pirkią į sekcijas specialiai paskirčiai, autorius ilgiau sustoja prie lubų sijų ir krosnių karčių, kurios nusidriekia palubėje skersai ir išilgai pirkios. Taip pat rūpestingai suregistruota originalūs baldų bei pirkios rakandų vardai, kurie paryškina tradicijas, kam kuri pirkios dalis naudojama. Senoji pirkia buvo vienintelė gyvenamoji patalpa visai šeimynai: čia virdavo, valgydavo, miegodavo, puotaudavo. Konservatyvūs kaimiečių papročiai ryškiai atsispindi pirkios padalinime išilgai į vyrų ir moterų puses. Vyrų pusėje durys ir stalas su "šventąja kerte", moterų — krosnis ir miegamasis ketvirtis. Jokių statytų sienų tam padalinimui nenaudota, tik kai kur gultams pridengti pakabinami audeklai ar mediniai skydai (rusai, baškirai). Šis padalinimas pabrėžiamas ypatingai puotų ar piršlybų metu: moterys susėda vienon pusėn, vyrai kiton (rusai). Baltų tautose susiskirstymas į vyrų ir moterų puses buvęs ryškus, susėdus prie stalo. Autorius pamini vieną pavyzdį iš Mažosios Lietuvos: prof. W. Andersono informacija, kad šermenų metu vyrai ir moterys sustodavę stuboje kas savo pusėje (psl. 56).

Galima įžvelgti tradicinį pirkios padalinimą ir kita kryptimi, skersai. Pirmoji pusė, prie durų, yra prastesnioji, antroji — galinė — švaresnioji, garbingesnioji. Prašalaičiui ar elgetai nevalia neprašomam pereiti į pirkios galą prie stalo. Ir piršlys turi likti netoli durų, kol paprašys arčiau. Toksai pirkios padalinimas pagal socialinius papročius įprastas rusuose, suomiuose, estuose, latviuose, taip pat ir lietuviuose.

Peržvelgus visą pirkią, ilgiausiai sustojama "šventojoje kertėje". Daugybe pavyzdžių parodyta, kad stalas visų minėtųjų tautų statomas kertėje, išilgai arba skersai pirkios. Susidariusios stiprios tradicijos, kur kam susėsti prie stalo. Garbingiausioji vieta — pačioje kertėje, krikštasuolėje (šį pavadinimą autorius cituoja lietuviškai). Iš sporadiškai pasitaikančių, tačiau autentiškų pavyzdžių autorius sprendžia, kad senoji pirmykštė stalo vieta buvusi ne kertėje, o ties pirkios viduriu, palei

išilginę namo sieną. Pirkios kertėje jau iš seno, kai dar ten nebuvę stalo, buvo pagarbiai laikomi religinio kulto objektai. Tad stalas nesąs esminė "šventosios kertės" dalis. Jis tiktai vėliau į kertę nustumtas, dar daugiau išskyrė ją iš kitų pirkios plotų. Šią tezę autorius paremia trobesių aprašymais ir papročių bei religinių tradicijų fragmentais, užimančiais visą trečiąjį knygos skyrių "Die heilige Hinterecke als Heiligtum". Kiek anksčiau prof. G. Raenk yra parašęs atskirą veikalą "Die heilige Hinterecke im Hauskult der Voelker Nordosteuropas und Nordasiens" (neseniai išleista Suomijoje, FFC serijoje).

Charakterizavęs finų, rusų ir baltų "šventąją kertę", autorius duoda gana gausiai tų tautų tautosakinės medžiagos — papročių, liečiančių religinio kulto praktiką pirkioje. Nors čia susiduriama su įvairiomis tikybomis — katalikais, pravoslavais, protestantais, pagrindinė tradicija lieka ta pati. Toje pačioje pirkios kertėje įrengtas savo rūšies altorėlis, labiausiai gerbiama namų vieta. Pravoslavų ikonos gal labiausiai išsiskiria savo forma ir apkrovimu; kertėje pastatoma spintelė ("božnica"), ant jos šv. paveikslai, šv. vanduo, žvakės, maldaknygės. Katalikai pasikabina paveikslus ant sienos, o smulkesnius daiktus pasideda ant mažos trikampės lentynėlės kertėje. (Ir Lietuvoje užtinkame "šv. žolynus", "grabnyčias" žvakes, taip pat maldaknyges, šventą vandenį toje pirkios kertėje). Protestantų (suomių, estų, latvių) "šventoji kertė" kukliausia — ant lentynėlės Šv. Rašto knygos, kartais ir krucifiksas. Autoriaus nuomone, pro tuos regimus krikščioniškuosius ženklus lengva įžvelgti prieškrikščioniškosios kultūros liekanas. Seniau melsdavosi į namų dievus ar dvasias, dabar meldžiantis kreipiamasi į šventuosius, kurių paveikslais papuošta kertė. (Suomiai tikėję, kad toje pirkios kertėje būnanti geroji namų dvasia.) Primityvieji mordvinai dar pastaraisiais laikais meldžia protėvių dvasių palaimos vedybiniam gyvenimui. Savotišku "tabu" "šventoji kertė" apsaugota nuo svetimų žmonių. Prašalaičiui nevalia nei liesti nei kartais ir žiūrėti ikonų (rusai).

Knygos I-osios dalies pabaigoje duotas skyrelis čeremisų ir votjakų (finų giminės tautelės) aukojimo trobelių planui ir tradicijoms, kurioms tą planą formavo.

Antroje knygos dalyje, kuri dar nespausdinta, autorius žada panagrinėti tolimiausių Europos šiaurės ir Eurazijos rytinių dalių gyvenamuosius būstus, socialines ir religines apraiškas, paveikusias jų planą. Pabaigoje numatytas palyginimas su kitomis tautomis.

Autorius davė išsamią studiją apie socialinius faktorius, formavusius pirkios išplanavimo sistemą, apsiribodamas jų nagrinėjimu iš esmės. Jisai neketino šioje knygoje patyrinėti jam rūpimų apraiškų paplitimo ribų. Dėl to nerandame knygoje jokių žemėlapių ar kartogramų, kurie kitais atvejais vertingai iliustruoja etnologinius darbus. Nors ir nebe tose sąlygose, kuriose G. Raenk pragarsėjo savo specialybės mokslo darbais Estijoje ir toli už jos ribų, jisai įstengė nugalėti kliūtis ir davė iki šiol vienintelį išsamų specialų veikalą, susiejantį regimą liaudies kultūros paminklą — gyvenamojo namo planą — su dvasinės kultūros tradicijomis.

J. Gimbutas

LIETUVA AMERIKIEČIŲ ISTORIJOS VADOVĖLY

Neseniai teko matyti vieną amerikiečių mokyklose (kolegijose) vartojamą paskutinių laikų istorijos knygą. Tai "The Origins and Consequences of the World War II". Šis veikalas suredaguotas Floyd Cave, o parašytas kelių bendradarbių ir dar palydėtas buvusio Valstybės pasekretario Sumner Welles pratartimi.

Nežiūrint profesoriškų titulų ir Sumner Welles pagyrimų, šioje naujausių laikų istorijoje esama visai klaidingų teigimų. Tie teigimai juo blogesni, kad jie sudaro iškreiptus ir juodus paveikslus apie kai kurias šalis. Gaila, kad amerikiečių jaunimas mokomas klaidų, ir net keista, kad tokią knygą vartojant pasitaikė rasti vienoje katalikų kolegijoje.

Tų nesąmonių šiame veikale pažerta ir apie Lietuvą, kada kalbama apie Baltijos kraštus.

Į knygos pabaigą randame skyrių "Supervalstybių konfliktai". Šią dalį parašė Vanderbilt universiteto profesorius R. E. Lindgren.

Kalbėdamas apie komunizmo plitimą Rytų Europoje, autorius sako: "Rytų Europos palankumas komunistų skverbimuisi gerai žinomas ir yra atsiradęs dėl aiškių priežasčių. Jau nuo 1920 metų kaimiečiai reikalavo žemės išdalinimo"... Toliau jis pažymi, kad tik Čekoslovakija įvykdė žemės reformą, be to, Bulgarijoj ji nebuvo taip reikalinga. "Bet Rumunijoj, Vengrijoj, Lenkijoj, Jugoslavijoj ir Baltijos valstybėse kairiosios grupės reikalavo padalinimo (žemės reformos)".

Prieš akis pasistatęs pavyzdžiu Čekoslovakiją, kuri taip menkai nubaigė, R. E. Lindgren visai nežino žemės reformas buvus Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse. Atsistojęs ant savo nežinojimo, jis daro jokio pagrindo neturinčios išvadas: esą, dėl neįvykdytos žemės reformos Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse plito komunizmas. Iš to peršasi kita išvada: tos valstybės pačios kaltos, jei jas užliejo komunizmo vilnis. Tuo lyg ir nuplaunamos rankos Maskvai, gi atsakomybė sudedama nieko nekaltiems kraštams.

Rimto universiteto profesorius nežino Lietuvoj buvus vieną iš pažangiausių žemės reformų. Galima dar prileisti šią spragą jo žiniose, tačiau kada jis dėl savo neišmonės tauškia niekus ir žemina garbingus kraštus, tai jau koktu darosi ir dėl tokio profesoriaus ir dėl pačios knygos.

Tuo jo išradingumas dar nesibaigia. Toliau jis tvirtina: "Tikros demokratijos, vėl tik išskyrus Čekoslovakiją, niekados nebuvo Rytų Europoje" (p. 751). Jis išvedžioja, kad Baltijos valstybėse, Lenkijoj, Bulgarijoj, Rumunijoje ir dar kitur "prieš 1939 metus buvo pabrėžiama diktatūra. Esant nedemokratinėms valdžioms, plėtėsi revoliucijos idėja".

Autorius nežino, kad ligi 1926 metų Lietuvoj buvo demokratinė tvarka ir davė šaunių rezultatų. Tai viena. Antra — net ir tada, kai Baltijos kraštuose įsisvyravo nedemokratinis režimas, komunizmo šalininkų ten būta labai maža. Pav., Lietuvoj prieš rusų atėjimą komunistų būta apie 3000, tarp kurių pačių lietuvių — apie 500 ar 600. Taigi, autoriaus tendencija komunizmo atsiradimą Baltijos kraštuose pagrįsti tų šalių vidaus priežastimis yra be jokio pagrindo. Amerikos mokyklose gi mulkinamas jaunimas, skleidžiant jiems aiškią netiesą.

Savo mintis apie Baltijos kraštus R. E. Lindgren vainikuoja tokia išvada: "Baltijos respublikų pasisavinimo klausimas ir teritorinės kompensacijos Sovietų Rusijai Rytprūsiuose... nesudaro jokios problemos" (p. 759). Išeina, kad, nors tai neteisinga, bet šiaip viskas tvarkoj, jeigu Maskva grobiasi laisvas ir kultūringas valstybes. Tačiau taip negalvoja Amerikos vyriausybė ir daugelis sąžiningų protų. Žodžiu, tokiuose istorijos vadovėliuose knisamasi ir po Jungtinių Valstybių nusistatymu, kiek jis liečia Baltijos kraštus.

A. V.

MENAS

200 METŲ NUO JOHANN SEBASTIAN BACHO MIRTIES (1685—1750)

Nors jau praėjo 200 metų, kai mirė žymusis pasaulio kompozitorius, jo vardas yra dar garsesnis už tą laikotarpį, kuriame jis gyveno ir kūrė. Jis savo laikais buvo žinomas, ir garsas apie jį sklido plačiai, bet vistik jis nebuvo tada laikomas pasaulinio masto. Praslinkus nuo jo mirties šimtmečiui, pirmą kartą buvo išleisti jo visi kūriniai, daugiausia buvę knygynuose rankrašty. Kai muzikologų tada buvo apsidairyta, buvo pastebėtas Bacho genijus ir paaiškėjo, kad jis yra sukūręs savo stilių ir kad to stiliaus, vadinamo polifoniniu, beesąs vienas didžiausių atstovų. Paaiškėjo, kad jo amžininkai toli gražu neprilygsta jo kūrybai.

Bachas gyveno tokiame muzikos amžiuje, kur viskas buvo reiškiama kontrapunkto stiliumi. Net ir trumpiausios dainelės buvo kontrapunktu pritariamos. Polifoninė muzika, vienuolynuose brendusi, kontrapunkto techniką, privedė iki akrobatikos. Gyvenant mums šiandien gadynėje homofoninės muzikos, kur vadovauja melodija, ir gadynėje mišrios homofoninės-polifoninės muzikos, kur harmonija paremta su kontrapunktine, visuose balsuose lygiagrečiai einančia melodija, sunku įsivaizduoti tokį laisvą ir drauge taip sudėtingą kelių melodijų lygiagrečiai jungimą vienumon, sudarant nepaprastai įdomiai skambančius veikalus.

Tos rūšies kūryba, paremta griežčiausia matematika ir griežtai aprėžtomis taisyklėmis, atrodo, turėtų būti sausas dalykas, o tuo tarpu atskleidžia be galo gilią muzikos filosofiją. Kai Bachas pradėjo kurti, jis jau rado labai aukštą kontrapunkto sistemą vokaliniame mene, kurį Palestrina (1525—1594) savo kūryba buvo privedęs iki pačios viršūnės; su jo kūryba niekas nepajėgė lenktyniauti arba nors jai prilygti. Kai pradėjo į Katalikų Bažnyčią skverbtis, šalia grynojo choralo muzikos, technika remiama muzika, bažnytinė muzika ėmė nustoti rimtumo ir dvasinio turinio. Buvo balsų aukštųjų Bažnyčios vadų tarpe, kad reikia polifoninę (daugiabalsę) muziką uždrausti bažnytinėje maldoje, o palikti tik vienbalsinį Grigaliaus nustatytą choralą. Tų laikų žymieji polifoninės muzikos atstovai, kurių priekyje stovėjo Palestrina, pasiryžo įrodyti, kad nieko nėra iškilmingesnio ir Bažnyčios dvasiai tinkamesnio, kaip gryna polifoninė muzika. Žinomas istorinis įvykis, kad Tridento santaryboj buvo atliktos Palestrinos "Papa Marcelli" mišios, tam tyčia parašytos. Jos padarė nepaprastą įspūdį susirinkusiems. Buvo visų nutarta polifoninę muziką palikti šalia vienbalsio choralo Katalikų Bažnysioje, ir jai pirmenybė teikiama iki šių laikų. Bet dėl jos sudėtingumo ir sunkumo chorams, leidžiama atlikti ir homofoninę, vien tik harmonija paremtą muzika. Palestrinos polifoninį muzikos stilių gerai pažino Bachas, nes tą stilių ir jis buvo priverstas nuodugniai studijuoti. Palestrinos polifoninė muzika Katalikų Bažnyčios muzikoje likosi iki šių laikų idealu. Palestrina, be vokalinės kūrybos, kitiems muzikos instrumentams veikalų nedavė. Bachas, būdamas liuteronų tikybos, pradėjęs kurti savus veikalus, negalėjo Palestrinos stiliaus savo tikslams pritaikyti, nes jis, vargoninkaudamas įvairiose pirmaeilėse liuteronų bažnyčiose ir kunigaikščių rūmuose, vadovaudavo orkestrams, ir kūrė nuosavus muzikos veikalus.

Bachui reikėjo instrumentalinės muzikos vargonams, klavikordui, orkestriniams muzikos instrumentams. Ta kryptimi kurdamas, jis davė šimtus įvairiausių veikalų tais laikais vartojama forma. Įdomuma dėliai, jis rašė įvairiems ansambliams, pav., fleitai, smuikui ir klavikordui; viola pomposa su klavikordu ir t. t. Jis sugebėjo parodyti kiekvieno muzikos instrumento grožį ir savo kūryboje kontrapunktą privesti iki įvairių įvairiausių kombinacijų. Kadangi kontrapunkto technika jam buvo paprastas dalykas, kuriame jis savo genijaus dėka sugebėjo vienu kartu, kurdamas, girdėti besijungiančias tarp savęs po kelias melodijas, jam tik beliko popieriuje užrašyti, nesisielojant melodijų ieškoti ir taisykles taikyti. Dėl to jis sugebėjo sukurti be galo daug veikalų.

Jis liuteronų pamaldoms ir koncertams sukūrė visiems metams reikalingas giesmes, o didžiosioms šventėms — Velykų, Kalėdų ir kt. — kantatas, oratorijas, keletą pasijų ir koncertų. Tuo laiku pradėjo reikštis ir grynai homofoninė muzika, bet ji dar buvo pačioje užuomazgoje. Bachas savo didesniuose bažnytiniuose kūriniuose pradeda tai maišyti su kontrapunktu, ir jau pasijose užtinkame daugelį vietų, lygiagrečiai sustatytų. Kai girdi pasijose tuos lygiagretumus, atrodo, lyg tai būtų dviejų epochų pakaitomis atliekami veikalai. Tokiu būdu Bachas atsistoja tarpduryje tarp polifonijos ir homofoninės muzikos. Kaip Palestrina Katalikų Bažnyčioje pasakė paskutinį žodį polifoninėj muzikoj, taip Bachas savąja kūryba padarė liuteronų muzikoje, privesdamas iki aukščiausios viršūnės instrumentalinės muzikos kontrapunktinę epochą. Nei vokalinėje nei instrumentalinėje grynai polifoninėje rūšyje nebeįmanoma šiandien nieko naujo bepasakyti, o jei ką polifoninėj muzikoj ir kuriama, iš tų dviejų milžinų įtakos neįmanoma beišsisukti. Todėl jiedu pasiliko to stiliaus milžinai; po jų besivystąs homofoninis muzikos stilius išaugino kitas muzikos rūšis — romantinę, dramatinę programinę, moderninę ir kt.

Bachas kūrė vargonų instrumentui fūgas. Jos niekuomet neišeina iš repertuaro, ir jų šiame stiliuje nieks nėra pralenkęs. Bacho vargonų koncertuose iki šiai dienai tai yra puošmena. Jo parašytos 48 preliudijos ir fūgos klavikordui (dabar pianui), vadinamos "Das Wohltemperirte Klavier", iki šių dienų konservatorijose pianistams, kompozitoriams ir vargoninkams yra "vade mecum". Jo visas muzikos kūrybos stilius, suėmus krūvon, muzikos akademiniam pasauly yra vadinamas senuoju muzikos testamentu.

Iš tikrųjų keistai atrodo, kad anų laikų Bacho ar Palestrinos kūryba šiandien be galo sunku atlikti chorams. Reikia gero gaidų pažinimo, lygaus balso, sąmoningo santūrio — ir tai ne vienam kuriam balsui, bet visiems, jei choro giedama. Rodos, šiandien didžiuojamės savo išsimokslinimu, betgi anų laikų kontrapunktinius veikalus retas kuris mėgėjų choras, nekalbant apie lietuvių, pajėgtų atlikti, ir tai kiek laiko turėtų įdėti! Tai įrodo, kaip aukštai Bacho buvo pažengta kūryboje ir kiek įdomybių savo veikaluose jis pajėgė duoti. Kai klausomės šiandien Bacho kūrybos, kur ji bebūtų atliekama, iš karto galime jo stilių atskirti. Reikia pasakyti, kad koncertuose tenka gerai susikaupti norint pilnai Bacho muziką suprasti, o be to,

reikia ir gero nusivokimo muzikoje. Jo kūryboje muzikos slinktis tokia lengvutė, lyg švelniausiais šilko ornamentais perregimai papuošta, o melodijos viena po kitai slenka, lyg jūros bangos krantan: nespėja viena baigtis, kai kita iškyla. Nespėja klausa susikoncentruoti ties kuria melodija, kai žiūrėk — netikėtai kita reiškiasi. Ir taip visos jo fūgos, svitos, mišios, kantatos, koncertai, sarabandos, menuetai ir visa kita išsilavinusiai klausai ir sielai, pajėgiančiai pačiupti jų grožį, yra neišsemiamas šaltinis minčių, filosofijos, muzikalinės matematikos, simetrijos ir logikos. Jo kūryboj nieko nenori papildyti. Ji visoje pilnumoje patenkina klausytoją, nes ji yra tobula, kokią tik Bacho genijus pajėgė sukurti. Todėl jis ir yra milžinas, kuriam niekas nepajėgė prilygti. Liks jis toks pat įdomus ir po kitų poros šimtų metų, koks jis yra šiandien. Tokie veikalai nenyksta žmonėse.

Baigiant tenka prisiminti ir tai, kad Bachas nėra taip sau atsitiktinai atsiradęs, vienišas, kaip 99% yra vienišų kompozitorių. Bachas yra kilęs iš didelės Bachų šeimos, kuri per aštuonias be pertraukos kartas dalyvavo muzikos veikloje ne vien tik Vokietijoje, bet ir kaimyninėse valstybėse. Iš 30 žinomų jau 18 amžiuje Bachų Johann Sebastian Bach buvo pats žymiausias. Kiti jo giminės nariai jo nepriaugo ir nepralenkė. Per du šimtmečiu Bachų vardai puošė muzikos veiklą. Todėl per tiek kartų muzika, puoselėjama jų tarpe, išugdė savo genties genijų, kuris visų Bachų vardu tarė savo žodį. Jo genijus vertinamas visame pasaulyje, kur tik kultūringoji muzika siekia. Tos sukakties proga visur girdimi jo garbei minėjimai, parodant jo genialią kūrybą, kuri muzikos auklėjime yra vienas iš pagrindinių dalykų mūsų amžiuje. Kas šiandien nėra muzikos studijų laikotarpyje Bacho kūrybon gilinęsis, tas negali būti vadinamas muzikos atstovu pilna to žodžio prasme.

Drauge su kitomis tautomis ir mes lenkiame savo galvą prieš jo genijaus palikimą — polifoninės muzikos kūrybą, sukrautą žmonijos ir muzikos gerovei.

J. Žilevičius

RELIGINIS GYVENIMAS

PIJAUS XII ŽODIS MOKSLININKAMS

(Enciklikos "Humani generis" proga)

Paskutiniai dešimtmečiai yra didelio laimėjimo laikotarpis ne tik išradimų srityje, bet apskritai moksle. Visais galimais būdais stengiamasi ką nors naujo atrasti. Filosofai bando sukurti naujas teorijas ir jas pritaikyti praktiniam gyvenimui. Mokslo žmonės stengiasi savuoju protu prieiti prie aukščiausios tiesos.

Kai kurie paskutiniojo dešimtmečio mokslo žmonės perdaug drąsiai pradėjo ieškoti naujenybių, ir jų daviniai išvadoje nelabai sutinka su apreikštąja tiesa. Todėl jau keletas metų buvo laukiama autoritetingo pasisakymo. Neveltui laukta, nes dabartinis popiežius šių metų rugpiūčio 12 išleido encikliką "Humani generis", kurioje kaip tik liečia naujenybių ieškotojų teorijas ir įspėja katalikus, kaip jie turi į tai žiūrėtit. Pravartu ir mums susipažinti su popiežiaus pasisakymu ir nurodymais, kad galėtume objektyviai spręsti naujųjų teorijų teisingumą ar klaidingumą ir kad mes patys nenuklystume nuo tikrosios tiesos.

Pijus XII pirmiausia apgailestauja, kad katalikų tarpe atsirado žmonių, kurie klaidžioja tikėjimo ar doros teorijose, kada jau pats protas savo įgimtomis pajėgomis ir šviesa gali prieiti prie teisingo ir tikro žinojimo, jog yra vienas asmeninis Dievas, kuris savo Apvaizda užlaiko ir valdo pasaulį, ir kad Jis, kaipo mūsų Leidėjas, parašė mūsų širdyse įgimtuosius įstatymus, kurių privalome klausyti.

Tiesos, kurios liečia Dievą ir santykius tarp Dievo ir žmonių, aukštai prašoka juslinį pasaulį ir reikalauja iš mūsų visiško joms pasidavimo ir savęs atsižadėjimo; kitaip jos nesiduoda įgyvendinamos ir neturi įtakos mūsų praktiniam gyvenimui. Žmogaus gi pastangoms surasti tas tiesas nuolat gadina kelią mūsų juslės, vaizduotė, gimtosios nuodėmės pagadintos aistros. Todėl žmonės greitai linkę manyti, kad tai, kas varžo jų geidulius, nepageidautina tikėti, melaginga arba bent abejotina.

Todėl, pagal Pijų XII, ir šiais laikais dieviškasis apreiškimas moraliniu atžvilgiu yra reikalingas, kad tos religinės ir moralinės tiesos, kurios savo prigimtimi neprašoksta žmogaus proto ribų, galėtų būti pažintos su tvirtu tikrumu ir be jokios klaidos. Toliau, žmogaus protas nekartą patiria sunkumų, norėdamas susidaryti tikrą nuomonę apie katalikų tikybos tikėtinumą, nežiūrint daugelio stebuklingų išviršinių ženklų, kurių Dievas parodė ir kurių pakanka, kad mūsų protas, be jokios iš šalies paramos, įrodytų tikrai dievišką mūsų religijos kilmę.

Tarp tų, kurie nepripažįsta Kristaus Dievybės, vieni neišmintingai ir nepamatuotai tvirtina, kad evoliucija, kuri nėra pilnai įrodyta dargi gamtos mokslų srityje, pakankamai išaiškinanti mums visų daiktų pradžią, ir dargi turi drąsos palaikyti panteistinę nuomonę, kad pasaulis esąs nuolatinio išsirutuliojimo (evoliucijos) padėtyje. Komunistai mielu noru ateina jiems į pagalbą, nes žmonėms praradus kiekvieną tikrą supratimą apie Dievą, jie galėtų juo sėkmingiau skleisti ir girti savo peršamąjį materializmą.

Prasimanytieji evoliucijos dėsniai, kurie nepripažįsta nieko absoliutaus, tvirto ir pastovaus, praskynė kelią naujajai klaidingai filosofijai, kuri, nusistatydama priešingai idealizmui, imanentizmui ir pragmatizmui, pasivadino save egzistencializmu. Gi vadinamasis istoricizmas, tepripažindamas vertę tik įvykiams žmonijos gyvenime, sprogdina pamatus po kiekviena tiesa; griauna pastovius dėsnius filosofijoje ir nepripažįsta jokios reikšmės krikščioniškosioms dogmoms.

Nežiūrint visų šių nukrypimų, popiežius džiaugiasi, kad tų nuomonių skelbėjai, buvusieji seniau aklojo racionalizmo sekėjai, šiandien norėtų grįžti prie tikrojo dieviškosios tiesos šaltinio ir pripažinti Šventą Raštą Dievo žodžiu ir pagrindu tikybiniam žmonių auklėjimui. Bet kartu Pijus XII apgailestauja, kad daugelis tarp jų pereina į kitą kraštutinumą: nuvertina žmogaus protą, išaukštindami Dievo autoritetą, nužemina ir paniekina Bažnyčios mokomąją valdžią, kurią suteikė pats Kristus. Toks nusistatymas, kaip pastebi popiežius enciklikoje, ne tik kad prieštarauja pačiam šventraščiui, bet dargi ir pačiam žmonių gyvenimui, nes tie, kurie nesutinka su Bažnyčia, atvirai skundžiasi dėl ginčų ir nesutikimų dogmų srityje ir tuo pačiu nenoromis patvirtina mokomosios valdžios autoriteto reikalingumą.

Katalikų atžvilgiu popiežius neprieštarauja, kad būtų studijuojamos

šios teorijos ir kad būtų atskiriami grūdai nuo pelų, bet nenori, kad katalikai paimtų šias teorijas pagrindu praktiniam gyvenimui, tai yra, panaudotų suartinti nekatalikus prie Bažnyčios, ir kad nenorėtų kartais reformuoti katalikų teologijos, padaryti nuolaidų krikščionių nekatalikų atžvilgiu. Jei tie mokytojai eitų prie to, kad bažnytinis mokymas ir jo metodai labiau atsižvelgtų į naujųjų laikų sąlygas ir reikalavimus, reformuojant bažnytinio mokslo dėstymo būdus, tai tokios pastangos nesukeltų baimės. Bet kai kurie, pagauti entuziazmo neišmintingam "cirenizmui" (ramiam sugyvenimui), ima žiūrėti į pačias Bažnyčios dogmas kaip į svarbiausią kliūtį broliškosios vienybės atstatymui ir jas nori sumodifikuoti. Jie priešinasi seniai nustatytoms bažnytinėms terminologijoms ir filosofijos sąvokoms. Todėl Pijus negiria tų katalikų, kurie nori dogmas išreikšti moderniosios filosofijos sąvokomis, tai yra imanentizmo, ar idealizmo, ar egzistencializmo ar kitokios sistemos sąvokomis, ir tuo paniekina scholastinę teologiją, pripažintą Bažnyčios mokomojo autoriteto.

Bažnyčia, kaip pastebi Pijus XII, leidžia laisvai diskutuoti visus klausimus, kurie dar nėra iškilmingai paskelbti dogmomis, bet reikia prisiminti, kad ne visur galima laisvai ginčytis, ypatingai tuose klausimuose, kurie glaudžiai jungiasi su mūsų religija. Kai kurie klaidingai tvirtina, kad galima laisvai diskutuoti popiežių potvarkius arba pareikštą nuomonę enciklikose, todėl, kad tose enciklikose nepažymėta, jog popiežius jas paskelbęs kaip vyriausias Bažnyčios mokytojas ir įsakęs visai Bažnyčiai jų klausyti. Todėl, tęsia Šv. Tėvas, reikia atsargiai elgtis su enciklikomis, ypatingai, kada popiežius kalba apie dalykus, glaudžiai susijusius su tikėjimu; šiuo atveju jokiu būdu negalima tęsti diskusijų. Tiesa, kad teologai turi visada atsižvelgti į apreiškimo šaltinius, norėdami įrodyti Bažnyčios skelbiamo mokslo teisingumą. Iš to seka, kad teologai turi studijuoti nuolat Apreiškimo šaltinius: Šv. Raštą ir Tradiciją, bet taip pat turi prisiminti, kad Dievas tik vienai Bažnyčiai davė autoritetą aiškinti apreikštąsias tiesas. Todėl teologų mokslo daviniai turi visada sutikti su Bažnyčios mokslu ir jos formulėmis.

Antroje enciklikos dalyje Pijus XII pereina prie praktinių klausimų. Pirmiausiai liečia Šv. Rašto, pirmojo Apreiškimo šaltinio, klausimą. Šv. Tėvas apgailestauja, kad atsiranda žmonių, kurie norėtų kitaip suprasti Šventraščio Autoriaus idėją, negu Vatikano Suvažiavimas aptarė, kad Dievas yra šventųjų knygų autorius. Šie mokslininkai dar toliau eina, mokydami prieš Bažnyčios pasmerkimą, jog Šventraštyje klaidos negali būti vien tikėjimo ir dorovės dalykuose, kai tuo tarpu Šv. Raštas neturi ir net negali turėti jokios klaidos. Aiškindami gi jie nenori paisyti Bažnyčios duotos taisyklės: reikia atsižvelgti į tikėjimo analogiją, tai yra, kad nė viena vieta negali prieštarauti kitai.

Didelis pavojus gresia keletui egzegetų, kurie norėtų vietoj tiesioginės prasmės rasti Šv. Rašte simbolinę ar dvasinę reikšmę. Toks Senojo Testamento aiškinimas negali atnešti kitokių, kaip tik žalingų vaisių. Popiežius išskaičiuoja kilusias klaidas, būtent: abejonė, ar žmogaus protas gali įrodyti vieno ir asmeninio Dievo buvimą be dieviškojo Apreiškimo, vien pasiremdamas sukurtojo pasaulio liudijimais. Paneigiama pasaulio pradžia. Norima įrodyti, kad pasaulio sutvėrimas būtinas, amžinas, nes išeinąs iš Dievo meilės būtinojo dosnumo. Taip pat paneigiama, kad Dievas prieš amžius ir neklaidingai numato žmonių laisvus poelgius. Visos šitos abejonės ir išvados, kurios yra priešingos Vatikano Suvažiavimo nusprendimams, atsiranda vien dėl to, kad kai kurie egzegetai nenori skaitytis su popiežių nurodymais jų enciklikose, kaip Leono XIII "Providentissimus", Benedikto XV "Spiritus Paraclitus" ir jo paties "Divino Afflante Spiritu".

Šv. Tėvas dar sumini klaidas, liečiančias gimtąją nuodėmę, eucharistijos sakramento supratimą, kad, esą, Šv. Sakramente Kristus tik simboliškai, o ne realiai būna. Visos šitos ir dar nesuminėtos klaidos randamos kai kurių katalikų raštuose, kurie, ieškodami tiesos, įpuola į klaidą. Popiežius pastebi, kad Bažnyčia visada atsižvelgia į žmogaus protą ir jam nepaneigia galėjimo suprasti daugelį tiesų, tačiau pastebi, kad yra tiesų, kaip paslaptys, kurios yra virš proto supratimo.

Po teologinių klaidų, popiežius pereina prie filosofinių nuklydimų. Nusiskundžia, kad šv. Tomo Akviniečio filosofija kai kurių begėdiškai laikoma racionalistine ir jau atgyvenusia savo amžių. Ši filosofija, esą, palaikanti klaidingą manymą, kad esama metafizikos absoliutiškai teisingos, kai transcendentinė realybė, jų manymu, negali būti tinkamiau išreikšta, kaip skirtingais sprendimais, vienas kitą papildančiais, nors tarp savęs nesutinkančiais. Scholastinė filosofija tesirūpinusi tik nekintamomis esmėmis (esencijomis), tuo tarpu kai mūsų laikų mintis turi labiausiai atsižvelgti į daiktų egzistenciją ir į patį gyvenimą, kuris nuolat kaitaliojasi.

Niekindami Bažnyčios palaikomą filosofiją, kai kurie reformatoriai į padanges iškelia kitas visokeriopos rūšies filosofijas, senovės ir moderniškas, Rytų ir Vakarų, ir jiems atrodo, kad kiekviena filosofija, šiek tiek ją pataisius ir prie jos pridėjus, galinti būti suderinta su katalikų dogma.

Jokiam katalikui negali būti abejonės dėl panašios rūšies filosofijų klaidingumo, ypač, jei eina kalba apie imanentizmą, idealizmą, istorinį ar dialektinį materializmą ir net egzistencializmą — ateistinį ar krikščioniškąjį —, kiek pastarasis nepripažįsta, kad žmogaus protas galėtų atsiekti metafizinę tiesą. Pagaliau prikaišiojama scholastinei filosofijai, kad pažinimo srityje vadovaujamą rolę ji pripažįstanti tik vienam protui, neatsižvelgdama į valios ir emocijų funkcijas. Ir tai visai netiesa. Krikščioniškoji filosofija niekada nepaneigia, kad žmogaus siela, pilna dorybių ir kilnių emocijų, greičiau ir lengviau supranta dorovės ir tikėjimo tiesas. Bet visai kas kita yra tvirtinti, kaip naujenybių ieškotojai daro, jog geisminės ir jausminės sieloje pajėgos turinčios pažinimo galios, kas yra nonsensas, o vėl kas kita sakyti, jog žmogui negalint protu išsiaiškinti, kas geriau tiktų daryti, tenka ryžtis laisva valia pasirinkti viena kuri galimybė.

Popiežius savo naujoje enciklikoje liečia ir gamtos mokslus, kurie glaudžiai susiję su religija. Kadangi tas pats Dievas kalba mums per gamtos kūrinius ir per Šv. Raštą, todėl negali būti prieštaravimų tarp gamtos mokslų ir Apreiškimo. Kas liečia žmogaus evoliuciją iš žemesniųjų organizmų (kaip iš beždžionės ar panašiai), pagal Pijų XII, katalikas privalo tvirtai laikytis tos tiesos, kad žmogus siela tiesiogiai buvo Dievo sutverta. O dėl žmogaus kūno evoliucijos, tai ši teorija tiek tegalioja, kiek galioja jos argumentai, kurie tačiau ligšiol nepasirodė stipresni už argumentus, teologijos pateiktus, t. y. kad Dievas tiesiogiai sutvėrė ir žmogaus kūną ir sielą. Todėl nuomonės, palankios ir nepalankios evoliucijai, turėtų būti apsvarstomos ir apsprendžiamos rimtai, šaltai, bešališkai. Tuo tarpu kai kas katalikų tarpe priima žmogaus kūno evoliucijos hipotezę, lyg įrodytą ir neginčijamą tiesą.

Popiežius paliečia ir poligenizmo teoriją, t. y., kad žmonės yra kilę ne iš vienos poros žmonių. Su šia teorija katalikai niekada negali sutikti, nes ji tiesiogiai priešinasi katalikų dogmai apie gimtąją nuodėmę. Mokslas turės prieiti prie tos pačios išvados, nes tiesa yra viena.

VISUOMENINIS GYVENIMAS

AMERIKOS LIETUVIŲ KATALIKŲ KONGRESAS

Amerikos lietuviai katalikai neabejotinai buvo ir yra stipriausia organizuota grupė mūsų išeivijoje JAV. Apjungti Amerikos Lietuvių Romos Katalikų Federacijos, jie jau keliasdešimt metų varo gilią vagą katalikybės ir lietuvybės laukuose. Todėl suprantama, jog Katalikų Federacijos kongresas yra didelės svarbos įvykis.

Šiemetinis (iš eilės 31-sis) kongresas įvyko rugsėjo 30 — spalio 1 dienomis Pittsburghe, William Penn viešbutyje. Jis prasidėjo šv. Mišiomis šv. Kazimiero parapijos bažnyčioje, kurių metu atitinkamą pamokslą pasakė Tėvų Pranciškonų provincijolas T. Justinas Vaškys. Į apypilnę salę kongreso atidarymo žodį tarė federacijos Pittsburgho apskr. pirmininkas inž. Antanas Mažeika. Sugiedojus Tautos himną ir prel. J. Balkūnui atkalbėjus maldą, trumpai prabilo pats federacijos pirmininkas žurnalistas Stasys Pieža. Po to buvo išrinktas prezidiumas ir kiti kongreso organai. Į prezidiumą išrinkti "Garso" redaktorius Matas Zujus — pirmininku ir Pr. Vainauskas su L. Žemaityte — vicepirmininkais. Sekretoriavo prof. Ant. Vasiliauskas ir Valkauskaitė. Rezoliucijų komisiją sudarė: kun. dr. K. Vaškas, J. B. Laučka, T. Justinas Vaškys, kun. J. Kidykas, dr. Ant. Vasiliauskas, prof. Ignas Malinauskas, adv. St. Gabaliauskas, St. Lušys, V. Kvietkus ir kun. K. Vasys.

Jautrią sveikinimo kalbą pasakė Pittsburgho miesto burmistras David Lawrence. Jis ypatingai iškėlė didelę komunizmo grėsmę ir reikalą sujungtomis jėgomis kovoti prieš šią didžiąją žmonijos pabaisą. Ta proga jis pareiškė viltį, jog Lietuva vėl prisikelsianti laisva ir nepriklausoma, ir nuoširdžiai linkėjo kongresui vaisingo darbo. Raštu sveikino lietuviai vyskupai, prelatas M. Krupavičius VLIKo vardu, ministeris Žadeikis, konsulas Daudžvardis ir visa eilė veikėjų bei organizacijų, kartu atsiųsdami kongresui per 700 dol. aukų.

Pranešimų eilę vykdomųjų organų vardu pradėjo federacijos dvasios vadas prel. J. Balkūnas. Prelatas ypač nusiskundė daugelio katalikų organizacijų nedalyvavimu federacijos veikloje ir vardan Dievo ir Tėvynės meilės ragino visus lietuvius katalikus jungtis į federaciją ir aktyviai dirbti katalikų akcijos darbą.

Trumpus, jų einamąsias pareigas liečiančius pranešimus, padarė federacijos pirm. St. Pieža ir vicepirm. J. Laučka. Ilgiausią ir išsamiausią pranešimą padarė federacijos centro valdybos sekretorius Leonardas Šimutis. Nuo paskutiniojo kongreso Chicagoje valdyba padarė 20 posėdžių. Federacijos Tarybos suvažiavime 1949 m. Philadelphijoje buvo padarytas didelės svarbos žingsnis — įsteigtas Katalikų Akcijos Centras su kun. P. Patlaba priekyj. Nutarta taip pat paraginti ir lietuvių katalikių moterų sąjungą įsijungti į NCCW (National Council of Catholic Women). Netolimoj ateityj įvykstančiame tos organizacijos suvažiavime lietuvėms katalikėms moterims atstovauti yra paskirta J. Daudžvardienė. Iš pranešimo paaiškėjo, jog federacijai šiuo metu priklauso ALRK Susivienijimas, Katalikių moterų sąjunga, Vyčių Sąjunga, Amerikos ateitininkų sąjunga, L. K. Darbininkų Sąjunga, Labdarių Sąjunga ir per 200 mažesnių organizuotų lietuvių katalikų vienetų. Pajamų per dvejus metus federacija turėjo 14,473.69 dol., išlaidų — 12,260.37 dol.

Tolimesniuose posėdžiuose apie Lietuvių Kultūros Instituto veiklą pranešimą padarė inst. pirm. kun. Pr. Juras. Jis nusiskundė per mažu visuomenės susidomėjimu instituto leidžiamu vaikų "Eglutės" žurnalu ir ir informavo apie Amerikos lietuvių archyvą, iš Vokietijos pervežtą lituanistinę biblioteką, ruošimąsi pergabenti tremtinių kartoteką ir kt. Iš pranešimo paiškėjo, jog atskirose kolonijose numatoma steigti instituto skyrius, kuriems organizuoti pakviestas dr. J. Leimonas.

Apie savo veiklą pranešimą padarė ir Katalikų Akcijos Centro direktorius kun. P. Patlaba. Per trumpą laiką aplankęs 70 parapijų, padaręs 450 posėdžių, jis pastebėjo, jog nevisur pakankamai rūpinamasi katalikiška akcija. Todėl jis paruošė katalikiškos akcijos statutą, kurį išdiskutavęs kongresas priėmė.

Kongresas pritarė ir mokyklinio amžiaus vaikų organizacijos steigimui. Šį klausimą referavo ir būsimosios organizacijos įstatų projektą pateikė Pr. Naujokaitis.

Kongresas pritarė ir mokyklinio pestingai paruoštų rezoliucijų, kurių pačias svarbiausais čia pateiksime.

(1). ALRKF skyrių veiklos sustiprinimui parapijose federacijos centras:

1. išsirūpina Amerikos vyskupų patvirtinimą pasiūlytam Katalikų Akcijos Statutui ir, kad to statuto nuorašai per vyskupijų kūrijas ar vyskupijų globojamą katalikų akcijos direktorijatą būtų nusiųstos visiems lietuvių parapijų klebonams.

2. Pagal vyskupijų patvirtintą Katalikų Akcijos Statutą parapijose, federacijos skyriai savo veiklą bazuoja ne tik organizacijų atstovais, bet ir pavieniais, labiau katalikiškoje akcijoje susipratusiais katalikais, parapijos klebonui tą veiklą globojant.

3. Katalikų Akcijos skyriai parapijose savo narių sąmoninimui rengia paskaitas ir įvairius kursus.

(2). ALRKF kongresas, pritardamas PLB idėjai ir turėdamas galvoj tai, kad PLB statuto studijų klausimas atskirose studijų komisijose gerokai užtrukęs, laiko reikalinga priminti, kad klausimo sprendimas būtų paspartintas.

(3). ALRKF kongresas įgalioja Lietuvių Kultūros Institutą sudaryti iš švietimo srities įstaigų (Kunigų Vienybės, lietuvių mokyklose moky-

---

Pagaliau popiežius nori priminti ir apie pirmuosius vienuolika skyrių, kuriuos parašė Mozė. Kaip tik ten yra liečiama pasaulio pradžia, pirmųjų žmonių kilmė ir jų praplitimas pasaulyje. Tai nėra koks mitologinis ar legendarinis pasakojimas, nes autorius norėjęs rašyti tikrą istoriją, kokią girdėjo iš žmonių pasakojimų. Žinoma, kaip pastebi popiežius, šiuose skyriuose nereikia ieškoti moderniosios istorijos rašymo metodo, nei graikų ar lotynų istorikų. Tai buvo savotiškas istorijos rašymo būdas, kuris tačiau perteikia tiesą, ypatingai, kad tie skyriai buvo rašomi, įkvepiant neklaidingajai Tiesai — Dievui.

Baigdamas encikliką "Humani generis", Pijus XII įspėja dvasiškiją nuo šių modernių klaidų, įsiskverbusių net į katalikų tarpą, ir kartu ragina, kad darytų progresą moksle, neperžengdami ribų, rimtai ir nuodugniai studijuodami naująsias problemas.

T. Dr. Klemensas Žalalis, O.F.M.

tojaujančių vienuolijų, knygų leidyklas laikančių vienuolijų — Marijonų, Jėzuitų, Pranciškonų) ir Lietuvių Katalikų mokytojų atstovų Pedagoginę Tarybą pagrindiniams lietuvių švietimo klausimams svarstyti bei projektuoti. Iš patyrusių pedagogų parinkti asmenis lituanistinei švietimo sričiai tvarkyti (rengti lituanistines programas, vadovėlius, organizuoti lituanistinius pasitobulinimo kursus ir pan.). Tuo pačiu siekti suintensyvinti lituanistinį pradą lietuvių laikomose mokyklose ir išpopuliarinti lietuvių mokyklą lietuvių kilmės šeimose.

Reikia pastebėti, jog ši rezoliucija atsirado ryšium su pusiau oficialiu posėdžiu, įvykusiu dieną prieš kongresą, kuriame buvo specialiai svarstomi švietimo klausimai. Jame dalyvavo žymūs pedagogai, kultūrininkai, o taip pat ir seselių vienuolyno laikančių mokyklas atstovės.

Atitinkamos rezoliucijos buvo priimtos ir kitais aktualiais klausimais: katekizacijos, lietuvių kalbos, spaudos, mažamečių organizavimo, lietuvių skautų, lietuvių dailininkų, Mindaugo krikšto sukakties minėjimo. Priimta taip pat ir visa eilė rezoliucijų anglų kalba; jų tarpe sveikinimai šv. Tėvui ir prez. H. S. Trumanui.

Atskira telegrama pasveikintas VLIKo pirm. prel. M. Krupavičius, jo 65 m. amžiaus sukakties proga.

Kongreso metu turiningas kalbas bendradarbiavimo, angliškai kalbančių lietuvių ir kt. klausimais pasakė prof. dr. A. Damušis, St. Pieža ir prof. St. Yla.

Naujai išrinkta ir Federacijos Centro Valdyba, kuri pasiskirstė pareigomis taip: St. Pieža — pirm., prof. dr. A. Damušis ir J. Laučka — vicepirm., L. Šimutis — sekret., kun. Pranas Juras — ižd. ir prof. dr. S. Sužiedėlis, inž. Ant. Mažeika ir kun. P. Patlaba — nariai. Dvasios vadu liko prel. J. Balkūnas.

Kongreso proga įvyko ir meno vakaras, kuriame programą išpildė operos solistė Izabelė Motekaitienė ir Šv. Kazimiero parapijos choras, vad. K. Bazio.

Kongresą ir jo darbus apvainikavo šv. Valanda Pittsburgho katedroj. Joje dalyvavo per 2000 lietuvių. Įspūdingus pamokslus anglų ir lietuvių kalba pasakė J. E. Pittsburgho vyskupas koadjutorius J. F. Daerden, D. D. ir prelatas J. Balkūnas. Iškilmės buvo transliuojamos per stiprią WMCK radijo stotį.

Sunku vertinti kongreso darbus, kol jie tebėra tik nutarimais. Tačiau jis yra neabejotinai vienas reikšmingiausių federacijos istorijoje. Pirmiausiai jis padėjo tvirtus pagrindus moderniškai suprastai katalikų akcijai. Antra — jis aiškiai pasisakė lietuvybės išlaikymo klausimu ir tam išspręsti labai smulkiai išdiskutavo švietimo problemas ir nustatė praktiško darbo problemas. Pagaliau bendran katalikiškan darban sujungė senąją ir jaunąją išeiviją. Iš kitos pusės susirūpinimą kėlė ir mažas senosios išeivijos atstovų skaičius. Jie tesudarė tik ketvirtadalį bendro atstovų skaičiaus. Šis faktas verčia naujai valdybai linkint sėkmės, kartu priminti, jog jos laukia sunkūs darbai katalikybės ir lietuvybės srityse, kurie visgi bus lengvai nugalimi, jei bus dirbama susipratimo ir meilės dvasioje, kaip šiame kongrese.

A. Kasulaitis

ATEITININKŲ SĄJUNGOS SUVAŽIAVIMAS

Spalio 1 d. Pittsburghe, Šv. Kazimiero parapijos mokyklos bibliotekoje įvyko Amerikos ateitininkų sąjungos suvažiavimas, kuriame kartu buvo paminėta ir ateitininkijos 40 m. sukaktis. Iš įvairių vietų dalyvavo apie 70 atstovų.

Suvažiavimas prasidėjo šv. Mišiomis, kurias laikė ir turiningą pamokslą pasakė sąjungos dvasios vadas kun. Pr. Juras.

Patį suvažiavimą atidarė Centro valdybos pirm. Juozas Laučka. Žodžiu sveikino Ateitininkų Federacijos vadas dr. A. Damušis ir prelatas J. Ambotas. Laiškais jautrius sveikinimus atsiuntė VLIKo pirm. prel. M. Krupavičius, Jų Ekscelencijos lietuviai vyskupai, kun. Slavynas ir kt.

Suvažiavimo garbės prezidiumą sudarė prel. Balkūnas, kun. Valantiejus, prof. K. Pakštas, ALT pirm. L. Šimutis ir prof. A. Damušis. Posėdžiams vadovavo Stasys Lušys, padedamas p. J. Damušienės ir dr. P. Kisieliaus.

Apie praeitų metų veiklą pranešimus padarė J. Laučka, prel. J. Balkūnas ir revizijos kom. pirm. St. Lušys.

Labai įdomią, objektyvią ir giliai turiningą paskaitą "Ateitininkų ateities gairių" tema paskaitė St. Barzdukas. Prelegentas joje palietė visą eilę gyvybinės svarbos problemų. "Nutautinimas prasideda nelietuviškų poterių mokymu", — pabrėžė prelegentas St. Barzdukas, kartu atkreipdamas dėmesį, jog vaikų mokymas poteriauti sava kalba yra Dievo duota teisė. Toliau jis palietė ir švietimo, spaudos bei organizacinius klausimus. Jis taip pat pasiūlė padalyti Amerikos ateitininkų sąjungą į tris atskiras sąjungas, tačiau vėliau nutarta dar vienerius metus palikti visiems ateitininkams toje pačioje sąjungoje.

Apie pradžios mokyklas lankančių vaikų organizacinį apjungimą referavo Pr. Naujokaitis, kartu pateikdamas būsimosios organizacijos statuto projektą. Konferencija iškeltai minčiai gyvai pritarė ir pareiškė pageidavimą, kad šis darbas būtų kuo greičiau pradėtas vykdyti.

Suvažiavimas taip pat priėmė ir Pr. Vainausko referuotą ateitininkų fondo statutą. Iškeltas ir savojo žurnalo — "Ateities" — reikalas ir raginta visi ateitininkai ją remti.

Pabaigoj suvažiavimas priėmė eilę rezoliucijų jungimosi į tautos kovą, PLB, ištautėjimo ir spaudos klausimai. Taip pat pasiųsti sveikinimai Šv. Tėvui, Lietuvos vyskupams, prel. M. Krupavičiui, VLIKui, ALT, BALFui ir kt.

Su ypatingu susidomėjimu konferencijos dalyviai išklausė paskutiniojo Nepriklausomoj Lietuvoj Federacijos vado prof. dr. L. Pakšto kalbos, kurioje jis metė žvilgsnį į ateitį. Paskaitininkas ta proga pasvarstė būsimosios Europos problemas, Lietuvos klausimą būsimosios vidurio Europos federacijoj ir ateitininkų uždavinius tų ateities problemų šviesoj.

Ateitinantiems metams vykdomieji organai palikti tie patys.

A. Erdvilas

— Liepos pradžioje mirė garsus suomių architektas **Eliel Saarinen**, sulaukęs 76 metų amžiaus, gyvenęs Amerikoje, prie Detroito. Jis savo projektu Chicagos laikraščio "Tribune" pastatui padarė įtakos visai Amerikos dangoraižių statybai. Tiesa, tas jo projektas pasiliko popieriuje, nelaimėjęs pirmos vietos, tačiau jo įtaka buvo didelė: jis pakeitė ligi tolei pamėgtą gotinį dangoraižių stilių (pav., Woolworth pastatas New Yorke) dabartiniu, kuris nepripažįsta tokios išviršinių ornamentų gausybės (pav., Empire State dangoraižis New Yorke). Saarinen yra suplanavęs nemaža žinomų pastatų Amerikoje, Australijoje ir Europoje.

AIDŲ BIČIULIAI — PLATINTOJAI

Jei tautinės kultūros žurnalas AIDAI, perkelti iš Vokietijos į Jungtines Amerikos Valstybes, galėjo čia įsistiprinti ir tobulėti, didele dalimi tai AIDŲ bičiulių-platintojų nuopelnas. Jų dėka apie AIDUS susitelkė nemažas skaitytojų būrys.

Jei uolieji platintojai ir ateityje AIDAMS talkininkaus, tai žurnalas neturės rūpesčių išsilaikyti ir toliau ryžtingai varys tautinės kūrybos vagą.

Aidų redakcija ir administracija, giliai įvertindama platintojų pastangas ir didį jų pasiaukojimą, taria jiems nuoširdų ačiū.

Čia paduodame platintojų sąrašą, kurie įvairiose vietovėse yra daugiausia pasidarbavę.

1. Vytautas Maželis, Brooklyn, New York 103
2. Kazys Bradūnas, Baltimore, Maryland 62
3. St. Dargis, Toronto, Ont., Canada 61
4. Tėv. Dr. Viktoras Gidžiūnas, O.F.M., Bridgeville, Pa. 59
5. J. Pleinys, Hamilton, Ont., Canada 50
6. Tėv. Klemensas Žalalis, O.F.M., Montreal, P. Q. Canada 44
7. Z. Kungys, Newark, New Jersey 33
8. A. Baronas, Cicero, Illinois 30
9. Dr. V. Šmulkštys, Waterbury, Connecticut 30
10. A. J. Vasiliauskas, Lawrence, Mass. 29
11. Kun. J. Kuzmickas, Anglija 27
12. J. Kėkštas, Argentina 24
13. J. Mikaila, Detroit, Michigan 24
14. R. Nasvytis, Cleveland, Ohio 23
15. J. Savaitis, Chicago, Illinois 21
16. Dr. P. Kisielius, Chicago, Illinois 20
17. L. Eitmantavičiūtė, Philadelphia, Pa. 20
18. Kun. A. Sabalauskas, Venezuela 18
19. Kun. Dr. Brazys, Argentina 18
20. Kun. Kęst. Balčys, Amsterdam, New York 18
21. Irena Truškauskaitė, Los Angeles, California 18
22. L. Dambrauskas, Philadelpia, Pa. 18
23. R. Šomkaitė, Maspeth, L. I. New York 17
24. L. Razgaitis, Sudbury, Ont., Canada 17
25. Juozas Giedraitis, Hartford, Conn. 16
26. Kun. N. Saldukas, Colombia 15
27. Kun. P. Jatulis, Australija 15
28. Ona Stikliūtė, Chicago, Ill. 15
29. A. Daugirdas, Chicago, Ill. 15
30. T. Benvenutas Ramanauskas, O.F.M. Bridgeville, Pa. 14
31. T. Barnabas Mikalauskas, O.F.M. Winnipeg, Canada 14
32. P. Abromaitis, Chicago, Ill. 14
33. Dr. A. Kučas, Scranton, Pa. 13
34. P. Velioniškytė, St. Catherines, Canada 12
35. Kun. L. Musteikis, Omaha, Nebr. 12
36. Pr. Urbutis, Chicago, Ill. 11
37. Kun. P. Ragažinskas, Brazilija 11
38. B. Zumeris, Australija 11
39. V. Volertas, Philadelphia, Pa. 11
40. Sim. Sužiedėlis, Brockton, Mass. 11
41. K. Narščius, Detroit, Mich. 10
42. Dr. K. Bobelis, Chicago, Ill. 10
43. V. Drangūnas, Chicago, Ill. 10
44. Mečys Palubinskas, Cleveland, Ohio 9
45. Dr. J. Gimbutas, Dorchester, Mass. 9
46. Ed. Vilutis, East Chicago, Indiana 9
47. Pr. Kliorikaitis, Chicago, Ill. 8
48. K. Gaižutis, Cleveland, Ohio 8
49. J. Gylienė, Australija 8
50. Vac. Tamošaitis, Australija 8
51. St. Dzikas, Elizabeth, New Jersey 8
52. Kun. J. Steponaitis, Anglija 7
53. K. Kleiva, Chicago, Ill. 7
54. A. Stepaitis, Chicago, Ill. 7
55. A. Kružas, Australija 7
56. Vytautas Krikščiūnas, Toronto, Ont., Canada 7

PLATINTOJAI JUNGT. AMERIKOS VALSTYBĖSE:

California:
Irena Truškauskaitė, 1044 W. Washington Blvd. Los Angeles, Calif.

Connecticut:
Dr. J. Kazickas 1250 Chapel St., New Haven, Conn.
E. Pažemeckienė, 58 Trumbull St., New Haven, Conn.
J. Giedraitis, 1632 Broad St., Hartford, Conn.
Dr. V. Šmulkštys, 179 Congress Ave., Waterbury, Conn.
A. Giedraitis, 1173 Stanley St., New Britain, Conn.

Illinois:
P. Abromaitis, 1620 W. Julian St., Chicago, Ill.
A. Baronas, 1627 S. 50th Ave., Cicero 50, Ill.
V. Bindokas, 5942 S. Artesian Ave., Chicago 29, Ill.
Dr. K. Bobelis, 2320 So. California Ave., Chicago 17, Ill.
A. Daugirdas, 2334 So. Oakley Ave., Chicago 8, Ill.
V. Dragūnas, 5710 W. 65th St., Chicago 38, Ill.
Dr. P. Kisielius, 2419 W. Potomac Ave., Chicago 22, Ill.
K. Kleiva, 7029 S. California Ave., Chicago 29, Ill.
Pr. Kliorikaitis, 4240 S. Artesian Ave., Chicago, Ill.
A. Prapuolenis, 1431 So. 50th Ave., Cicero 50, Ill.
Rev. Dr. Prunskis, 3230 S. Lituanica Ave., Chicago 8, Ill.
K. Račiūnas, 6749 So. Oakley Ave., Chicago 36, Ill.
J. Sakevičius, 10838 S. Wabash Ave., Chicago 28, Ill.
Ona Stikliūtė, 7137 S. Washtenaw Ave., Chicago 29, Ill.
A. Stepaitis, 569 W. 18th St., Chicago 16, Ill.
Pr. Urbutis, 3415 S. Leavitt St., Chicago 22, Ill.

Indiana:
Dr. Adomavičius, Memorial Hospital, So. Bend, Indiana
Ed. Vilutis, 3736 Pulaski St., East Chicago, Indiana

Maryland:
Kazys Bradūnas, S. Marlyn Ave. Box 437, Baltimore 21, Md.

Massachusetts:
Dr. J. Andrius, 16 Vinton St., So. Boston 27, Mass.
E. Eitavičius, 38 Sawtelle Ave., Brockton 39, Mass.
D. Giedraitis, 1615 Dorchester Ave., Dorchester, Mass.

ILIUSTRACIJOS

Vyriausias Redaktorius — Antanas Vaičiulaitis
Redakcinis Kolektyvas: Dr. J. Aistis-Aleksandravičius, T. Dr. L. Andriekus, O.F.M., Bern. Brazdžionis, J. Girnius, Dr. J. Grinius, T. Dr. B. Grauslys, O.F.M., Dr. K. Pakštas, Dr. A. Kučas, J. Pažemeckas, Dr. A. Šapoka, Br. Stočkus, T. J. Vaškys, O.F.M.

Meninė Priežiūra — Telesforas Valius
Leidžia — Tėvai Pranciškonai
Redakcijos Adresas: Ant. Vaičiulaitis, 2087 N. Main Ave., Scranton 8, Pa.
Administracijos Adresas: AIDAI, Kennebunk Port, Maine

AIDAI